

”Me and you are living in different worlds, but we are in the same country...” (Dawit)

Om irregulære migranternes hverdagsliv

Katrine Løland

Masteroppgave

Våren 2013

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag	3
Forord.....	4
1. Innledning	5
1.1 Tema og problemstilling.....	5
1.2 Hvem er irregulære migranter?	8
1.3 Kontekstualisering av feltet.....	9
1.3.1 Irregulære migranter og arbeid	10
1.3.2 Irregulære migranter og bolig	12
1.3.3 Irregulære migranter og betydningen av sosiale nettverk.....	14
1.4 Makroprosesser	14
1.4.1 Norsk Asylpolitikk.....	14
1.4.2 Asylsøknadsprosessen	15
1.5 Struktur.....	17
2. Teoretisk rammeverk.....	18
2.1 Giddens – Strukturering og handling	18
2.2 Å ha, å elske, å være.....	21
2.2.1 <i>Å ha</i>	22
2.2.2 <i>Å elske</i>	24
2.2.3 <i>Å være</i>	26
3. Metode	30
3.1 Valg av metode	30
3.1.1 Det kvalitative intervju	30
3.1.2 Observasjon	31
3.2 Intervjuprosessen	32
3.2.1 Tilgang til feltet	33
3.2.2 Utvalg og informanter.....	34
3.3 Veien fra empiri til analyse	36
3.3.1 Bearbeiding av intervjuene	36
3.3.2 Insentiver for deltakelse.....	38
3.4 Etiske retningslinjer.....	38
3.4.1 Informantens samtykke, konfidensialitet og konsekvenser	38
3.4.2 Forskerrollen	40
3.5 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet	42
4. Analyse	44
4.1 Irregulære migranternes muligheter for tilgang til materielle ressurser – å ha	45
4.1.1 Arbeid som inntektskilde.....	45
4.1.2 Pengestøtte for asylsøkere	47
4.1.3 En hjelpende hånd.....	49
4.1.4 Empiriens betydning – <i>Å ha</i>	52
4.2 Irregulære migranternes muligheter for å skape oversikt i det sosiale rom – å være	53
4.2.1 Asylmottak som utgangspunkt for <i>å være</i>	53
4.2.1.1 Bosituasjonen.....	53
4.2.1.2 ” <i>All days are the same for us</i> ” (Ahmed).....	55
Om hverdagsrutiner i en irregulær kontekst ved asylmottak	55
4.2.1.3 Begrensninger for bevegelsesfrihet.....	59
4.2.2 Privat bolig og muligheter for <i>å være</i>	60
4.2.2.1 Bosituasjonen	60
4.2.2.2 ” <i>I don’t have that organization in my daily life</i> ” (Aras).....	63
Om hverdagsrutiner i en irregulær kontekst utenfor asylmottaket	63
4.2.3 Sosiale relasjoner og sivilsamfunnets rolle.....	66
4.2.4 Empiriens betydning – <i>Å være</i>	69
4.3 Irregulære migranternes muligheter for å skape sosiale relasjoner – å elske	72
4.3.1 Sosiale relasjoner i en irregulær situasjon	72
4.3.2 Vedlikehold av relasjoner i hjemlandet og betydningen av sosiale medier.....	76
4.3.3 Empiriens betydning - <i>Å elske</i>	77

5. Avsluttende diskusjon og veien videre	79
5.1 Begrensninger, muligheter og handlingsflyt.....	79
5.1.1 <i>Å ha</i> - begrensninger og muligheter.....	79
5.1.2 <i>Å være</i> - begrensninger og muligheter.....	80
5.1.3 <i>Å elske</i> - begrensninger og muligheter.....	82
5.1.4 Handlingsflyt	83
5.2 Veien videre	85
6. Referanser	87
7. Vedlegg	93
7.1 Informasjonsbrev om intervju til masteroppgave i sosiologi.....	93
7.2 Intervjuguide	94
7.3 Relasjonskart	96

Sammendrag

Denne sosiologiske studien omhandler irregulære migranternes hverdagsliv, og tar for seg hvordan et utvalg av denne gruppen skaper struktur og sosiale relasjoner i hverdagen når de befinner seg i en vanskelig situasjon uten oppholdstillatelse.

Med utgangspunkt i kvalitative intervjuer har jeg analysert hvordan et utvalg bestående av ti mannlige irregulære migranter med høyere utdanning skaper sine liv i en irregulær kontekst. Ut ifra det empiriske datamaterialet har jeg analysert hvordan informantene klarer å skape rutiner og sosiale relasjoner i hverdagen til tross for de begrensninger de møter i en irregulær situasjon. I denne sammenheng er det forskjeller i informantenes forutsetninger for handling ut ifra om de har midlertidig arbeidstillatelse eller ikke, hvordan de bor, og om de har stabile sosiale relasjoner å forholde seg til. Viktige teoretiske verktøy for analysen har vært Giddens' (1984) handlingsteori om rutinebasert handling og Allardts levekårsteori (1975) som er basert på behov. Mens Giddens' (1984) handlingsteori er viktig for å forstå den irregulære konteksten informantene befinner seg i, representerer Allardts (1975) teori hvordan informantene fyller sine liv for å dekke behov som er avgjørende for hvorvidt den enkelte opplever handlingsflyt.

Analysen viser hvordan informantene, på ulike områder i dagliglivet, klarer å dekke ulike behov som tilgang på materielle ressurser (*å ha*), tilhørighet i sosiale fellesskap (*å elske*) og muligheter for selvrealisering og selvaktualisering (*å være*). Der man skulle anta at irregulære migranter stod uten muligheter for å skape et innholdsrikt hverdagsliv, har alle aktører ifølge Giddens' (1984:64) en handlingskraft som gjør at hver enkelt informant, selv i vanskelige situasjoner, kan etablere nye rutiner og sosiale relasjoner tilpasset den konteksten de befinner seg i. På bakgrunn av samspillet mellom teori og empiri viser analysen hvordan informantene skaper sine hverdagsliv.

Antall ord i hovedteksten: 34 062

Forord

Det er en uvirkelig følelse når jeg nå skriver forord til mitt masterprosjekt. Selv om studieåret har vært preget av mye slit og jobbing, er det nå ubeskrivelig å legge siste hånd på verket. Det er flere støttespillere jeg gjerne vil takke som har bidratt og hjulpet meg gjennom prosessen til denne studien:

Først og fremst vil jeg takke alle mine medstudenter på sosiologilesesalen på Sofie Lindstrøms hus som har delt masterkjøret med meg dette året. Dere er en fin gjeng og det har vært fint å kunne dele erfaringer og frustrasjon underveis. Likevel har min viktigste støttespiller dette året uten tvil vært min medstudent, Marilen Hagland. Jeg vil takke deg for at du har vært der i både oppturer og nedturer underveis i masterskrivingen, og at jeg nå endelig er i mål. Jeg kommer til å savne skrivestundene våre på BarBarista!

Ikke minst vil jeg takke veilederen min, Lise Widding Isaksen, som har vært til stor hjelp. Selv om jeg ikke alltid har sett sammenhengene mellom teori og empiri, har du fått meg på rett spor og kommet med utrolig mange gode innspill. Jeg setter pris på at du har gitt meg så klare beskjeder underveis. Tusen takk!

Videre vil jeg takke Britt M. Jacob, som er en god venn og har hjulpet meg med å komme i kontakt med flere av informantene. I tillegg har hun invitert meg med på møter og arrangementer i kampen for papirløses rettigheter.

Uten informantene mine ville denne studien aldri blitt til. Alle ti har vært utrolig hjelpsomme og åpne om sin situasjon og mitt prosjekt. Dette setter jeg utrolig stor pris på.

Sist, men ikke minst vil jeg takke min familie og mine nærmeste venner som har vist tålmodighet og kommet med oppløftende ord når jeg har trengt det mest. Jeg vet jeg har vært i min lille ”masterboble” de siste månedene og gleder meg nå til å kunne fokusere på andre ting i livet.

Katrine Løland

Bergen, Juni 2013

Bilde forside: (Sundar 2011)

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Irregulære migranters situasjon og norsk asylpolitikk har siden 2010 fått mye medieoppmerksomhet (Grande 2011). Først med saken om Marie Amelie (Knudsen 2011), sultestreiken i Johanneskirken i Bergen (Aadland 2011), Nathan-saken som har preget nyhetsbildet det siste året (Bøe 2011), og nå nylig papirløse Ali som har levd i Norge som irregulær migrant i snart 12 år med livet på vent (Steinum et.al. 2013). Disse eksemplene gir innblikk i irregulære migranters situasjon og gir uttrykk for at irregulære migranter utgjør en sårbar gruppe i det norske samfunn. Felles for alle disse sakene er også hvordan aktørene har klart å opprette sosiale relasjoner og et liv til tross for begrensninger i sin irregulære situasjon. Tanken på å komme til et nytt og fremmed land enten det er frivillig eller tvungent, er for de fleste trolig en følelsesmessig påkjenning. I forlengelsen av dette vil det å ikke ha juridiske rettigheter til arbeid, helse og bolig virke ytterligere inn på den enkelte. Til tross for manglende juridiske rettigheter velger mange irregulære migranter å bli værende heller enn å returnere til sitt hjemland etter avslag på sin asylsøknad. I frykt for å bli kastet ut av landet, forsøker mange derfor å leve mest mulig i skjul, samtidig som de kjemper for å mestre hverdagen (Jørgensen og Meret 2010).

I løpet av det siste tiåret har antall migranter økt og problemene knyttet til irregulære migranters tilstedeværelse har skapt en politisk interesse både i Norge og i flere europeiske land. Skillet mellom regulære og irregulære migranter har i løpet av kort tid blitt utbredt både i det daglige og i den politiske debatten (Cvajner og Sciortino 2010, De Genova 2002). Irregulære migranter skiller seg fra regulære migranter ved at de ikke har oppholdstillatelse og dermed også begrensede juridiske rettigheter til å delta på ulike arenaer i samfunnslivet. Irregulære migranter er ingen homogen gruppe og det er vanskelig å slå fast akkurat hvor mange som befinner seg i Norge til enhver tid. Dersom man tar utgangspunkt i tall fra Statistisk sentralbyrå befinner det seg om lag 18 000 irregulære migranter i Norge (Zhang 2008). Ifølge Zhang (2008), antas det at flertallet av disse er tidligere asylsøkere. Samtidig er en stor del av denne gruppen også individer som aldri søker asyl eller aldri registrerer seg hos norske myndigheter. Düvell (2010:6) på den annen side hevder at det befinner seg mellom 10 000 til 32 000 irregulære migranter i Norge, altså mellom 0,20 % og 0,66 % av befolkningen.

Sosiologisk sett er det interessant å se hvordan irregulære migranter klarer å mestre og gjennomføre hverdagen ved å skape sosiale relasjoner til tross for at de er utestengt fra flere av storsamfunnets institusjoner og systemer, både sosialt og politisk. Mange irregulære migranter klarer til tross for at de befinner seg i en vanskelig situasjon å generere inntekt gjennom å arbeide, finne steder de kan overnatte, de forelsker seg, etablerer personlige relasjoner, samt beveger seg i det offentlige rom (Cvajner og Sciortino 2010). Giddens (1984) hevder i sin teori at enhver aktør som står overfor en krevende situasjon har en form for motmakt og evne for handling og til å skape sosiale relasjoner. Å leve et liv uten juridiske rettigheter setter begrensninger ettersom det kreves personnummer og identifikasjonspapirer for å delta på ulike arenaer i det norske samfunnet. Man kan verken kjøpe flybillett eller ha kredittkort uten personnummer og sertifisert ID. Som Vasta (2010:188) skriver: ”*Without papers, one is officially dead*”. En kan tenke seg at opplevelsen av dette vil virke sterkere dersom aktørene har høyere utdanning fra tidligere i sitt hjemland og er vant til å være aktiv i samfunnslivet. Det som har vært viktig i denne studien er å analysere respondentenes erfaringer for hvordan de skaper et sosialt liv til tross for manglende oppholdstillatelse. Irregulære migranter forholder seg til de samme omgivelsene som den norske majoritetsbefolkningen og trenger å dekke de samme behovene for å skape et liv. Men på grunn av sin status må irregulære migranter gjerne gå frem på andre måter for å få dekket sine behov. Studier som foreligger om irregulære migranter, reflekterer at dette er en heterogen gruppe både når det kommer til livssituasjon og overlevelsesstrategier (Haidinger 2007). På bakgrunn av dette har jeg valgt å analysere hverdagslivet til én av disse gruppene irregulære migranter; høyere utdannede menn, som lever sine liv i Bergen, uten å ha tilgang til de godene og forpliktelsene en oppholdstillatelse i Norge medfører. Hvorfor jeg akkurat har valgt å se nærmere på irregulære menn med høyere utdanning er av flere årsaker. Først og fremst har jeg valgt å fokusere på menn fordi i de kulturene irregulære migranter i Norge tradisjonelt kommer fra (Somalia, Eritrea, Afghanistan, Iran (UDI 2012)) finnes det ofte en kultur for at kvinner er mindre synlige i offentligheten enn menn. Dette gjør for det første mannlige respondenter lettere å komme i kontakt med da disse i større grad er *til stede* i offentligheten. Det er også å anta at menn har en annen opplevelse av sin irregulære situasjon enn kvinner ettersom de er mer dominerende i arbeidslivet i sine hjemland (The World Bank 2013). Et eksempel er Iran, hvor data viser at 73 % av menn i 2011 var yrkesaktive mot 16 % kvinner (ibid.). Kvinner er i større grad hjemmeværende i sine hjemland og har andre hverdagsrutiner å forholde seg til enn menn, noe som også kan ha innvirkning på deres irregulære posisjon i Norge. Jeg har i denne oppgaven satt mest fokus på arenaene arbeid og bolig, og dersom jeg

skulle sett på irregulære kvinner måtte også andre arenaer, som skole, helsestasjon og dagligvareforretning i den offentlige sfære, analyseres ettersom de ikke er knyttet til arenaen for arbeid i like stor grad som menn. Videre er det interessant å se hvordan aktører med høyere utdanning gjerne opplever en større overgang fra å befinne seg i en situasjon preget av rik tilgang på økonomiske, materielle og sosiale ressurser til å stå på bar bakke enn individer uten denne samme kompetansen. I tillegg er gjerne menn med høyere utdanning mer åpne og har mer forståelse for slike forskningsprosjekt, spesielt med tanke på at irregulære migranter i utgangspunktet er en vanskelig gruppe å komme inn på. Dette er også et masterprosjekt som begrenser seg i omfang og jeg har derfor bevisst valgt å fokusere på denne gruppen blant irregulære migranter.

Dette er en kvalitativ studie og er basert på kvalitative intervjuer med ti irregulære migranter i bergensområdet med bakgrunn av ulike nasjonaliteter og aldre. Studien fokuserer på irregulære migranter med høyere utdanning og hvordan disse aktørene håndterer og strukturerer hverdagen ved å skape sosiale relasjoner når de befinner seg i en situasjon uten juridiske rettigheter som for eksempel arbeidstillatelse. Til tross for at informantene i denne studien ofte har måttet forlate sine hjemland på grunn av sosial eller politisk uro, har mine informanter hatt en viss form for kontinuitet og trygghet i forhold til familie, økonomi, jobb og akademisk status tidligere i sine hjemland. Dermed oppleves overgangen for mange som stor ettersom de ikke lenger har muligheter til å opprettholde mange av de hverdagsrutinene de hadde før de migrerte. Eksempelene er mange der man hører om irregulære migranter som går i mange år før de får endelig svar (avslag) på klage etter avslag om opphold (Steinum et.al. 2013). De opplever dermed at "livet blir satt på vent", hvor de ikke får delta aktivt i samfunnet. Dette gjelder for samtlige av mine informanter og et sentralt spørsmål i min undersøkelse er; hvordan de skaper hverdagsrutiner og sosiale relasjoner på arenaer (som arbeids- og boligmarkedet) som er sentrale for kontinuitet og utvikling til tross for sin irregulære situasjon. Dette kan eksempelvis innebære hvorvidt aktørene har muligheten til å utføre rutiner i hverdagen og utvikle sine kunnskaper og ferdigheter. Til tross for at lovene og retningslinjene for irregulære migranter er utøvd på nasjonalt og internasjonalt nivå (f.eks EU) er erfaringene av å befinne seg i en irregulær situasjon en lokal opplevelse (Gasana 2012). Den lokale konteksten irregulære migranter befinner seg i står sentralt fordi det er disse omgivelsene aktørene må forholde seg til når det kommer til bolig, arbeid, utdanning og helsetjenester. For å forstå irregulære migranternes handlinger og hverdagsrutiner er det dermed

viktig å forstå hvordan de makrostrukturelle lovene henger sammen med de individuelle og kontekstuelle mulighetene og begrensningene aktørene møter på som irregulære migranter.

Innenfor sosiologien har irregulære migranter blitt et stadig mer aktuelt tema, og har i de senere år blitt et mer utforsket felt. Irregulære migranter er gjerne en vanskelig gruppe å komme innpå og det foreligger dermed få studier på området (Gasana 2012, Øien og Sønsterudbråten 2011, Kjærre 2010, Ottesen 2008). Hensikten med denne studien er å rette søkelyset mot irregulære migranternes situasjon og gi et større innblikk i hvordan denne gruppen erfarer og skaper sosiale relasjoner i sin hverdag når de befinner seg i en situasjon uten juridiske rettigheter i forhold til arbeids- og boligmarkedet. Ut ifra dette har jeg formulert problemstillingen:

Hvordan skaper mannlige irregulære migranter med høyere utdanning, sosiale relasjoner og struktur i hverdagen når de befinner seg i en vanskelig situasjon uten oppholdstillatelse i Norge?

1.2 Hvem er irregulære migranter?

Irregulær, ureturnerbar, udokumentert, papirløs, ulovlig og illegal er adjektiver som ofte forbindes med eller brukes om migranter som ikke har oppholdstillatelse. Flere av begrepene er med på å begrense denne gruppens asylstatus og er med på å fremmedgjøre disse i enda større grad enn situasjonen deres allerede gjør. For eksempel gir begrepene *ulovlig* og *illegal* gjerne assosiasjoner til kriminalitet (Rutledal 2012, Vasta 2010, Myhrvold 2010, Mirosovic 2009, Aas 2007, Taran 2000). Ifølge Statistisk sentralbyrå (2012), er ”*innvandrere personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrere har på et tidspunkt innvandret til Norge*”. Når man omtaler migranter uten oppholdstillatelse som *illegal* eller *ulovlig* refererer dette heller til den avvikende rammen rundt selve migrasjonen. Ifølge Vasta (2010:190) kan irregulær migrasjon defineres ved: ”*the crossing of borders without proper authority, or violating conditions for entering another country*”. Et annet begrep man ofte hører når migranter uten oppholdstillatelse omtales både i dagligtalen og i media, er *papirløse migranter*. *Papirløse* forbindes ofte med individer uten dokumenter, men irregulære migranter er gjerne en gruppe som har flere dokumenter knyttet til seg enn mange andre. *Papirløse migranter* er dermed personer uten norsk oppholdstillatelse (Rutledal 2012, Mirosovic 2009). Til tross for mange begreper har jeg i hovedsak valgt å bruke *irregulære migranter* når jeg omtaler informantene mine i denne undersøkelsen. Årsaken til dette er at

denne betegnelsen setter fokus på hvordan situasjonen irregulære migranter befinner seg i er konstruert av deres oppholdsstatus, heller enn å fokusere på illegalitet.

Generelt har irregulære migranter tre ulike migrasjonshistorier ifølge Broeders og Engbersen (2007): 1) De har enten kommet til landet på egen hånd, med eller uten hjelp. 2) De har vært asylsøkere og blitt værende til tross for de har fått avslag på sin asylsøknad, eller 3) de har kommet med gyldig visum, men blitt værende over fristen. Årsakene til at irregulære migranter velger å migrere fra sine hjem og hjemland er basert på mange faktorer. Både politiske, sosiale og økonomiske faktorer er avgjørende for hvorfor mennesker migrerer. Mange individer migrerer som et resultat av faktorer som tvinger dem til å flykte for i det hele tatt å overleve og for å oppleve sikkerhet, verdighet og velvære for dem selv og deres familier (Taran 2000). Krig, etniske- og rasekonflikter, konsekvenser av globalisering, miljøødeleggelser, korrupsjon og manglende demokrati kan være årsaker til migrasjon. Ifølge Utlendingsdirektoratet (UDI 2012), kom det i overkant av 9000 mennesker for å søke asyl i Norge i 2011. Av disse fikk om lag 4000 opphold, mens litt over 5000 fikk avslag av ulike årsaker (ibid.). Til tross for at en del får avslag er det en del som velger å bli værende. Det er mange ulike årsaker til at irregulære migranter velger å ikke returnere til sitt hjemland og heller velger et vanskelig liv i Norge (Ottesen 2008). Det å flykte over landegrenser kan for noen bidra til å holde fiender borte, som politi eller politiske ledere i hjemlandet. Enkelte føler seg gjerne truet i hjemlandet og opplever å ikke ha et land å dra hjem til. Et annet alternativ er at de har fått en sterk tilknytning til Norge og opplever at til tross for å leve i Norge uten oppholdstillatelse, gir det dem et bedre og tryggere liv for dem selv og eventuelt sine familier, enn å returnere til sitt hjemland. Andre årsaker til at asylsøkere som har fått endelig avslag fra Utlendingsnemnda (UNE) velger å bli i Norge, kan være at de opplever det som feil at de har fått avslag og mener de trenger beskyttelse. Norsk asylpolitikk endres stadig og mange irregulære migranter velger å bli i håp om at det er deres tur til å få opphold ved neste endring i asylpolitikken (Ottesen 2008). De senere år har antallet asylsøkere vært avtagende. Likevel har det vært en økning i asylsøkere som forsvinner fra asylmottak. Antallet asylsøkere som ble borte i 2012 økte ifølge Aftenposten (2013) med over 30 % til nærmere 2400 personer.

1.3 Kontekstualisering av feltet

Hvordan strukturerer irregulære migranter sine daglige aktiviteter? Hvordan etablerer de en viss grad av subjektiv forutsigbarhet i vanskelige omgivelser? Irregulære migranter gir andre

aspekter ved hverdagslivet, funksjoner som erstatter de privilegier norske statsborgere tar for gitt ved å være en del av velferdsstaten. De finner her løsninger for å skape et sosialt liv, til tross for å være utestengt fra sentrale arenaer i hverdagen. De er eksempelvis avhengige av å ha et sted å overnatte og tilgang til penger som kan sikre materielle goder for å overleve. For irregulære migranter er det ikke en selvfølge å ha en permanent bolig eller en fast jobb, noe som gjør at de må være åpne for alternative løsninger. De finner eksempelvis bolig ved å overnatte hos bekjente eller ved å stadig flytte fra sted til sted. Slike alternativer er begrenset og utgjør ofte psykisk stress ettersom aktørene hele tiden må omstille seg for å finne nye alternativer for å skape struktur og rutine i sine liv (Cvajner og Sciortino 2010). Et sentralt aspekt ved relasjonen mellom aktøren og strukturene i samfunnet er at sammensetningene av kreative og fleksible identiteter ikke bare handler om motstand, men også om å oppnå en form for autonomi og kontroll i en vanskelig situasjon (Vasta 2010).

For å senere kunne fremstille det innsamlede datamaterialet i en sosiologisk analyse er det viktig å forstå konteksten irregulære migranter skaper sin hverdagssituasjon i. I det følgende vil aspekter ved arbeids- og boligmarkedet, som er sentrale arenaer for irregulære migranternes situasjon, bli presentert. Hvilke rettigheter gjelder? Hva sier tidligere forskning? Mottar denne gruppen noen form for støtte? Hvordan bor irregulære migranter? Hvordan får de tak i penger og materielle goder uten arbeidstillatelse? Videre vil jeg redegjøre for hvordan sosiale relasjoner og nettverk spiller en viktig rolle for irregulære migranternes tilgang til de ulike arenaene og overlevelse i en vanskelig situasjon.

1.3.1 Irregulære migranter og arbeid

Ifølge Eriksen (1999) er arbeid en viktig faktor for identitet og integrering i det norske samfunn. Arbeid er med på å skape struktur i hverdagen, og bidrar til individets utvikling og følelse av nytteverdi. Det å ikke ha tilgang til arbeid er med på ekskludering fra resten av samfunnet og fører gjerne til isolasjon, ensomhet og lite sosial kontakt (Ottesen 2008). Irregulære migranter har i utgangspunktet ikke rett til å arbeide i Norge, og har dermed ikke mulighet til å ha en lovlig inntekt (Ottesen 2008). Dette til tross for at mange ønsker å arbeide og betale skatt. I enkelte tilfeller kan derimot irregulære migranter i Norge søke om midlertidig arbeidstillatelse dersom aktøren er villig til å samarbeide om sin sak og alle identitetspapirer foreligger (Jørgensen og Meret 2010). Samtidig kan midlertidig arbeidstillatelse bidra til at irregulære migranter blir oppfordret til å bli over tiden etter avslag. Tidligere kunne irregulære migranter nyte enkelte rettigheter på det formelle arbeidsmarkedet,

men mesteparten av disse er ikke lenger gjeldende. Frem til 2011 fikk irregulære migranter utdelt skattekort som gjorde det lettere å få innpass på det formelle arbeidsmarkedet, samt tjene til livets opphold (Kjærre 2010, Gasana 2012). Enkelte har gjerne arbeidet i Norge i mange år, men står nå uten arbeidstillatelse og skattekort, og ser seg nødt til å søke arbeid i den uformelle sektoren (Kjærre 2010). I den grad det finnes uformelt arbeid, har irregulære migranter mulighet for inntekt og kan dermed bli i Norge (Ottesen 2008). Ved å utestenge irregulære migranter fra arbeidsmarkedet opprettes et svart arbeidsmarked som verken bidrar til samfunnet eller tar vare på arbeidernes rettigheter. Flere studier både i Norge og i andre europeiske land viser hvordan irregulære migranter ofte blir utnyttet på arbeidsmarkedet, hvor de må være fleksible, klare seg uten beskyttelse, godta lave lønninger, samtidig som risikoen for å bli sparket er stor (Grande 2011, Marfleet og Blustein 2011, Hviid 2010, Kjærre 2010, Myhrvold 2010, Vasta 2010, Ottesen 2008, Haidinger 2007, Taran 2000). Migranter uten oppholdstillatelse tar ofte jobber nordmenn ikke vil ha og jobber gjerne i sektorer hvor arbeiderne står uten noen form for sikkerhet på arbeidsplassen. Et vanlig fenomen er eksempelvis migranter som jobber overtid uten overtidsbetaling. De kan også risikere å bli ansatt og ikke få utbetalt lønn eller måtte betale skatt, noe som sparer arbeidsgiveren for utgifter (ibid.). Hvordan irregulære migranter skaffer inntekt varierer fra aktører med og uten arbeidstillatelse. Irregulære migranter som står uten arbeidstillatelse må lete etter andre muligheter på det uformelle arbeidsmarkedet for å generere inntekt. Dette er spesielt viktig for de av migrantene som ikke bor ved asylmottak og mottar pengestøtte (Øien og Sønsterudbråten 2011). Et vanlig fenomen er nordmenn som ansetter svart arbeidskraft privat til å utføre tjenester som for eksempel håndverkertjenester, vaskehjelp, undervisning og barnepass (Ottesen 2008). Dette skaper muligheter for irregulære migranter til å arbeide. Mange opplever at det er bedre å ta underbetalte jobber på det uformelle arbeidsmarkedet, enn å ikke ha noen form for inntekt i det hele tatt og ser på dette som et gode heller enn utnytting. Det er interessant å se på irregulære migranter med høyere utdanning, ettersom de i likhet med andre irregulære må ta til takke med ufaglært arbeid, selv om de er kvalifisert til høystatusjobber i hjemlandene sine. Ifølge Ottesen (2008:11) jobber irregulære migranter oftest innen renhold, gatekjøkken, restauranter, butikker, byggebransjen eller i ulike håndverkeryrker.

I en norsk kontekst må arbeidsgivere forholde seg til arbeidsmiljøloven (Lovdata 2012), hvor det formelle arbeidsmarkedet er strengt regulert av fagbevegelsen (LO) og Arbeidstilsynet. De gjennomfører mange kontroller i Norge for å undersøke blant annet om arbeidsgivere

misbruker migranter og at sikkerheten blir ivaretatt på arbeidsplassen. Det norske arbeidsmarkedet er videre basert på et tett samarbeid med fagbevegelsen, som først og fremst har som mål å motarbeide sosial dumping. For å unngå at irregulære migranter deltar i det formelle arbeidsmarkedet har myndighetene blant annet innført straffelegging av arbeidsgivere som ansetter irregulære migranter uten midlertidig arbeidstillatelse (Kjellberg og Rugeldal 2011). Dette er med på å skape mer ustabilitet for irregulære migranternes arbeidserfaringer, samt tette igjen de hull i arbeidslivet som kunne vært muligheter for irregulære migranter (Jørgensen og Meret 2010). Et eksempel er Solabakeren AS i Rogaland, hvor arbeidsgiver nektet å sparke en papirløs arbeidstaker, noe som har kostet firmaet over 300 000 kroner i forelegg (Kvalvåg 2012). Straffelegging av arbeidsgivere har hatt en positiv effekt for staten og ført til en nedgang av irregulære migranter på det formelle arbeidsmarkedet.

1.3.2 Irregulære migranter og bolig

Sosialloven er ment for å dekke visse grunnleggende behov for alle mennesker i Norge som ikke har mulighet til å dekke disse behovene selv (NOU 2011:7). Disse rettighetene begrenser seg derimot når det kommer til irregulære migranter. Tilgjengelig forskning på feltet vektlegger barrierene irregulære migranter møter når de skal inn på boligmarkedet (Gasana 2012, Øien og Sønsterudbråten 2011, Ottesen 2008). Det å ha en plass å bo er avgjørende for å sikre en grunnleggende levestandard. Forskning viser at irregulære migranter i Norge har vanskeligheter med å finne et sted å bo, og i tilfeller hvor de har et sted å bo er dette ofte karakterisert av dårlige forhold (ibid.). Siden 2010 har individer som har fått avslag på sin søknad om opphold fått botilbud i ordinære asylmottak finansiert av staten i påvente om utreise¹ (Gasana 2012, Øien og Sønsterudbråten 2011). Statens rolle er dermed ikke bare å forvalte om den enkelte får opphold eller ikke, men har også som oppgave å organisere asylmottakene. Irregulære migranter som velger å bo på asylmottak mottar finansiell støtte fra staten som skal dekke til livets helt nødvendige behov. Dette beløpet skal dekke mat og drikke, klær og sko, husholdningsartikler, hygiene, telefon og avis, fritidsaktiviteter og reiseutgifter. På denne måten fremstår staten også som en økonomisk garantist for asylsøkere i Norge. I 2011 mottok irregulære migranter med ett avslag 3100 NOK per måned, men dette beløpet blir ytterligere redusert etter endelig avslag (NOU 2011:10). Målet er at det skal

¹ Frem til 2010 ble asylsøkere med endelig avslag plassert i ventemottakene Fagerli eller Lier. Ettersom disse brant ned i 2010 og forslaget om etablering av retursentre ble stanset i 2011 er nå de ordinære asylmottakene deres eneste botilbud (Øien og Sønsterudbråten 2011).

fremstå som mer attraktivt å reise tilbake til hjemlandet, samt virke preventivt mot nye ankomster (Ottesen 2008:17). Dersom de velger å ordne bolig på egen hånd, mister de den sosiale støtten fra staten (Jørgensen og Meret 2010). Asylmottak er ofte plassert i utkanten av eller utenfor byer, slik at det blir vanskeligere for irregulære migranter å integrere seg og ta del i ulike aktiviteter. Dette får igjen innvirkning på livskvaliteten og mulighetene til å skape relasjoner for denne gruppen. Det er ulike oppfatninger og holdninger om hvordan det er å bo i asylmottak, og asylmottakene blir ofte assosiert med ensomhet, isolasjon, frykt, ventetid og anstrengte forhold (Øien og Sønsterudbråten 2011, Cvajner og Sciortino 2010). Kjærre (2010) viser i sin studie til situasjonen ved asylmottak og hvordan irregulære migranter i mange tilfeller isolerer seg over lengre tid fra omverdenen og sosial samhandling. På bakgrunn av dette er det mange irregulære migranter som velger å ikke ta i mot dette tilbudet og mister dermed all annen form for finansiell støtte. I min studie bor 7 av 10 av informantene i asylmottak, mens resten har valgt å finne bosted på egenhånd. Det vil med andre ord si at det finnes muligheter for irregulære migranter til å selv velge hvordan de vil leve.

For flertallet av dem som velger å bo utenfor asylmottakene spiller sosiale nettverk en avgjørende rolle for å finne et passende sted å overnatte. Ifølge Ottesen (2008:12) er det vanlig at irregulære migranter bor mange på et rom eller i en leilighet. Man må ofte ta til takke med liten plass, lite privatliv og uforutsigbarhet. Oftest lever irregulære migranter under dårlige og fattigslige boforhold og har gjerne vanskeligheter med å skaffe seg bolig. I noen tilfeller kan det også være problematisk å finne overnatting og de må dermed overnatte på gaten (Kjellberg og Rugeldal 2011). For irregulære migranter som ikke bor på asylmottak er sporadiske boforhold vanlig ettersom disse gjerne ikke har penger og ressurser til å betale husleie. I tillegg kan det være vanskelig for dem å bli godtatt som leietakere på grunn av deres irregulære status. Man finner huseiere som er villige til å leie ut til irregulære migranter mot høyere husleie i retur. Dette gjelder også arbeidsgivere som ansetter irregulære migranter mot at de mottar lavere lønn eller at de godtar mer fleksible arbeidstider. På boligmarkedet vil ikke nødvendigvis en irregulær status bety utestengelse, men heller krav om høyere pris (Cvajner og Sciortino 2010). Irregulære migranter som ikke tar imot tilbudet om å bo på asylmottak velger gjerne å bo i større byer heller enn på mindre steder. Årsaken til dette er at de større byene gjerne tilbyr en høyere grad av anonymitet som gjør det enklere å leve i skjul for myndighetene (Haidinger 2007). En annen årsak er at det gjerne er flere jobbmuligheter i byene, som gjør det mer attraktivt for irregulære migranter å bosette seg her (ibid.).

1.3.3 Irregulære migranter og betydningen av sosiale nettverk

Både når det gjelder arbeid og bolig er irregulære migranter som har et sosialt nettverk i det landet de befinner seg i bedre stilt enn individer uten et slikt nettverk (Ottesen 2008:11). Det er naturlig å anta at irregulære migranter er vanskeligere å oppdage dersom de har slektninger eller venner med lovlig opphold som de kan stole på (ibid.). Sosiale kontakter som familie og venner i mottakslandet er ofte avgjørende og hovedårsaken til at mange migranter kommer. Gjennom et sosialt nettverk vil man i større grad få tilgang til informasjon, og vil eksempelvis lettere finne arbeid på det uformelle arbeidsmarkedet, finne en grei plass å bo, bli informert om hvilke tjenester man kan benytte uten for stor risiko til å bli oppdaget, eller ha en adresse man kan få telefonregningen sendt til (Vasta 2010, Kjærre 2010, Ottesen 2008). I sin studie hevder Kjærre (2010) at sosial kapital er helt avgjørende for at irregulære migranter skal kunne opprettholde noen som helst form for rutine og struktur i hverdagen. Meeteren et.al. (2009:885) skiller mellom ulike kategorier av sosial kapital; *sosial innflytelse* og *sosial støtte*. *Sosial støtte* refererer til ressurser knyttet til sterke bånd mellom familiemedlemmer, nære venner, og medlemmer av etniske grupper. Disse sterke båndene er hovedkilden til følelsesmessig og materiell støtte som gjør at individene klarer å overleve hverdagen. På den andre siden oppstår *sosial innflytelse* mellom svakere sosiale bånd mellom individer, som venner av venner eller indirekte bekjente. Denne formen for sosial kapital hjelper migrantene å få oversikt over sine muligheter også innenfor andres nettverk (ibid.). Nederst på den irregulære rangstigen finner man de migrantene som har lav sosial og økonomisk kapital. Disse er migrantene som kommer fra land hvor de ikke kan stole på likestilte medlemmer, som har lite oppdatert informasjon, samt få og svake kontakter, og som må stole på humanitære organisasjoner og institusjoner eller tilfeldige møter for å overleve (Cvajner og Sciortino 2010).

1.4 Makroprosesser

1.4.1 Norsk Asylpolitikk

For å kunne definere situasjonen og hverdagen irregulære migranter befinner seg i må man også forstå norsk asylpolitikk og de makrostrukturelle prosessene de må forholde seg til. FNs menneskerettigheter og retningslinjer er akseptert av norske myndigheter og skal gjelde for alle mennesker uavhengig av status, inkludert irregulære migranter. Samtidig er det norske myndigheter sin oppgave å tolke denne konvensjonen (FN 1948). For eksempel sier artikkel 21 i menneskerettighetene: ”Enhver har rett til lik adgang til offentlig tjeneste i sitt land”

(ibid.). Dette blir et interessant aspekt å se nærmere på i min analyse. Irregulære migranter har eksempelvis rett til akutt helsehjelp, men ikke til ordinære helsetjenester som norske statsborgere har (Vaaland 2011). Dette plasserer irregulære migranter i en ”mellomposisjon”, der de har tilgang til noen, men ikke alle de offentlige tjenestene som er tilgjengelige for den regulære befolkningen. For å gjøre det mindre attraktivt for irregulære migranter er utestengelse fra samfunnet en statlig løsning. Utestengelse, i form av manglende juridiske rettigheter, skal bidra til å gjøre leve- og arbeidsforholdene vanskelige slik at individene skal dra tilbake til hjemlandet eller prøve lykken et annet sted (Broeders og Engbersen 2007). Manglende rettigheter for irregulære migranter har som følger resultert i at en rekke politiske retningslinjer har blitt innført som straff til arbeidsgivere som ansetter irregulære migranter, utestengelse fra offentlige tjenester, og overvåking av politiet og fengsling (ibid.). Etter at Utlendingsdirektoratet ble opprettet i 1988 og frem til i dag har regjeringen stadig innført en strammere asyl- og innvandringspolitikk (Rutledal 2012). Samtidig som antall mennesker på flukt blir stadig større, har Norge og EU innført tiltak som skal hindre folk fra å komme til landet for å søke asyl. For å redusere irregulær migrasjon benytter myndighetene i hovedsak to metoder: uttransportering og et mer regulert system (Jørgensen og Meret 2010). Staten setter begrensninger for irregulære migranter ved å disiplinere institusjoner og sosiale nettverk som er nødvendige for at irregulære migranter skal overleve hverdagen (ibid.). På den annen side forsøker myndighetene å ivareta irregulære migranter. Først for å få denne gruppen frem i lyset slik at de i større grad kan få en oversikt over hvem denne gruppen består av og hvor mange. Et annet mål er å fordrive irregulære migranter ut av landet gjennom utleveringsavtaler med opprinnelseslandet. I løpet av de senere år har Norge signert ulike returavtaler med en rekke land i den ikke-vestlige verden ved å bruke finansielle og handels insentiver (Aas 2007). Et eksempel er utleveringsavtalen som ble signert mellom Norge og Etiopia i januar 2012. Etter dette har 53 personer returnert frivillig til Etiopia, mens bare 6 personer er blitt tvangsreturnert (Åkernes 2013).

1.4.2 Asylsøknadsprosessen

Når asylsøkere kommer til Norge er det første de må gjøre å registrere seg hos politiet før de videre blir plassert på et transittmottak i inntil 2 uker. Videre blir de innkalt til intervju av UDI. Dersom UDI mener at saken er tydelig grunnløs blir den avslått innen 48 timer og man blir transportert ut av Norge (UDI 2009). Dersom man eksempelvis har søkt asyl i et annet land tidligere blir man, i henhold til Dublin-avtalen, sendt tilbake dit (Ottesen 2008). I tilfeller hvor asylsøknaden blir behandlet på vanlig måte tar det varierende tid, hvor mange av

informantene forteller om lang ventetid. I juli 2010 tok det ifølge Øien og Sønsterudbråten (2011) gjennomsnittlig 14 måneder å behandle en asylsak. På lik linje med asylsøkere som velger å ikke bo på asylmottaket, mister også asylsøkere som har fått avslag på søknaden sin den sosiale støtten fra staten. Ved avslag på søknaden om opphold har aktørene to valg; de kan enten returnere til hjemlandet eller de kan klage på vedtaket, først til UDI (Utlendingsdirektoratet), og i tilfeller der UDI ikke omgjør vedtaket, videre til UNE (Utlendingsnemnda). Dersom man får avslag også fra UNE er dette vedtaket endelig, og individet må enten returnere hjem eller ta saken sin videre til en sivil domstol på egen kostnad (UDI 2009). Irregulære migranter har fra staten krav på fri rettshjelp av en advokat dersom de vil klage på vedtaket. Dersom de får endelig avslag mister de dette tilbudet og de må selv betale for all juridisk hjelp videre. For de fleste er dette derimot umulig på grunn av manglende økonomiske midler. Likevel viser Nathan-saken, som er et nylig eksempel, hvor Nathan og hans familie gikk til sak mot staten ved UNE, at det går an å få endret et endelig vedtak om avslag (Krokvjord 2013). I tilfeller der klageren/asylsøkeren går seirende ut av saken mot det offentlige vil de ifølge forvaltningsloven §36 få dekket vesentlige sakskostnader som har vært nødvendige i forbindelse med saken (Lovdata 2010). Dette gjelder med mindre asylsøkeren selv har skyld i at tidligere vedtak ble feil som følge av for eksempel uriktige opplysninger og så videre. Irregulære migranter med endelig avslag kan i enkelte tilfeller fremlegge nye bevis i saken sin som har betydning for den situasjonen de befinner seg i. Saken vil da kunne vurderes på nytt.

I tilfeller hvor individer får endelig avslag på asylsøknaden sin, må de etter UDIs retningslinjer forlate landet. Et mål med norsk asylpolitikk er ifølge Ottesen (2008:21) å motivere irregulære migranter til frivillig retur. Dersom de velger frivillig retur blir de tilbudt dekket reise og bistand fra International Organization of Migration (IOM) som samarbeider med UDI om migrantenes retur (ibid.). Tall fra UDI (2011) viser at i 2011 var det 1812 asylsøkere med avslag som gikk med på frivillig retur til hjemlandet. Av disse var 531 fra Irak. De som ikke returnerer kan risikere å bli sendt ut mot sin vilje av Politiets Utlendingsenhet (PU). Til tross for at myndighetene oppdager migrantenes identitet er det ikke alltid like lett å uttransportere dem. Uttransportering involverer ofte høye kostnader både finansielt, diplomatisk og organisatorisk. Og norske myndigheter er avhengige av å ha en avtale om utlevering med opprinnelseslandet til individet for å kunne sende vedkommende i retur (Cvajner og Sciortino 2010). I 2011 ble til sammen 4744 individer tvangsreturnert av Politiets Utlendingsenhet (PU) ifølge tall fra UDI (2011). Asylsøkere med endelig avslag kan

etter at utreisefristen er utgått arresteres av norsk politi. De blir da videresendt til Trandum Utlendingsinternat mens de venter på å bli uttransportert (Politiets utlendingsenhet 2012). Trandum har fått mye kritikk for forholdene irregulære migranter møter, som maktmisbruk og brudd på menneskerettighetene (NTB 2011). Et siste alternativ er at irregulære migranter blir i landet selv etter utreisefrist. De står da på bar bakke uten noen rettigheter og må finne egne måter å overleve hverdagen på. I denne studien finner vi både informanter som har fått avslag fra UDI og venter på svar fra UNE etter klage, og informanter som velger å bli værende selv etter endelig avslag fra UNE og etter utreisefrist.

1.5 Struktur

Ved å utforske irregulære migranternes hverdagsrutiner og hvordan de skaper sosiale relasjoner i den situasjonen de er i, kan man forsøke å forstå hvilke utfordringer denne gruppen står overfor. I første del av oppgaven har jeg forsøkt å redegjøre for sentrale begreper og konteksten irregulære migranter forholder seg til. Videre i kapittel 2 presenterer jeg det teoretiske rammeverket som vil danne grunnlaget for den videre analysen; Giddens' handlingsteori om rutiner og Allardts levekårsteori hvor han vektlegger behovene om *å ha, å elske* og *å være*. I kapittel 3 presenteres datagrunnlag og metode, der jeg tar for meg utvalg og informanter, metodiske og etiske utfordringer, forskerens rolle og datas troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. I kapittel 4 analyseres datamaterialet sett i lys av teoriene og tidligere forskning som er presentert tidligere i oppgaven. I oppgavens avsluttende del vil jeg trekke sammenhenger og presentere de viktigste funnene jeg har gjort gjennom arbeidet med studien. Deretter vil jeg komme med eventuelle forslag til videre forskning på området.

2. Teoretisk rammeverk

For å danne et teoretisk bakteppe for det empiriske datamaterialet som senere skal analyseres, har jeg valgt å fokusere på Giddens' handlingsteori presentert i *The Constitution of Society* (1984), hvor rutinebasert handling står sentralt. For å forstå Giddens' konsept om handling av rutine vil begrepene *sikkerhet*, *oversikt* og *kontinuitet*, som danner grunnlaget for aktørens handlinger, være i fokus. Videre vil Erik Allardts (1975) teori om ulike behov spille en viktig rolle med vekt på de tre dimensjonene; *å ha*, *å elske*, *å være*. Disse dimensjonene vil være sentrale for å vise hvordan respondentene i denne studien lager et sosialt liv i sin irregulære situasjon, der de skaper en hverdag de kan "ha, elske og være".

Giddens' handlingsteori i *The Constitution of Society* (1984) er godt egnet når man skal forske på hvordan grupper av aktører strukturerer sine hverdagsliv gjennom handling. For Giddens er aktørens handlinger i fokus for å forstå sosial orden. Dette er også tilfelle for min undersøkelse som diskuterer irregulære migranter som aktører og hvordan de strukturerer sin hverdag ut i fra sin kontekst og forutsetninger. Jeg vil her være opptatt av handlingsflyt og hvordan mangel på rutine, samt *sikkerhet*, *kontinuitet* og *oversikt* vil føre til brudd eller pause på denne flyten. Det er nettopp dette *bruddet* og hvordan den irregulære konteksten håndteres som gjør problemstillingen sosiologisk interessant. Giddens holder til enhver tid fokuset på hvordan aktører gir sin sosiale realitet mening. Denne tilnærmingen har jeg også valgt å benytte meg av gjennom hele min analyse. Slik sikrer jeg at analysefokuset til enhver tid ligger på de irregulære migrantenes evne til å strukturere sin egen sosiale virkelighet, uavhengig av hvilken grad av økonomiske, juridiske og sosiale ressurser de har tilgang til. Samtidig er det viktig å huske på at den friheten irregulære migranter har i handlingsrommet formes og innskrenkes av det samfunnet de lever i. Samfunnet er stadig i endring og aktørene er dermed tvunget til å tilpasse seg disse forandringene både i forhold til andre aktører og samfunnet som helhet. Det siste teoretiske valget sikrer at jeg forklarer hvordan aktørene skaper et sosialt liv i et handlingsrom begrenset av manglende juridiske rettigheter. Allardts teori (1975) tar for seg tre grunnleggende behov som er nødvendig for at aktøren skal kunne overleve og utvikle seg i et samfunn; *å ha*, *å elske*, *å være*.

2.1 Giddens – Strukturering og handling

For Anthony Giddens (1984:9) er menneskelig handling en sammenhengende strøm som flyter inn i hverandre. Handling blir her oppfattet som en prosess heller enn en tilstand, hvor

aktørenes handlinger ikke styres av målrasjonalitet, men heller ”blir til mens man går” (ibid.). Hendelser og rutiner i dagliglivet går ikke nødvendigvis bare i en retning, men er ofte reproduisert av at aktørenes handlinger baseres på erfaring. Ifølge Giddens (1984) reflekterer aktørene over sine egne handlinger i interaksjon med andre:

The routines of day-to-day life are fundamental to even the most elaborate forms of societal organization. In the course of their daily activities individuals encounter each other in situated contexts of interaction – interaction with others who are physically co-present (Giddens 1984:64).

Aktørene ”overvåker” her altså ikke bare strømmen av sine egne handlinger og forventer at andre skal gjøre det samme. De overvåker også rutinemessige aspekter, både sosialt og fysisk, ved den konteksten de befinner seg i (ibid.).

To viktige aspekter i Giddens’ handlingsteori er ”rom” og ”tid” (det vil si subjektiv tid basert på erfaring). I tilfeller hvor handlingsflyten blir brutt fremheves den subjektive erfaringen av tid og rom. Brudd på handlingsflyten kan oppstå i tilfeller hvor aktørene blir bevisste og reflekterer over tiden (i dette tilfellet sin nåværende irregulære status i Norge) og rommet de befinner seg i (hvordan det sosiale systemet setter begrensninger for deres muligheter til å handle) (Giddens 1984:73). Manglende rettigheter i samfunnet, og usikkerhet rundt fast inntekt og bolig kan her være faktorer som begrenser handlingsrommet for irregulære migranter. Aktørene må da stoppe opp og finne egne løsninger for å mestre hverdagen både økonomisk og sosialt. I *The Constitution of Society* utvikler Giddens (1984) konseptet om rutiner av handling. Giddens er skeptisk til hvorvidt aktørene har kontroll over sine egne handlinger til enhver tid. Han mener at aktørenes hverdagsliv blir styrt av rutiner og at disse ligger i aktørenes før-bevissthet:

Routine is integral both to the continuity of the personality of the agent, as he or she moves along the paths of daily activities, and to the institutions of society, which are such only through their continued reproduction (Giddens 1984:60).

Det er rutinene som skaper frihet for aktørenes handlinger og er viktig for at aktørene skal oppleve *sikkerhet, kontinuitet og oversikt* i hverdagslivet (Giddens 1984).

Enkelte aktører og grupper i samfunnet blir i noen tilfeller utsatt for kritiske situasjoner, hvor store omveltninger skjer; situasjoner som truer eller ødelegger flyten i de institusjonaliserte rutinene. Giddens (1984:61) er her opptatt av hvordan slike omveltninger virker inn substansielt på aktørenes handlinger og hva disse konsekvensene har å si for aktørenes daglige rutiner. Situasjonen irregulære migranter i Norge befinner seg i kan i mange tilfeller

oppleves som ”kritisk”, hvor elementer av usikkerhet forekommer ved at aktørene gjerne ikke vet *hvor* eller *om* de har et sted å overnatte (irregulære migranter som ikke bor på asylmottak), eller hvorvidt de har mulighet til å utføre arbeid. Rutiner irregulære migranter er kjent med fra hjemlandet kan også være vanskelig å opprettholde ettersom de ikke har oppholdstillatelse og står uten sentrale rettigheter. Det varierer mellom informantene hvorvidt de tidligere har opplevd stabilitet og forutsigbarhet i sin hverdag før de migrerte til Norge. Selv om aspekter som arbeid, bosted og familierelasjoner har vært stabile, kan faktorer som politisk og sosial uro på et makrostrukturelt plan føre til at migrantene har sett det å flykte som eneste løsning ut av en kritisk situasjon i hjemlandet. Aktørene flyttes dermed fra en kritisk situasjon til en annen. Men selv i slike kritiske situasjoner er et viktig poeng i Giddens’ handlingsteori at aktører innehar en motmakt for handling, altså en handlekraft:

The routinized character of the paths along which individuals move in the reversible time of daily life does not just 'happen'. It is 'made to happen' by the modes of reflexive monitoring of action which individuals sustain in circumstances of co-presence (Giddens 1984:64).

Dette kan videre overføres til at selv om irregulære migranter befinner seg i en vanskelig situasjon, re-etablerer de egne hverdagsrutiner og sosiale relasjoner ut i fra den konteksten de er i. Aktørene opprettholder altså sikkerhet og autonomi basert på disse nyetablerte rutinene (ibid.). Enkelte aktører klarer i denne sammenheng å tilpasse seg situasjonen bedre enn andre, og har gjerne også større overblikk over hvilke ressurser de faktisk har tilgjengelig. Således har de lettere for å skape struktur i sin hverdag enn aktører som enten mangler disse ressursene, eller ikke har den samme oversikten. Etter hvert som irregulære migranter blir vant til de nye omgivelsene vil de ifølge Giddens’ struktureringsteori skape rutiner og sosiale relasjoner som passer situasjonen den enkelte befinner seg i. Dette for å skape *sikkerhet, kontinuitet og oversikt*. For at individene skal føle handlingsfrihet må *sikkerhet, kontinuitet og oversikt*, samt tilgang på rutiner i dagliglivet være til stede. I enkelte tilfeller kan aktøren oppleve handlingsfrihet på enkelte livsområder, mens mulighetene for handling er mer begrenset på andre områder. En aktør kan eksempelvis ha en sikker bosituasjon ved å bo på asylmottak. På den annen side kan aktøren ha vanskelig for å skape relasjoner til arbeidsmarkedet. Begrepene *sikkerhet, kontinuitet og oversikt* vil være både sentrale og viktige i oppgavens avsluttende diskusjon, hvor jeg vil undersøke sider ved Giddens’ handlingsteori i lys av Allardts variabler (1975); *å ha, å elske, å være*.

2.2 Å ha, å elske, å være

For at Giddens' handlingsteori skal kunne benyttes videre i en analyse, må de tre kategoriene; *sikkerhet, kontinuitet og oversikt* nyanseres. I sin studie *Att Ha, Att Älska, Att Vara; Om Välfärd i Norden*, utvikler Erik Allardt (1975) en levikårsteori som tar utgangspunkt i behov. Allardt (1975:15) hevder at jo verre forhold man lever under, dess vanskeligere er det for menneskene å forestille seg hvilke ønsker og muligheter de kunne hatt dersom forholdene hadde vært bedre. Menneskers ønsker er sterkt preget av det miljøet de lever i, og miljøet de lever i er igjen formet av det rådende systemet (ibid.). Dette har flere likhetstrekk til Giddens' handlingsteori. Akkurat som Giddens (1984) er Allardt her opptatt av individenes handlingsfrihet ved at dersom ikke individene opplever *sikkerhet, kontinuitet og oversikt* kan det føre til en begrenset mulighet til å handle, samt manglende behov av *å ha, å elske, å være*. Allardt (ibid.) definerer velferd ved hjelp av begrepet *behov*. Ut i fra dette kan det sies at velferd er en tilstand hvor menneskene har muligheter til å få sine sentrale behov tilfredsstilt. Man kan her se på ulike velferdsdimensjoner; velferd – lykke og levestandard – livskvalitet.

Tabell 1 – Allardt's (1975) velferdsdimensjoner

	Velferd	Lykke
Levestandard	1. Behov hvor tilfredsstillelse er definert i form av materielle goder.	3. Subjektive fornemmelser og opplevelser av ens materielle og ytre levevilkår.
Livskvalitet	2. Behov hvor tilfredsstillelse er definert i form av relasjoner til andre mennesker, samfunnet og naturen,	4. Subjektive fornemmelser og opplevelser av relasjonene til mennesker, natur og samfunnet.

I motsetning til begrepet "levestandard", som beskriver behovet for materielle goder og aktørens subjektive opplevelser av disse, brukes begrepet "livskvalitet" for å beskrive behovet om sosiale relasjoner. Allardt (ibid.) refererer videre til Siri Næss som presenterer begrepet "indre livskvalitet". Det henviser til menneskers individuelle opplevelser. Næss nevner følgende egenskaper som kjennetegner et rikt liv: at menneskene er aktive, har selvfølelse, har et gjensidig og nært forhold til andre, samt en følelse av samhørighet. Gode sosiale relasjoner er en ressurs som muliggjør at de valgene individene tar kan gjennomføres. Ifølge Allardt (ibid.), kan man si at tilfredsstillelse av ett behov utgjør en ressurs som hjelper individet å tilfredsstille også andre behov.

Enkelte behov er som sagt slik at tilfredsstillelsen av dem er definert i form av *ressurser som individet har*, som for eksempel penger, bolig, eiendeler og så videre. I andre tilfeller er behov

derimot tilfredsstillelse definert på bakgrunn av *hvordan man forholder seg til andre mennesker* (ibid.). Disse behovene er for eksempel kjærlighet, solidaritet, vennskap osv. Kjærlighet oppstår ikke uten en relasjon, noe som innebærer at individet både får og gir omsorg. Til slutt kan behovstilfredsstillelse defineres på bakgrunn av *at man er i relasjon med samfunnet*. Dette gjelder blant annet behov for selvrealisering eller selvaktualisering. Allardt bruker tre dimensjoner når han skal beskrive ulike behov som er nødvendig for at et individ skal tilfredsstilles både materielt og subjektivt; *å ha, å elske og å være*.

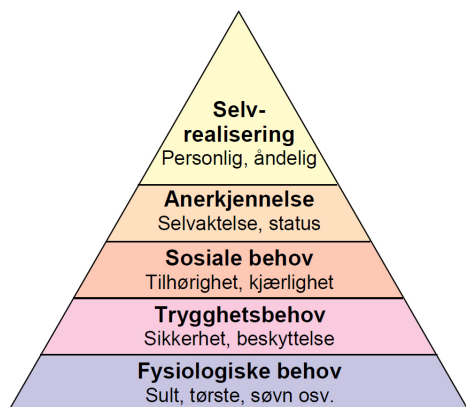
2.2.1 *Å ha...*

Når man skal se nærmere på begrepet *å ha* er det naturlig å knytte dette til Maslows (1943) behovshierarki og de fysiologiske behov som ligger til grunn for menneskers eksistens; tilgang til mat og drikke, varme, luft og en elementær form for trygghet. Hva er grunnleggende for at et menneske skal kunne leve? Norge er et av verdens mest velstående land og har de siste årene vært blant de landene som kommer best ut i FNs levekårsundersøkelse² (UN 2011). Likevel er det sosiale ulikheter i samfunnet. Norge er kjent for å være en velferdsstat basert på universelle prinsipper, hvor alle norske statsborgere blant annet skal ha tilgang til fri helsetjeneste og utdanning. Irregulære migranter er en gruppe som ikke har tilgang til disse rettighetene og lever av begrensede midler (Kjellberg og Rugeldal 2011). Mennesker som ikke har tilgang til grunnleggende behov glemmer gjerne andre behov, ettersom de først og fremst må prioritere de fysiologiske behovene for i det hele tatt å overleve. Dersom man ser på Maslows behovspyramide som presenterer fem grunnleggende behov hierarkisk, finner man de fysiologiske grunnbehovene nederst, mens behovet for trygghet, kjærlighet, anerkjennelse og selvaktualisering følger etter oppover i pyramiden (ibid.). Ideen her er ifølge Allardt (ibid.) at etter hvert som et behov er tilfredsstilt, vil mennesker søke etter behovet på neste steg i pyramiden (Tabell 2). Det er altså nødvendig med et visst minimumsnivå av materielle goder for i det hele tatt å kunne overleve. De to laveste behovsnivåene i pyramiden refereres til *manglende behov*, mens behovene øverst er *behov av utvikling* (ibid.). Skillet mellom manglende behov og utviklingsbehov er noe uklart. Det kan til en viss grad forklares på denne måten: I tilfeller hvor en person streber etter å få tak i nok mat spiser individet hva som helst, men etter hvert som det er overflod blir individet kresen. Allardt (ibid.) mener her at det finnes et tak for det *å ha* og manglende behov.

² FNs levekårsundersøkelse tar utgangspunkt i tre komponenter; forventet levealder ved fødselen, utdanning (gjennomsnittlig års skolegang for voksne), og levestandard i forhold til GNP per innbygger.

Behovet kan sies å være tilfredsstillt når man har nådd dette taket. For eksempel kan man ikke være friskere enn frisk.

Figur 1 – Maslows behovspyramide

Bilde: Norheim, 2013.

Konseptet om *å ha* kan også knyttes til kategoriene *sikkerhet*, *kontinuitet* og *oversikt*. For eksempel kan man se på irregulære migranternes sosiale, økonomiske og juridiske *sikkerhet*. *Økonomisk sikkerhet* kan knyttes til om aktøren har en stabil inntekt eller om den er sporadisk. I tilfeller der handlingsflyten stopper opp hvor aktørene mister inntekt vil dette også få konsekvenser på andre områder. For eksempel hvorvidt aktøren har mulighet til å betale husleie eller har tilgang til et fast bosted. Den irregulære posisjonen mine respondenter står i, vil dermed på ulike måter ha innvirkning på hvorvidt deres behov i Maslows behovspyramide er dekt. Videre kan *sosial sikkerhet* relateres til *å ha*. Jo flere sosiale relasjoner en aktør har, dess enklere vil de kunne sikre at de fysiologiske behovene dekkes. Et eksempel kan være Robin Hood Huset i Bergen som er et rusfritt og livsnøytralt tilbud for vanskeligstilte grupper i samfunnet³, irregulære migranter inkludert. Her kan besøkende motta gratis mat, drikke og klær. *Juridisk sikkerhet* kan til slutt kobles til hvorvidt irregulære migranternes grunnleggende behov dekkes gjennom tildelte juridiske rettigheter. Et eksempel er hvordan asylsøkere får tilbud om å bo på asylmottak frem til endelig avslag, hvor de mottar sosialstøtte for å dekke de mest nødvendige behovene. *Kontinuitet* er videre knyttet til *å ha*. Som tidligere nevnt mottar asylsøkere ved mottak en fast sum hver 14. dag, hvor summen de mottar gjør det mulig å planlegge sitt eget forbruk med 14. dagers marginer, og således skape en viss grad av rutine ved egen økonomiske situasjon. Aktørene vil lettere få mer *oversikt* og muligheter til å delta aktivt i samfunnslivet ettersom de grunnleggende behovene er dekt.

³ Robin Hood Huset vil bli nærmere presentert i metodedelen.

2.2.2 *Å elske...*

Allardt (1975) tar utgangspunkt i at aktøren har behov for kjærlighet og nære relasjoner, *å elske*. I denne sammenheng betyr ikke kjærlighet det samme som seksualitet, som går under de fysiologiske grunnbehovene. Ifølge Allardt (1975:30) kan det sies at når relasjoner er gjensidige og gir uttrykk for kjærlighet og omtanke kan man snakke om et *felleskap* (*å elske*). Dersom man derimot står utenfor fellesskapet kan det ha negativ innvirkning på aktørene. Studier viser at aktører som er utstøtt eller som står utenfor fellesskapet har større sjanse for å utvikle psykiske lidelser (ibid.). Dette kan kobles direkte til Giddens' teori (1984) om handlingsflyt. Ettersom aktører blir holdt utenfor fellesskapet vil det oppstå brudd i den enkeltes handlingsrom og virke negativt inn på aktørens handlingsfrihet. Aktørene må dermed søke etter nye felleskap for å få dekket behovet om *å elske*. I mange felleskap ser man at enkelte grupper blir utestengt og at nasjonal solidaritet i enkelte tilfeller kan medføre negative konsekvenser for alle. Et eksempel her kan være migranter som opplever fremmedfrykt i møtet med den norske majoriteten. Motsatt finnes mindre grupper som isolerer seg med en intern solidaritet og velger å leve adskilt fra majoriteten og fellesskapet.

Allardt (1975) hevder at det er en klar forskjell mellom *å ha* og *å elske*. *Å ha* kan i dagens samfunn knapt realiseres uten sosial organisering. Derimot er fellesskapet (*å elske*) avhengig av gjensidige relasjoner for å kunne bestå og for at felles verdier skal kunne realiseres. Fellesskaps- eller kjærlighetsrelasjonene forutsetter herved forståelse, evnen til å sette seg inn i hverandres situasjoner og et felles språk. For at det skal etableres en felles virkelighetsoppfatning kreves det en språklig utvikling ettersom fellesskapet er hendelser i språket (ibid.). Et viktig aspekt ved språkets betydning i velferdsanalyser er ifølge Allardt (1975) at grupper som befinner seg lengre nede på den sosiale rangstigen ofte har et begrenset språk. For Allardt (1975) spiller språkferdigheter en avgjørende rolle i de sosiale relasjonene mellom den norske majoriteten og for eksempel migranter. Irregulære migranter har begrensede muligheter til å skape nære sosiale relasjoner til den norske majoritetsbefolkningen. Årsaker til dette er først og fremst manglende rettigheter til å delta i fellesskap de er juridisk utestengt fra, men også språkferdigheter spiller her en avgjørende rolle. Dette fører igjen til at irregulære migranter ofte blir holdt utenfor det sosiale fellesskap blant den norske majoriteten og lever dermed i en isolert gruppe. For å opprettholde en form for sosial tilhørighet går irregulære migranter gjerne sammen og skaper egne felleskap i form av etniske eller politiske organisasjoner. Relasjoner i fellesskapet eksisterer i språket og er

sentralt i det man kaller symbolske miljø. Samtidig er språklig utvikling med å påvirke mulighetene for å velge fellesskapsrelasjoner og bygge opp symbolske miljø (ibid.).

Å elske eller tilhørighet i et sosialt fellesskap (*sosial sikkerhet*) er viktig for at irregulære migranter skal få tilgang til andre ressurser i den situasjonen de befinner seg i. Dette gjelder både når de skal orientere seg i samfunnet eller trenger sosial støtte. Hvem tar de for eksempel kontakt med dersom de har problemer? Har de familie og venner som er tilgjengelige for dem i deres hverdag? Tilhørighet til fellesskapet og tilgang til sosiale relasjoner er både med på å gi *sosial sikkerhet* og tilgang til andre ressurser. *Å elske* kan videre relateres til *juridisk* og *økonomisk sikkerhet*. Irregulære migranter som har *juridisk sikkerhet* gjennom midlertidig arbeidstillatelse har større mulighet til å skape relasjoner til aktørene på det formelle arbeidsmarkedet enn de aktørene som ikke har samme rett. Ved å bli inkludert i et kollegia vil man også bli del av et fellesskap. For eksempel ved at kolleger møtes for sosiale sammenkomster utenom arbeidstiden. Videre bidrar *økonomisk sikkerhet* til at aktørene i større grad kan delta på ulike aktiviteter som igjen bidrar til at sosiale relasjoner etableres. *Kontinuitet* er videre sentralt når det kommer til *å elske*. Et aspekt ved *kontinuitet* kan være hvorvidt irregulære migranter har tilgang til stabile langvarige sosiale relasjoner. Ved å migrere til et fremmed land går ofte tidligere sosiale relasjoner tapt, og aktørene må bygge opp nye sosiale relasjoner i det samfunnet man kommer til. Dette er vanskeligere for irregulære migranter enn andre grupper og for å skape sosiale nettverk må de engasjere seg i tilgjengelige arenaer som for eksempel frivillig arbeid eller religiøse fellesskap. For irregulære migranter vil dermed overgangen for mange være stor i forhold til grad av relasjoner *før* og *nå*. Etter mitt møte med irregulære migranter sitter jeg igjen med et inntrykk av at mange bruker mye ressurser på å opprettholde transnasjonale relasjoner med venner og familie i hjemlandet, og har vanskeligheter med å opprette like stabile relasjoner i sine nye nettverk i Norge. Hvordan vedlikeholder informantene sosiale relasjoner? Bruker de sosiale medier? Møter de migranter i samme situasjon? Sparer de for å holde aktiv kontakt med familie og venner? Alle disse spørsmålene er interessante aspekter ved det *å elske*, som jeg skal komme tilbake til i min analyse. Konseptet *å elske* kan til slutt knyttes til kategorien *oversikt*. Når aktørene opplever *sikkerhet* og *kontinuitet* ved å være en del av et sosialt fellesskap vil man også få mer *oversikt* over mulighetene man har for å utfolde seg innenfor fellesskapet som følge av anerkjennelse og trygghet (*å være*).

2.2.3 *Å være...*

Vi hører stadig om individer som ikke har fått eller ikke har mulighet til å utvikle sine potensielle egenskaper. Informantene i denne undersøkelsen har høyere utdanning og har gjerne ambisjoner om å utvikle seg innenfor yrkeslivet og sin akademiske retning. På grunn av sin irregulære status derimot er det begrenset hvorvidt den enkelte har muligheter til å utvikle sine ferdigheter. Dette kan også uttrykkes gjennom konseptet *å være*; et behov av personlig utvikling i form av selvaktualisering og selvrealisering (Allardt 1975:33). Mens noen mennesker og kulturer streber etter å realisere seg selv gjennom ulike prestasjoner, er dette mindre aktuelt for andre. Dette kan eksempelvis relateres til aktører med høyere utdanning som gjerne i større grad har ambisjoner om å få en jobb som tilsvarer den utdanningen man har. Hvis du eksempelvis har en profesjonsutdanning, vil denne rette seg direkte mot et bestemt type arbeid, som ofte har høy status, uavhengig av hvilken kultur man kommer fra (lege, psykolog, jurist og lignende). Dermed vil en ha høyere ambisjoner om å få jobb som nettopp dette, både fordi en spesifikt er kvalifisert til å gjøre kun én type arbeid, og fordi denne typen arbeid har så høy status at det blir viktigere å strebe etter å oppnå dette. Hvis du på den annen side er ufaglært, kan du for det første tre inn i et stort spekter av ulike lavstatusyrker, og dermed blir det ikke like viktig å havne på en spesifikk arbeidsplass. For det andre har det å få seg en jobb mye lavere grad av status når arbeidet du skal utføre ikke krever spesifikke kvalifikasjoner. I likhet med at fellesskapet (*å elske*) er en relasjon eller et sett relasjoner, kan også selvrealisering (*å være*) oppfattes som et relasjonsbegrep. I tillegg til å se på fellesskapet og relasjoner mellom aktører, må man også her ta høyde for relasjonen aktørene har til samfunnet eller det sosiale systemet (ibid.). Det motsatte av selvaktualisering kan ifølge Allardt (ibid.) uttrykkes med begrepet *fremmedgjøring*. Å være fremmedgjort kan innebære at man ikke opplever relasjonene man står i som nære, men heller som formelle relasjoner som kun inneholder transaksjoner; eksempelvis arbeidskraft eller kjøp og salg. Allardt (ibid.) refererer videre til Johan Galtung som hevder at selvaktualisering og fremmedgjøring kan betraktes som ekstreme poler til det han betegner som *erstattelighet*. Jo mer erstattelig et individ er, dess lettere er det å sammenligne personen med alle andre. Jo mindre erstattelig et individ er, dess mer blir en person sett på som et enkeltstående individ. Hvilke egenskaper man har, i form av utdanning og andre kvalifikasjoner, kan for eksempel være avgjørende for hvor erstattelig et individ er for en arbeidsgiver. Uerstattelighet er bare ett aspekt av det *å være*. *Å være* kan deles opp i ulike komponenter (Allardt 1975:34):

1. Hvordan blir individet betraktet som person (grad av uerstattelighet).
2. Hvilket rykte har personen.

3. Hvilke muligheter har individet til å delta i sosiale og private aktiviteter (*å gjøre*).
4. Hvilke muligheter har individet til å påvirke beslutninger som gjelder individets nærmiljø og liv (politiske ressurser).

For et individ kan en nedadgående reise på den sosiale rangstigen medføre negative konsekvenser. Irregulære migranter i Norge, som er mine informanter i denne undersøkelsen, har gjerne hatt en god sosial posisjon i hjemlandet før de migrerte, og overgangen til den nye tilværelsen vil dermed oppfattes som *fremmed* for mange. Ifølge Allardt (ibid.) vil aktører som gjennomgår store omveltninger ved sin sosiale status kunne oppleve store forandringer i utseende og atferd slik at personen nærmest ikke er til å kjenne igjen. Individets rykte er videre avgjørende for hvor man befinner seg på den sosiale rangstigen og hvilken status man har. Det tredje punktet viser til betydningen av å ha noe *å gjøre*. Jo mer aktiv en aktør er i samfunnslivet, dess mer synlig blir man for andre aktører i samfunnet og man vil i større grad fremstå som et selvstendig individ. For å få frem dette refererer Allardt (1975:34) til studier som omhandler hvilke effekter arbeidsledighet har på menneskers atferd, som depresjon og isolasjon. Også manglende aktivitet i fritiden har lignende effekter. Det er en tydelig sammenheng mellom mangelen på aktiviteter og sosial isolasjon (ibid.). Altså, jo mer aktiv man er i ulike aktiviteter jo mindre sjanse er det for utestengelse fra fellesskapet. Å ha noe ”å gjøre” er en forutsetning for selvaktualisering og derfor et viktig velferdsgode. Dette kan relateres til irregulære migranter i Norge ved at de på mange arenaer blir holdt utenfor på grunn av sin irregulære status og har derfor ikke mulighet til å delta. Dette kan kobles opp mot Giddens’ handlingsteori (1984), der han definerer manglende aktivitet i samfunnslivet som et brudd i handlingsflyten. Fremmedgjøringsproblematikken spiller til slutt en viktig rolle for hvorvidt aktøren selv har mulighet til å påvirke sine handlinger, sitt liv og sin skjebne (Allardt 1975:34). Irregulære migranter befinner seg for eksempel i en situasjon med begrensede muligheter til å kunne påvirke sin skjebne. Mangel på oppholdstillatelse, stemmerett og arbeidstillatelse er eksempler på dette. Ser man dette opp mot Giddens’ handlingsteori finnes det derimot ingen situasjoner der mennesker ikke har mulighet for motmakt. I dette tilfellet vil migrantenes muligheter til å delta i organisasjoner være en mulighet for å skape seg en kollektiv stemme. Deltakelse i religiøse organisasjoner og samfunn kan også være en politisk ressurs. Ifølge Allardt (ibid.), kan man karakterisere et individs politiske ressurser både som individets muligheter til å påvirke sitt eget liv, ved å få sine problemer behandlet, og ha mulighet til å påvirke politiske beslutninger. Individets

muligheter er sterkt bundet av politiske beslutninger og dermed til individets politiske ressurser.

Å være viser, i denne sammenheng, til hvilke muligheter irregulære migranter har for utvikling og til å tilegne seg nye ferdigheter som eksempelvis språk. I likhet med de to andre dimensjonene er *å være* relatert til kategoriene *sikkerhet*, *kontinuitet* og *oversikt*. *Å være* kan knyttes både til sosial, økonomisk og juridisk *sikkerhet*. Først, dersom individet har *sosial sikkerhet* i form av medlemskap i et fellesskap, vil individet i større grad kunne føle trygghet til å fremheve sin personlighet og utvikle selvet i relasjon med andre. Irregulære migranter er en isolert gruppe fra sentrale arenaer norske statsborgere tar for gitt, noe som fører til at denne gruppen må finne andre alternativer for å skape sosial sikkerhet. Irregulære migranter har i likhet med norske statsborgere organisasjons- og ytringsfrihet ifølge FNs menneskerettigheter (1948), hvor de eksempelvis har tilgang til sosiale medier og har mulighet til å danne egne interesseorganisasjoner. Videre muliggjør *økonomisk sikkerhet* deltakelse i ulike aktiviteter (*å gjøre*). For irregulære migranter er dette vanskelig på grunn av begrensede økonomiske midler og ressurser, noe som fører til at denne gruppen ofte faller utenfor. Både materielle ressurser og et sosialt nettverk er med på å åpne opp for at aktøren kan utvikle og aktualisere seg selv. Til slutt kan vi snakke om *juridisk sikkerhet*. Irregulære migranter i Norge står uten rett til viktige instanser som arbeid og utdanning, som er to viktige arenaer for selvrealisering. Dette gjør at aktørene holdes tilbake for selvutvikling. Likevel har enkelte midlertidig arbeidstillatelse. Som midlertidige arbeidstakere uten andre rettigheter enn denne, fremstår irregulære migranter som en utsatt gruppe for utnyttelse og er lite beskyttet på arbeidsmarkedet (Thomsen 2010). De opplever dermed *juridisk usikkerhet*.

Ut i fra kategorien *kontinuitet* kan *å være* sees i forhold til hvordan individenes muligheter til selvrealisering og selvaktualisering har utviklet seg fra før, til etter de migrerte. Irregulære migranter befinner seg i en usikker situasjon på grunn av sin oppholdsstatus. Enkelte opplever gjerne å ha midlertidig opphold i perioder mens søknaden om oppholdstillatelse er under behandling. Dette har igjen innvirkning på hvilke muligheter de har i det norske samfunn. Å ha varierende muligheter ut fra hvilken status en har i øyeblikket kan også være vanskelig å forholde seg til.

Kategorien *oversikt* er sentral satt opp mot *å være* og viser til hvilke muligheter individene har for utvikling og selvrealisering, både når det gjelder utdanning og arbeid. Individene som

ikke får utviklet sine evner blir holdt tilbake for selvrealisering og selvaktualisering. Her kan et aspekt være hvilke muligheter irregulære migranter selv ser ut i fra egne forutsetninger for å kunne tjene ekstra penger. For eksempel ved å tilby privattimer som tolk eller ta på seg annen form for svart arbeid. Videre kan politisk engasjement eller deltakelse i frivillige organisasjoner bidra til å skaffe sosialt nettverk som er viktig for at individet skal føle seg verdig.

3. Metode

I dette kapittelet vil datamaterialet og metode for datainnsamlingen bli presentert. Den metodiske tilnærmingen danner grunnlaget for den videre analysen. Det er valgt kvalitative intervju, da dette åpner for refleksjon og utforskning som er sentral for problemstillingen. Jeg vil diskutere valg av metode, utvalget og informantene, hvordan jeg har gått frem i innsamlingen av data, etiske forhold knyttet til forskerrollen, etiske utfordringer underveis og til slutt datas troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet.

A methodology refers to the choices we make about cases to study, methods of data gathering, forms of data analysis etc. in planning and executing research study (Silverman 2008:15).

3.1 Valg av metode

I vitenskapelig forskning kan det brukes en rekke metodologiske fremgangsmåter, hvor ulike metoder gir ulik informasjon og kunnskap. Ifølge Silverman (2008:15) er det viktig at man velger metode basert på hvorvidt den passer til studiens teoretiske grunnlag, metodologi, hypoteser man ønsker å teste, samt forskningsspørsmål for studien. For hver enkelt studie må det vurderes hvilken metode som er mest hensiktsmessig å bruke.

3.1.1 Det kvalitative intervju

Det empiriske grunnlaget for denne studien er basert på ti kvalitative intervjuer. Ved å benytte delvis strukturerte intervjuer har jeg forsøkt å fange opp hvordan irregulære migranter skaper sosiale relasjoner og strukturerer hverdagen i sin irregulære situasjon. Ifølge Thagaard (2002:85), er temaene i denne typen intervju i stor grad fastlagt i forkant, mens rekkefølgen er mer tilfeldig. Dette gir informantene rom for å trekke inn nærliggende tema, samt svare etter egne forutsetninger. For å få en dypere forståelse stilte jeg spørsmål som er relatert til irregulære migranternes hverdagsliv med fokus på *arbeid, bosituasjon, daglige gjøremål og sosiale relasjoner*. Som Gubrium og Holstein (2003:78) påpeker, skaper intervjuer og informant materialet i fellesskap:

Any interview situation – no matter how formalized, restricted, or standardized – relies upon the interaction between participants (Gubrium og Holstein 2003:78).

For å skape trygghet i intervjusituasjonen begynte jeg hvert intervju med noen innledende spørsmål om personlig informasjon før jeg gikk mer i dybden med mer spesifikke spørsmål rundt ulike aspekter ved irregulære migranternes hverdagsliv. Intervjuene ble holdt både på engelsk og norsk. På grunn av sin irregulære status er det ikke en selvfølge at respondentene

har fått muligheten til å få norsk språkopplæring og engelskferdighetene var varierende fra aktør til aktør. Dermed ble det viktig fra min side å stille kontroll- og oppfølgingsspørsmål slik at det ble opprettholdt en felles forståelse.⁴ Videre ble samtlige intervjuer tatt opp med båndopptaker da det tillater meg som forsker å konsentrere meg i større grad om selve intervjuet og ikke om å notere det som blir sagt.

3.1.2 Observasjon

I tillegg til intervjuundersøkelsen meldte jeg meg som frivillig ved Robin Hood Huset i Bergen både for å nærme meg feltet på en mindre problematisk måte og for å få bedre innsikt i en arena irregulære migranter har tilgang til. Robin Hood Huset er et ”*rusfritt og livssynsøytralt møtested for økonomisk vanskeligstilte og nettverkssøkende. Huset er et sted for sosialt samvær, selvhjelp og sosialpolitisk interessearbeid*” (Robin Hood Huset 2013). Her kan de besøkende benytte seg av data til jobbsøking, få mat, klær og møte andre mennesker. Ved å delta som frivillig én dag i uken, i en periode på til sammen 4 måneder, fikk jeg møte ulike skjebner, både migranter og norske statsborgere. Det var her interessant å observere hvordan de besøkende benyttet seg av tilbudet og hvordan de forholdt seg til andre aktører. Til tross for at det er vanskelig å peke ut hvem som tilhører den irregulære gruppen får man likevel kjennskap til hvordan tilbudet blir benyttet. Gjennom intervjuene blir også Robin Hood Huset nevnt som et sentralt møtested for irregulære migranter, enten ved at informantene selv benytter dette tilbudet eller at de vet om andre. Slike uttalelser fra mine respondenter støtter ideen om at observasjoner på Robin Hood Huset gir et fruktbart bidrag til min analyse, fordi det bekrefter at aktørene som oppholder seg på Robin Hood Huset består både av regulære og irregulære samfunnsborgere. Deltakende observasjon ga meg innsyn i og kunnskap om noen av de aktivitetene forskningsobjektene deltar i, og gav meg således innsikt og forståelse for aspekter ved irregulære migranternes virkelighet som jeg ikke ville fått uten å inkludere deltagende observasjon som en del av mitt metodiske rammeverk (Silverman 2006:68).

In a sense, all social research is a form of participant observation, because we cannot study the social world without being part of it. From this point of view participant observation is not a particular research technique but a mode of being-in-the-world characteristic of researchers (Atkinson og Hammersley 1994:249).

⁴ Se Kvale og Brinkmann 2009:135

Til tross for at jeg hjalp til en gang i uken og kom til en viss grad innpå brukerne, var disse for det meste norske statsborgere i sosial nød, rom-folk og arbeidsinnvandrere fra Europa. Mange var også vanskelige å komme inn på, både på grunn av språkvansker og fordi de ikke ønsket kontakt. Robin Hood Huset fremstår som et møtested og min oppfatning er at brukerne kommer hit for et avbrekk i en vanskelig hverdag, enten for å treffe andre mennesker i samme situasjon, bruke data eller bare for å få mat og en varm kopp kaffe. Gjennomsnittlig var det omkring 100-150 besøkende innom hver dag og det er tydelig at det er behov for et slikt tilbud i Bergen. Feltarbeidet jeg har utført ved Robin Hood Huset har vært substansielt viktig for mitt prosjekt og gitt meg innsyn i irregulære migranters hverdag fra en annen vinkel enn gjennom de kvalitative intervjuene.

Videre deltok jeg på flere møter arrangert av frivillige organisasjoner for papirløses rettigheter for å få et større innblikk i hvordan de ulike interesseorganisasjonene arbeider. Disse organisasjonene fremstår som en viktig sosial arena for migrantene og er et viktig politisk talerør, hvor migrantene får muligheten til å bruke ytringsfriheten til tross for at de vanligvis er utestengt fra det politiske liv i Norge. I tillegg deltok jeg på seminarer ved Uni Rokkan for å holde meg oppdatert på forskningsfeltet. Irregulære migranters situasjon i Norge har blitt et stadig mer sentralt tema i norsk debatt og sekundærlitteratur, både faglige artikler og artikler publisert i media har vært sentralt for å underbygge min kvalitative studie.

3.2 Intervjuprosessen

Prosessen ved å skaffe informanter har på mange måter vært utfordrende. Dette er ikke på grunn av at antall irregulære migranter i Norge begrenser seg. Det er heller ikke fordi de nødvendigvis gjemmer seg. Irregulære migranter er en sårbar og gjerne vanskelig gruppe å komme inn på i det norske samfunn (Øien og Sønsterudbråten 2011, Penrod et.al. 2003). En utfordring kan være å identifisere hvem som går under kategorien irregulær migrant da det ikke er noen bestemte trekk som skiller *dem* som gruppe fra den norske majoriteten. Et eksempel er Marie Amelie som levde et tilsynelatende normalt liv i Norge der hun tok høyere utdanning og jobbet deltid til tross for sin irregulære status (Amelie 2010). Samtidig er utfordringer å få tilgang til feltet og selve rekrutteringen av informanter (Gasana 2012, Brunovskis 2010). I det følgende vil jeg se nærmere på hvordan jeg fikk tilgang til feltet og presentere utvalg og informanter som deltar i denne studien.

3.2.1 Tilgang til feltet

For å danne et overblikk over hvorvidt irregulære migranter var en forskbar gruppe startet jeg allerede høsten 2011, ett år i forveien, for å få kjennskap til feltet jeg ønsket å utforske. Ved å delta på flere møter arrangert av aktivister som kjemper for irregulære migranternes rettigheter (politisk deltakelse), besøke sultestreikende irregulære migranter, samt snakke med aktuelle kandidater gav dette meg inspirasjon til å gjennomføre min undersøkelse. I likhet med andre land er irregulære migranter vanskelig å identifisere og en lite tilgjengelig gruppe også her i Norge (Gasana 2012, Brunovskis 2010, Ottesen 2008). For eksempel finnes det ikke noen bestemt arena hvor irregulære migranter samles, noe som ofte gjør det vanskelig å lokalisere, identifisere og skaffe informanter i denne gruppen (Gasana 2012). Selv om jeg utførte intervjuene på egen hånd var jeg i stor grad avhengig av kontakter, både personlige og kontakter gjennom aktivister og frivillige organisasjoner, for å skaffe informanter. Jeg presenterte prosjektet mitt for dem, slik at de igjen kunne kontakte aktuelle kandidater. Dette fungerte ved at disse portvokterne først tok kontakt med de aktuelle kandidatene for så å gi meg deres kontaktinformasjon slik at jeg kunne informere dem mer detaljert om mitt prosjekt. En portvokter er ifølge Thagaard (2002:65): *”en person som har myndighet til å åpne eller blokkere tilgangen til et miljø eller en organisasjon”*. Det er derfor innlysende at portvokterne er kjent med kandidatene på feltet. Disse er sentrale for å motivere og skape tillit til deltakelse i prosjektet. Flere tidligere studier om irregulære migranter har vært avhengig av portvoktere for å få tilgang til feltet (Gasana 2012, Øien og Sønsterudbråten 2011, Brunovskis 2010).

I tillegg til å bruke portvoktere i rekrutteringen av informanter benyttet jeg også sjansen til å presentere meg og mitt prosjekt på møter hvor flere irregulære migranter var til stede. Jeg spurte da om det var noen som kunne være interessert i å delta. I tillegg til å være avhengig av portvoktere for å skaffe tilgjengelige informanter gikk jeg etter hvert over til å bruke *snøballmetoden*. Denne går ut på at man først kontakter en eller noen få kandidater som har de egenskapene man ønsker skal være med i utvalget, for så å be disse personene om navn på andre personer med de samme egenskapene (Penrod et.al. 2003, Christensen 1998:71). Et viktig spørsmål i slutfasen av hvert intervju var derfor: *”Vet du om noen andre aktuelle kandidater som kan være interessert i å stille til intervju?”* En fordel med bruk av snøballmetoden er at terskelen for deltakelse blir mindre ettersom aktuelle kandidater blir presentert for prosjektet av individer som selv har deltatt og befinner seg i samme situasjon. På den annen side er denne metoden blitt kritisert for å ikke danne et representativt utvalg ettersom informantene gjerne kjenner til hverandre og det blir dermed vanskelig å

oppretholde anonymitet (Gasana 2012, Brunovskis 2010, Penrod et.al. 2003). Likevel ble det satt i gang flere *snøballer*, noe som ifølge Penrod et.al. (2003) er med på å redusere ulempene med anonymitet og konfidensialitet.

The chain referral technique of sampling has been used to study sensitive issues manifested by relatively limited and hidden population for whom there is no accessible sampling frame and identification of membership in the population would be potentially harmed (Penrod et.al. 2003:102).

Prosessen for å skaffe informanter har vært tidkrevende og det tok gjerne flere dager for hver gang jeg tok kontakt med en aktuell kandidat, til jeg fikk tilbakemelding. Penrod et.al. (2003) hevder at irregulære migranter tilhører en skjult gruppe i samfunnet som ofte blir utsatt for stigmatisering og blir holdt utenfor det sosiale fellesskap, gjerne under et stempel som kriminelle eller illegale. Dette til tross for at de ikke har begått noe kriminelt. Samtidig er irregulære migranter gjerne en vanskelig gruppe å komme innpå fordi de ofte frykter at deres negative oppholdsstatus skal avsløres (Gasana 2012, Brunovskis 2010, Ottesen 2008). Selv når de blir oppdaget og kontaktet kan de ha vanskelig for å åpne seg og stille til intervju (ibid.). Til tross for at irregulære migranter tilhører en sårbar gruppe, var alle jeg kontaktet positive til å delta. Dette kan enten skyldes at de følte et press for å delta fra portvokterne eller hadde et håp om at deltakelse kan styrke saken deres. Et viktig poeng som jeg både belyste i informasjonsbrevet (Vedlegg 1) og i forkant av hvert intervju var derfor at jeg ikke kan hjelpe informantene til å få opphold, men at oppgaven kan bidra til å belyse saken deres i et større perspektiv. På den annen side har samtlige av mine informanter høyere utdanning og det kan dermed tenkes at de har en større forståelse for slike prosjekter.

3.2.2 Utvalg og informanter

Utvalget i denne studien er strategisk ved at informantene representerer egenskaper som er relevante i forhold til problemstillingen (Thagaard 2002:54). Samtlige informanter, bortsett fra én, består av asylsøkere fra Asia og Afrika som har fått avslag på sine asylsøknader; to informanter med ett avslag fra Utlendingsdirektoratet (UDI), som venter på svar fra UNE, og syv informanter med endelig avslag fra Utlendingsnemnda (UNE). Den utestående informanten har ikke fått avslag på sin asylsøknad og har per dagsdato fått oppholdstillatelse. Til tross for at han ikke har avslag på sin asylsøknad har jeg valgt å inkludere data fra hans intervju da hans erfaringer og situasjon i perioden søknaden ble behandlet har klare likhetstrekk til resten av utvalget. Et sentralt spørsmål man må stille når man skal utføre en intervjuundersøkelse er; hvor mange informanter bør intervjues? Kvale og Brinkmann

(2009:113) hevder at antall informanter avhenger av studiens omfang og hensikt. Ofte må man også ta hensyn til hvor mye tid man har til rådighet, samt hvilke ressurser som er tilgjengelige. Mitt masterprosjekt begrenser seg til elleve måneder, noe som gjør at antall informanter ikke bør bli for mange. Undersøkelsen består derfor av til sammen ti informanter, hvor alle er menn og befinner seg i en alder mellom 27 og 46 år. Videre har informantene til felles at de alle har høyere utdanning, men samtidig kommer de fra ulike sosiale og kulturelle grupper, hvor de alle har hver sine måter å skape hverdagsrutiner i situasjonen de befinner seg i. Tabell 2 under gir en oversikt for hvorvidt de ti respondentene har arbeidstillatelse eller ikke, boforhold og sivil status.

Tabell 2 – Oversikt over informantene

Informantene	Sivil status	Arbeidstillatelse	Boforhold	Tid i Norge	Antall avslag
<i>Aras</i>	Ugift	Nei, men har hatt tidligere	Leier privat	3 år	2
<i>Bawar</i>	Ugift	Nei	Asylmottak	3 år	0
<i>Jamal</i>	Gift + ett barn	Nei, men har hatt tidligere	Asylmottak	11 år	2
<i>Samuel</i>	Gift + ett barn (familie igjen i hjemland)	Nei	Asylmottak	3 år	2
<i>Dawit</i>	Gift + ett barn	Nei	Asylmottak	3 år	1
<i>Nahom</i>	Samboer + to barn	Midlertidig arbeidstillatelse	Kommunal bolig	11 år	2
<i>Zanah</i>	Ugift	Midlertidig arbeidstillatelse	Asylmottak	3 år	1
<i>Jonas</i>	Gift	Nei	Asylmottak	3 år	2
<i>Basem</i>	Ugift	Midlertidig arbeidstillatelse	Leier privat	3 år	2
<i>Ahmed</i>	Ugift	Nei	Asylmottak	4 år	2

Det er varierende om informantene har arbeid eller ikke, hvordan de bor og om de har familie, eller bare har seg selv å tenke på. Av mine respondenter er det bare tre av ti som har arbeidstillatelse, mens flere har tidligere hatt arbeidstillatelse eller står uten. To av respondentene har tidligere hatt arbeid, mens fem har aldri hatt arbeidstillatelse. Dette betyr derimot ikke at respondentene ikke har utført arbeid på det uformelle arbeidsmarkedet. Videre bor syv av ti informanter på asylmottak og mottar dermed også sosialstøtte fra staten (Øien og Sønsterudbråten 2011). De resterende informantene bor utenfor asylmottaket. Mens én har fått hjelp av kommunen og leier kommunal bolig, leier de to siste på det private boligmarkedet. For irregulære migranter med og uten familie kan situasjonen de befinner seg i håndteres og erfares ulikt. I min undersøkelse er tre av informantene sammen med sine

familier, mens resten er ”alene” i sin situasjon. Dette til tross for sivil status ved at flere har kone og familie enten i hjemlandet eller på mottak andre steder i landet.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i irregulære migranter som befinner seg i bergensområdet. Hvordan irregulære migranter opplever sin hverdag kan variere etter hvor i landet man befinner seg. For eksempel tilbyr Oslo et eget helsesenter for irregulære migranter⁵, noe som Bergen mangler (Kirkens Bymisjon 2013). Videre kan irregulære migranter som befinner seg mer i rurale strøk håndtere sin situasjon på en helt annen måte enn individer som befinner seg i byen.

3.3 Veien fra empiri til analyse

Til tross for kombinasjonen av metodiske tilnærminger er de kvalitative intervjuene mest vektlagt i det empiriske materialet. Selv om observasjonene jeg gjorde både ved Robin Hood Huset og ved deltakelse på diverse møter underbygger intervjuene, var disse i hovedsak ment for å gi meg et overblikk over feltet og for å komme i kontakt med målgruppen for denne studien; irregulære migranter. Disse observasjonene har blitt en mindre del av det empiriske materialet og det er derfor intervjuundersøkelsen som vil være i fokus videre.

3.3.1 Bearbeiding av intervjuene

Det første steget i behandlingen av det innsamlede datamaterialet var at intervjuene måtte transkriberes. Transkriberingsprosessen er hvor intervjuene blir fortolket og kan sees på som forarbeidet til selve analysen. I dette arbeidet har jeg forsøkt å gjengi informantenes uttalelser slik at leseren blir presentert for data på en mest mulig korrekt og troverdig måte. Respondentenes språkferdigheter er noe varierende, og til tider har det vært vanskelig å tyde alt som ble sagt. Intervjuene er både på norsk og engelsk, og jeg har valgt å bruke bokmålnorsk og ”general English” i transkriberingsarbeidet både for å ivareta informantenes anonymitet og for å tydeliggjøre data.

Målet i kvalitativ forskning er at analysen skal føre frem til en helhetlig forståelse av de innsamlede dataenes meningsinnhold (Thagaard 2002:131). Men for å få en helhetlig forståelse av datamaterialet er det viktig at analysen deles opp i mindre deler som igjen

⁵ Helsesenteret for papirløse migranter er et gratis tilbud drevet av Kirkens bymisjon og Røde Kors i Oslo (Kirkens Bymisjon, 2013).

studies opp mot den helheten de er en del av (ibid.). I behandlingen av det innsamlede datamaterialet har jeg benyttet temabasert analyse, der sammenligning av informasjon fra de ulike informantene står sentralt (Thagaard 2002:154). For å kunne se de ulike svarene opp mot hverandre har jeg tatt utgangspunkt i den samme intervjuguiden ved alle de ti intervjuene. Intervjuene er delvis strukturerte da tema for spørsmålene i stor grad var utformet på forhånd. Intervjuguiden (Vedlegg 2) var delt inn i fem hovedkategorier: *Personlig informasjon, arbeidssituasjon, bosituasjon, daglige gjøremål og sosiale relasjoner*. For å forsterke mine empiriske funn fikk jeg i tillegg informantene til å fylle ut et relasjonskart (Vedlegg 3) for perioden før de migrerte og for hvilke sosiale relasjoner de har i dag. Dette var for å se hvordan informantenes irregulære status virker inn på graden av sosial kapital. Ifølge Meeteren et.al. (2009) er graden av et individs sosiale kapital avgjørende for hvor stort sosialt nettverk man har. For irregulære migranter som ikke har tilsvarende muligheter som en norsk statsborger til å delta i den offentlige arena begrenser tilgangen til sosiale relasjoner seg.

Det første intervjuet gjennomførte jeg uten noen spesiell gjennomgang av intervjuguide og ble på en måte et slags prøveintervju. Informanten var først noe skeptisk til at jeg skulle benytte båndopptaker under intervjuet, men ombestemte seg raskt da han så hvor tidkrevende det er å notere alt som blir sagt. Intervjuet gikk fint og jeg fikk mye nyttig informasjon, selv om også mye gikk litt på siden av det jeg fokuserer på i min oppgave. Frem til neste intervju gjorde jeg enkelte justeringer for å konkretisere intervjuguiden for å få mer spesifikk informasjon ut av intervjuet, samt for å være litt mindre nærgående i spørsmålsformuleringene. Dette var viktig for å ikke støte noen av informantene som allerede befinner seg i en vanskelig posisjon. Til tross for dette fikk jeg tilbakemelding av veileder at jeg i enda større grad måtte konkretisere og omformulere spørsmål. Det er lett å se seg blind på egne feil, samtidig som det er viktig å sette seg inn i informantens posisjon. Jeg synes det var vanskelig å tenke at enkelte av spørsmålene jeg stilte kunne være nærgående. For eksempel stilte jeg spørsmål som: ”Har du hatt tilgang til lovlig arbeid i Norge?” Dette kan lede an til et etisk dilemma for informanten og intervjueren ettersom irregulære migranter ikke har arbeidstillatelse og gjerne jobber ”svart”, noe som er ulovlig i Norge.

Alle informantene fikk tilsendt informasjonsbrev (Vedlegg 1), slik at de skulle være forberedt og ha oversikt over hva undersøkelsen gikk ut på. For å få en tilstrekkelig god analyse var det viktig at det informantene sa ble mest mulig korrekt gjengitt. Det ble derfor brukt båndopptaker da alle informantene samtykket. Intervjuene foregikk ansikt til ansikt, og varte

fra én time til nærmere to timer. For å skape en avslappende og uformell stemning ble alle intervjuene holdt på kafé. Samtlige av informantene har tidligere blitt intervjuet, men da i forbindelse med asylsøknadsprosessen om hvorvidt de skal få opphold i Norge eller ikke. Det er derfor lett at informantene gjerne har en oppfatning av hvordan intervjuet skal ta form og det blir desto viktigere for meg som forsker å holde ”den røde tråden” gjennom intervjuet.

3.3.2 Insentiver for deltakelse

Forut for studien vurderte jeg hvorvidt jeg skulle bistå informantene som deltok med noen form for insentiver, enten i form av penger eller annet. Irregulære migranter er en gruppe med få midler og bare det å komme seg til intervjuet kan være en økonomisk utfordring. Mange irregulære migranter kan føle at de ikke har råd til å si nei til deltakelse dersom det ligger et økonomisk gode til grunn (Brunovskis 2010). Bruken av insentiver vil dermed kunne ødelegge konseptet om frivillig deltakelse på grunn av den vanskelige situasjonen de befinner seg i. På grunnlag av dette forkastet jeg ideen om å betale informantene en fast sum for deltakelse som takk for at de stilte opp. Likevel gir informantene av sin tid når de stiller til intervju. Jeg valgte derfor å dekke transportutgifter og eventuelt noe å drikke under intervjuene som en kompensasjon.

3.4 Etiske retningslinjer

3.4.1 Informantens samtykke, konfidensialitet og konsekvenser

Når man skal utføre samfunnsvitenskapelig forskning er det nødvendig å følge en del etiske retningslinjer. Ifølge Forskningsetiske komiteer (2012) viser forskningsetikk til ”*et mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet.*” Forskningsetikk gir altså uttrykk for hva som er rett og hva som er gal forskningsmoral. Bente Gullveig Alver og Ørjar Øyen (1997:11) hevder at forskning på mennesker kan både være risikofylt og belastende for dem det forskes på, og forholdet mellom forskeren og informantene er dermed spesielt viktig å ha i fokus i kvalitative undersøkelser. Det er spesielt tre etiske hovedprinsipper som må overholdes i forholdet mellom informanten og forskeren; *informantens samtykke, konfidensialitet og anonymitet, og konsekvenser ved å delta i forskningsprosjekter* (Kvale og Brinkmann 2009, Thagaard 2002).

For at et forskningsprosjekt i det hele tatt skal kunne gjennomføres er det avgjørende at *informantens samtykke* ligger til grunn (Kvale og Brinkmann 2009:70). Prinsippet går først og fremst ut på å respektere informantenes rett over sitt eget liv og kontroll over de opplysningene som eventuelt blir presentert i den ferdige studien (ibid.). Det ble derfor sendt ut et informasjonsbrev (Vedlegg 1) til alle informantene der det ble kort beskrevet hva intervjuet gikk ut på, hva formålet med undersøkelsen var, hovedtrekkene i prosjektet, samt informasjon om konfidensialitet og etiske retningslinjer. Dette var for at de selv kunne vurdere fordeler og ulemper før de ga sitt samtykke om å delta eller ikke. Videre ble det vektlagt at deltakelse i prosjektet var frivillig og at informanten når som helst kunne trekke seg, selv etter intervjuet var ferdig, uten noen videre forklaring.

Videre er konseptet om *konfidensialitet* viktig. Ifølge Kvale og Brinkmann (2009:72) går konfidensialitet ut på at personlige data som identifiserer informanten behandles konfidensielt. Forskeren er videre ansvarlig for å hindre bruk av informasjon som kan få konsekvenser for enkeltindividene (ibid.). For eksempel innebærer dette at andre personer ikke får innsyn i datamaterialet. For å beskytte informantene har jeg blant annet byttet ut informantenes virkelige navn med fiktive navn og andre relevante opplysninger, slik at dersom noen kommer over datamaterialet ikke skal kunne gjenkjenne enkeltindividene (Brunovskis 2010). Jeg har derfor også valgt å utelate bakgrunnsinformasjon som opprinnelig statsborgerskap, etnisitet og andre relevante detaljer i den ferdige oppgaven. *Anonymisering* av informantene er av stor betydning når dataene fremstilles, da det er vesentlig for å vise respekt for informantenes privatliv og identitet (Thagaard 2002). Det er viktig at ikke leseren skal kunne gjenkjenne eller identifisere noen av informantene. Anonymitet kan beskytte informantene, men samtidig kan det sette begrensninger for hvorvidt utsagn i intervjuene blir presentert i sin fulle helhet (Kvale og Brinkmann 2009:73).

Det tredje prinsippet som gjelder etisk forskning er hvilke *konsekvenser* deltakelse i prosjektet vil ha for informanten (Kvale og Brinkmann 2009:73, Thagaard 2002:26). Ifølge Kvale og Brinkmann (2009:73) er det viktig at både eventuelle fordeler og ulemper ved deltakelse bør bli tydelig presentert i forkant av studien. Alle mine informanter har høyere utdanning fra tidligere, men befinner seg nå i en situasjon uten juridiske rettigheter til for eksempel å arbeide, noe som kan oppleves som svært vanskelig. Intervjuspørsmålene er av noe personlig art og fanger ulike aspekter i hverdagen til en gruppe som befinner seg i en vanskelig situasjon. Dette kan føre til uventede emosjonelle reaksjoner underveis, hvor minner bringes

frem og det kan bli vanskelig å kontrollere sine følelser. Det er derfor viktig å drøfte ulike scenarier i forkant av intervjuundersøkelsen slik at man som forsker kan stille forberedt og forsøke å unngå slike situasjoner (Brunovskis 2010, Brekke og Søholt 2005). På den annen side anser jeg denne undersøkelsen til å ha liten innvirkning eller belastning for informantene. Personer med høyere utdanning viser seg å være mer villige til å delta og ha mer kunnskap om kvalitative studier enn personer med lite utdanning (Brunovskis 2010, Thagaard 2002).

For å ivareta de etiske retningslinjene ble prosjektet meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) i forkant av studiestart. NSD er personvernombudet for all forskning ved norske universiteter, høyskoler, samt sykehus og flere forskningsorganisasjoner (NSD 2012). Alle som ønsker å drive forskning med personlige data er pålagt å melde prosjektet til NSD for godkjenning slik at etiske retningslinjer blir ivaretatt når det gjelder datainnsamling, båndopptak og lagring av data.

3.4.2 Forskerrollen

Empirien man får ut av intervju blir til gjennom interaksjon mellom forsker og informant (Gubrium og Holstein 2003). Dersom man tar utgangspunkt i Kvale og Brinkmanns (2009) metodiske teori kan forskeren sees på som en ”gruvearbeider” som søker etter opplysninger fra informanten:

In a miner metaphor, knowledge is understood as buried metal and the interviewer is a miner who unearths the valuable metal. The knowledge is waiting in the subject's interior to be uncovered, uncontaminated by the miner (Kvale og Brinkmann 2009:48).

Likevel er det viktig å ta hensyn til hvordan forskeren fremstår for informanten, både for å skape tillit og få tak i den informasjonen man er ute etter. Når man skal drive kvalitativ forskning fremstår gjerne forholdet mellom forsker og informant som noe asymmetrisk ettersom det er forskeren som stiller spørsmålene og i stor grad bestemmer hvilken retning intervjuet skal ta. Til tross for dette følte jeg at dette maktforholdet ikke ble noe problem ettersom prosjektet mitt i stor grad ble til gjennom samarbeid og gjensidig respekt. I det følgende vil jeg likevel diskutere noen etiske problemstillinger knyttet til forskerrollen.

Det å være kvinnelig intervjuer av innvandrer menn synes på mange måter å være en utfordring. Ifølge Thagaard (2002:101-103) spiller informantens og intervjuerens kjønn en avgjørende rolle. Dersom begge er av samme kjønn kan det eksistere grunnlag for felles

forståelse og kunnskap av ulike problemer og hendelser. På den annen side, dersom intervjueren er av motsatt kjønn enn informanten kan intervjueren stille seg uforstående og kritisk til ting som blir tatt for gitt av personer av samme kjønn (ibid.). Videre er jeg som forsker norsk statsborger, noe som innebærer at jeg har juridisk tilgang til arenaer mine informanter vanligvis er utestengt fra. Denne kontrasten gjør at det kan være vanskelig for meg som forsker å sette meg inn i deres situasjon og gjerne tar ting for gitt som ikke er en selvfølge for irregulære migranter. For å få mest mulig informasjon ut av intervjuene forsøkte jeg å begrense avstanden mellom forsker og informant. Jeg forsøkte derfor å tolke alt ut i fra informantens perspektiv, som i mitt tilfelle er irregulære migranternes egne erfaringer i forhold til sosiale relasjoner og hverdagsrutiner. Ved å "go native", som Kvale og Brinkmann (2009:75) sier, tok jeg på meg rollen som uvitende og lot informanten være eksperten. Det kan tenkes at irregulære migranter føler en viss form for mistillit ettersom de gjerne har en oppfatning av at det norske systemet har sviktet dem da de har fått avslag på sin asylsøknad. For å opprette et tillitsforhold mellom meg som forsker og informantene var det å vise respekt, omtanke og vennlighet overfor hver informant viktig. Jeg ble i stor grad møtt med tillit under intervjuene og flere sa det var bare å ta kontakt igjen dersom jeg skulle trenge mer informasjon. Som forsker ble jeg nok sett på som masterstudent av de fleste med få ressurser til å fremme deres personlige sak. Jeg forsøkte videre å unngå rollen som hjelper, noe jeg også tror informantene satte pris på. På grunnlag av dette fikk jeg ingen videre forespørsler om å hjelpe individene videre i sin situasjon. Min erfaring er at samtlige informanter møtte meg med åpenhet om å hjelpe meg i min undersøkelse. Først og fremst kan dette skyldes at alle informantene mine har høyere utdanning og kjenner til rollen som student og forsker. En annen årsak kan være at meg og mitt masterprosjekt ikke har noen forbindelse med statlige makter som igjen har innvirkning på deres irregulære status. I enkelte situasjoner ble jeg som forsker stilt i et skjæringspunkt om hvilken rolle jeg skulle påta meg. For eksempel møtte jeg informanter på møter jeg deltok på i regi av aktivister i kampen om papirløses rettigheter, både før og etter intervju. En problemstilling da var hvorvidt jeg skulle påta meg rollen som forsker eller aktivist. For å unngå mistillit forsøkte jeg å holde meg mest mulig nøytral i møte med papirløse på denne arenaen. Jeg forsøkte å blende meg mest mulig inn med de andre aktivistene, og presenterte meg bevisst mer som aktivist enn forsker i disse sammenhengene for ikke å prege situasjonen med en "forskers" nærvær.

3.5 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

I stedet for å bruke begrepene *reliabilitet*, *validitet* og *generalisering* i kvalitativ forskning, velger Thagaard (2002: 21) å benytte begrepene *troverdighet*, *bekreftbarhet* og *overførbarhet*. *Troverdighet* referer til om forskningen utføres på en tillitsvekkende måte. Kvale og Brinkmann (2009:245) mener videre at troverdighet er: ”*whether a finding is reproducible at other times and by other researchers*”. Troverdighet opprettholdes altså ved at man følger en strukturert intervjuguide, samtidig som informantens svar ikke blir styrt av ledende spørsmål. Dette er derimot vanskelig å oppnå i denne sammenheng ettersom jeg benytter delvis strukturerte intervju til innsamlingen av mine data. Denne intervjutilnærmingen gjør at man ikke trenger å være bundet til intervjuguiden og gir informantene muligheten til å snakke fritt rundt de ulike spørsmålene og uttrykke sine tanker på en selvstendig måte. Troverdigheten blir likevel ivaretatt ved at de spørsmålene som stilles ikke er ledende, og dermed ikke styrer informantene i én bestemt retning. Videre har jeg forsøkt å holde egne holdninger og meninger utenfor, slik at det ikke skulle være med å påvirke informantens svar. Jeg hadde ikke kjennskap til noen av informantene fra før, og det er vanskelig å si noe om jeg har påvirket noen av svarene de avga. Videre kan informantene ha unnlatt å fortelle hele historien, eller fremstilt svarene på en bedre måte enn den egentlige versjonen. Samtidig går spørsmålene på hendelser i livet deres, og det er derfor sannsynlig at hovedtrekkene er sanne. I flere av intervjuene svarte informantene relativt likt på spørsmålene, og jeg konkluderer dermed at undersøkelsen er *troverdlig*.

Bekreftbarhet kan knyttes til kvaliteten av tolkningen av data (Thagaard 2002: 21). Det vil alltid være en mulighet til stede for at den informasjonen informanten avgir kan være tolket feil. Ifølge Weber (i Silverman 2006:316) er det i samfunnsvitenskapelig forskning lett for at forskeren blir påvirket av egne holdninger og preferanser i sine tolkninger. På grunnlag av dette har jeg derfor hele tiden vært bevisst på å være så åpen som mulig i forhold til informantens svar. I tillegg til at mye av dataene fra intervjuene stemmer overens med teorien, kan forskningen også knyttes til tidligere forskning på området som er med på å styrke *bekreftbarheten*. Mine feltarbeidsdata bekrefter også intervjudataene, noe som er med på å forsterke mine tolkninger av datamaterialet. Jeg velger derfor å tro at dataene er *bekreftbare*.

Ifølge Thagaard (2002: 21) kan tolkninger basert på enkeltundersøkelser også overføres til andre sammenhenger. Dette omtales gjerne som *overførbarhet*. På grunn av det begrensede utvalget informanter, kan ikke resultatene generaliseres tilbake til irregulære migranter generelt. Resultatene i denne studien om irregulære migranternes hverdagsrutiner kan derimot gi viktig kunnskap om hvordan hver enkelt informant skaper sin situasjon, og på den måten gi et grunnlag for videre forskning (Flyvbjerg 2004:126). Kvalitative data er altså viktig for å generere nye forskningsspørsmål som kan følges opp i senere studier. For eksempel hvordan irregulære migranter som lever i vanskelige situasjoner evner å skape seg sosiale leve-rom.

4. Analyse

I de tre følgende delkapitlene vil datamaterialet basert på ti kvalitative intervju av mannlige irregulære migranter med høyere utdanning, bli presentert i lys av tidligere forskning, Giddens' handlingsteori og Allardts teori om menneskers levekår. Informantene forteller om hvordan de skaper sosiale relasjoner og rutiner for å overleve en hverdag som irregulær migrant i en vanskelig juridisk kontekst. Det er i denne sammenheng forskjeller mellom informantenes forutsetninger for handling basert på om de har arbeid, hvordan de bor og hvorvidt de har stabile sosiale relasjoner. Likevel har de til felles at de er uten oppholdstillatelse og det finnes en del fellestrekk til hvordan informantene håndterer og skaper sin situasjon. Analysen er delt inn i tre delkapitler basert på sentrale aspekter som berører irregulære migranternes hverdagsliv; *arbeid (inntekt)*, *boforhold* og *sosiale relasjoner*. Disse ulike aspektene vil igjen bli diskutert opp mot behovene; *å ha*, *å elske* og *å være*, som er knyttet til Allardts teori (1975). I det første delkapittelet tar jeg for meg hvilken betydning tilgang på materielle ressurser har å si for informantenes handlingsfrihet og hvordan den enkelte aktør skaper en hverdag ut i fra hvorvidt de grunnleggende behovene er dekket, *å ha*. Videre ser jeg på boforhold i forhold til hvorvidt den enkelte informant har mulighet å skape trygghet og selvutvikling i det sosiale rom, *å være*. I det tredje delkapittelet ser jeg nærmere på hvordan tilgang på sosiale relasjoner skaper handlingsflyt og hvordan dette gir informantene muligheter for *å elske*. Selv om teori og empiri blir beskrevet i hvert sitt kapittel i denne oppgaven, er det viktig at det teoretiske rammeverket og empiriske grunnlaget sees i sammenheng i en sosiologisk analyse:

Theory, inquiry and empirical facts are interwoven in a texture of operation with theory guiding inquiry, inquiry seeking and isolating facts, and facts affecting theory. The fruitfulness of their interplay is the means by which an empirical science develops (Blumer 1954).

4.1 Irregulære migranters muligheter for tilgang til materielle ressurser – å ha

Samtlige av informantene som utgjør utvalget for denne analysen er høyt utdannede menn (27-46 år), som alle befinner seg i en irregulær situasjon. De er alle i en situasjon med begrensede juridiske rettigheter på grunn av manglende oppholdstillatelse, som gjør at hver enkelt må finne kreative måter for å dekke sentrale behov for å overleve. Tilgang til arbeidslivet er viktig for at ethvert individ i dagens samfunn skal kunne føle trygghet og *ha* en viss grad av grunnleggende behov i form av økonomisk og sosial *sikkerhet* (Ottesen 2008). Det å *ha* en inntekt er med andre ord avgjørende for hvorvidt informantene har tilgang til materielle goder og kan delta på ulike aktiviteter i samfunnet. Men på bakgrunn av deres irregulære status varierer det for hver enkelt informant i hvilken grad de har tilgang til materielle goder som penger, mat, klær og tak over hodet. Hvordan informantene dekker sine grunnleggende behov og hva betydningen av å ha tilgang til materielle ressurser har å si for informantene vil i denne delen bli utforsket i lys av Allardts begrep - *å ha*.

4.1.1 Arbeid som inntektskilde

Det er forskjeller mellom hvordan informantene *med* og *uten* arbeidstillatelse tilegner seg midler som skal dekke den enkeltes behov. Arbeid er et middel til økonomisk selvstendighet, og er med på å gi informantene muligheten til å sikre tilgang til nødvendige behov som mat, klær og bolig. *Zanah* har midlertidig arbeidstillatelse, men veien inn på arbeidsmarkedet har vært lang og aktuelle jobber er stort sett ufaglært arbeid:

Now I've been here 3 years. The first 2 years I knocked on every door, but it was so difficult for me. Because, first of all language. The Norwegian language is interesting. The second, I think, was when you don't have a residence permit to stay in Norway, so no one can trust you to... It was just very difficult for those jobs that I was looking for was cleaning, "renhold". Because I could see it was a job for refugees, "innvandrere". So I went to many different companies. After 2 years I got a job at a company (Zanah).

Zanah tror hovedårsaken til den lange ventetiden først og fremst ligger i språket, men også at hans irregulære status begrenser mulighetene han har på arbeidsmarkedet. I dag bytter *Zanah* mellom to ulike vaskejobber, som gjør at han klarer å opprettholde en relativt god levestandard sammenlignet med andre aktører i samme situasjon. Han er alene her i Norge og selv om han først og fremst sender penger til familien i hjemlandet, kjøper han stort sett det han vil av mat, klær og materielle goder:

I got from 10 000 kr a month, and also another company maybe 6000-7000 kr together. (...) Because I play with the money for me... I play with money... I don't... I always buy a lot of things. So I support my family first and I send money to them (Zanah).

Zanah er én av få i denne undersøkelsen som har mulighet til å sende penger til familien i hjemlandet i tillegg til å forsørge seg selv. En av årsakene til dette er at han ikke har noen utgifter til bolig ettersom han bor på asylmottak og kan dermed prioritere andre utgifter.

I likhet med Zanah jobber Aras innen renhold og uttrykker hvor vanskelig det er å få en fast jobb som sikrer utgiftene til livets opphold. Selv om han har en jobb er dette ingen fast stilling, og det er dermed vanskelig å forutse hvor mye han får i inntekt hver måned for å kunne dekke husleie og mat. Aras har i motsetning til Zanah valgt å klare seg på egen hånd ved å takke nei til botilbud på asylmottak, og er dermed avhengig av en inntekt som også dekker tak over hodet. Aras må derfor være fleksibel for å finne løsninger som dekker hans grunnleggende behov:

And also, I remember something different, when I moved here, when I got myself a small work. At that time, that work was enough to cover my pocket money, my food, my things, but not the place to live (...) When you have big things in life and then you lose everything. It's like the story of the soldier and the general. You know, the general becomes the soldier and the soldier becomes the general. It's kind of like that... The thing was that I had to find money, I had to get money, I wanted to live so I don't mind. And often we say that in work we don't mind, we just work. It is not shame. You have to find something. The other thing is that you are irregular here, which is not easy at all to find work. Otherwise you work black. But what could I do? And this is what I said to you like; I could give some Arabic lessons here. I also tried to help some old people I know here (Aras).

Aras legger ikke skjul på at overgangen er stor; fra å være vant til en levestandard der han har tatt de grunnleggende behovene for gitt i hjemlandet, til å plutselig være i en situasjon hvor han hele tiden må være fleksibel og tilpasse seg sine omgivelser. For å sikre en månedlig økonomisk inntekt har Aras i tillegg til vaskejobben sett seg nødt til å bevege seg inn i det uformelle arbeidsmarkedet. Her har han tilbudt privatundervisning i arabisk, samt hjulpet eldre mennesker han har blitt kjent med i sin tid i Norge. Man kan her se en kobling til Giddens (1984) og hans teori om handling, hvor Aras skaper nye sosiale relasjoner og rutiner i sin situasjon for å få dekket sine grunnleggende behov – det Allardt kaller *å ha*.

Det å ha arbeidstillatelse er med på å skape trygghet i en ellers vanskelig situasjon. Som Allardt (1975) hevder i sin teori fører gjerne et gode til flere goder. For eksempel vil

respondentene som har arbeidstillatelse lettere få tilgang til andre økonomiske og materielle goder, enn de som står uten den samme rettigheten. *Basem* er et eksempel på dette og forteller hva betydningen av arbeid har å si for hans muligheter til å tilegne seg materielle goder i sin irregulære situasjon. Han har midlertidig arbeidstillatelse ettersom saken hans er under behandling hos UNE. Så lenge han har arbeidstillatelse blir det i større grad mulig å leve en ”normal” hverdag hvor han klarer å tilegne seg flere goder som øker levestandarden hans:

So my life is going better than before job. I didn't for example pay rent, I paid for food. I make many things after job, I go out, but before I didn't... Eh... I bought expensive clothes, but before I couldn't. I tried to make relationship with some girls, because I have a job, I can do it, but before I couldn't. I went from a stopped life to a normal life (Basem).

Med utgangspunkt i Allardts begrep *å ha*, kan de tre informantenes tilgang til arbeidsmarkedet kobles til i hvilken grad de har tilgang til ulike ressurser som er viktig for i det hele tatt å kunne overleve hverdagen. Felles for informantene som her har midlertidig arbeidstillatelse er at denne gjelder for seks måneders intervaller. Det vil si at aktørene hver 6. måned må søke om arbeidstillatelse for å sikre tilgang til det formelle arbeidsmarkedet og en inntekt som igjen er med på å bidra til aktørenes evne til å skaffe materielle goder. I tilfeller hvor arbeidstillatelse ikke blir fornyet, må den enkelte tilpasse seg sine omgivelser og finne nye måter for å få tilgang til de nødvendige behov.

4.1.2 Pengestøtte for asylsøkere

På grunn av sin irregulære status sliter de fleste av informantene uten arbeidstillatelse med å ha tilgang til tilstrekkelige økonomiske midler for å sikre en relativt grei levestandard. Til tross for at flertallet i denne undersøkelsen mottar pengestøtte fra staten ettersom de bor på asylmottak, er dette begrensede midler. Etter kun ett avslag er det vanlig for en asylsøker å motta rundt 1500 kr hver 14. dag, mens dersom man har endelig avslag på asylsøknaden blir denne pengestøtten redusert til omtrent 900 kr (NOU 2011:10). Denne summen skal dekke alt fra mat og klær til transport og telefonkort, men begrenser mulighetene informantene har til å delta på andre områder i samfunnslivet. *Ahmed* har selv bare fått ett avslag, men snakker om de økonomiske forskjellene mellom asylsøkerne som har fått ett avslag og endelig avslag:

Well, every person in the "mottak" they have a salary. If you are without a negative, you can get 1500 kr for 2 weeks, but if you have two negatives or if the papers are sent out of Norway, I guess it's around 800 kr for 2 weeks. That means that the difference between us and them are 600 kr (Ahmed).

Samuel har eksempelvis fått endelig avslag og må klare seg med 900 kr til livets opphold:

I get from the UDI. Every fifteen days I get 900 kr (Samuel).

For *Samuel* som ikke er i arbeid skal denne inntekten dekke alle utgifter utenom husleie til bolig. Det er klart at det er begrenset hva man får for 900 kr i dagens samfunn når bare et månedskort med bussen koster fra 690 kr (Skyss 2013). *Samuel* må derfor tenke over hva han bruker pengene på for å få tilgang til det aller mest nødvendige.

Denne historien er ikke enestående for *Samuel*. De fleste av informantene som bor på asylmottak og har sosial pengestøtte som hovedinntekt, forteller hvordan de må prioritere enkelte goder fremfor andre for å dekke alle sine materielle behov. Dette betyr at i tilfeller der kapital er nødvendig for å oppnå et gode eller deltakelse på en arena, må den enkelte informant prioritere annerledes for å få de tildelte økonomiske midlene til å strekke til. Som *Bawar* uttaler:

Jeg måtte for eksempel ikke spise det som jeg vil og spise litt mindre for å spare litt penger. Og da jeg sparte litt penger kunne jeg ikke gjøre alt jeg ville. Jeg måtte også spare her. Det er ikke et fint liv (Bawar).

Giddens' handlingsteori (1984) kan i dette tilfellet kobles inn ved at *Bawar*, sammen med informantene i samme situasjon, til tross for at de økonomiske midlene ikke strekker til, må skape andre rutiner og prioritere annerledes for å oppnå de ønskelige behovene. Den enkelte må gjerne bruke mindre penger på mat for å kunne ta det igjen på for eksempel transport.

Gjennom intervjuene kommer det tydelig frem at informantene må prioritere hvordan de disponerer den tildelte inntekten. Og i likhet med samtlige av informantene som mottar sosial støtte uttaler *Ahmed* at mat er det som blir først prioritert:

Well, at first we... Especially the focus is on food (Ahmed).

Dette er kanskje ikke unaturlig da mat er helt avgjørende for at et menneske i det hele tatt skal kunne leve. I forlengelsen av dette kan man stille spørsmål om hvor mye av inntekten som faktisk går til å dekke dette *mat*behovet. Ut i fra den summen informantene mottar hver 14. dag er det åpenlyst at de ikke kan velge de dyreste produktene og heller må prioritere såkalte *billig*-produkter. Dette er både fordi de da ikke ville hatt mulighet til å dekke sitt fullstendige matbehov, men også fordi det da begrenser den enkelte informants muligheter til å dekke andre nødvendige behov. Eksempler er *Ahmed* og *Jonas* som i likhet med flere av informantene stort sett bare kjøper *First Price* sine produkter, som gir et billig alternativ til mange dagligvareprodukter:

Actually, we use every time "First time" food, eh... "First price" food. That is easy for us. Then we use cultural food. For example I buy some "hvetemel", that is like 50 kr (Jonas).

First Price-produkter har en viktig symbolverdi ettersom det regnes som et av de billigste alternativene på markedet. Når informantene handler leter de bevisst etter de billigste produktene for å kunne dekke alle sine materielle behov.

Ahmed beskriver videre hvordan transport også blir sett på som et viktig gode ettersom det gir ham muligheten til å komme seg fra asylmottaket, som ligger et stykke utenfor sentrum, og inn til byen hvor tilbudene er flere og tilgangen på ressurser i større grad er tilgjengelig:

And the second thing we focus on is transportation, because you know our community is so far from Bergen so it is very difficult to come there and back. (...) But for it is so expensive. If you want to charge your card you must pay 920 kr. That is too much for us in 1 month (Ahmed).

Selv om *Ahmed* skulle ønske han kunne ha tilgang til busskort slik at han kan dra til byen når han ønsker, er dette et dyrt gode og gjør det vanskelig for ham å gjennomføre. *Ahmed* foretrekker derfor å holde seg mest mulig i nærmiljøet for å unngå den store kostnaden en tur til byen vil medføre.

Uttalelsene fra mine informanter gir inntrykk av at den sosiale støtten de mottar fra staten ikke er nok for at de skal få dekket alle de grunnleggende behovene sine. Allardt (1975) fokuserer i tråd med Maslows behovspyramide på hvordan enhver aktør må dekke de grunnleggende behovene før de kan oppnå andre goder lenger oppe i pyramiden. For informanter som bor på asylmottak og mottar økonomisk støtte er mulighetene for å tilegne seg materielle ressurser begrenset, og det varierer i hvilken grad den enkelte informant klarer å dekke behov også lenger oppe i pyramiden. Selv om det ser ut til at *Ahmed*, *Jonas*, *Bawar* og *Samuel* klarer å få tak i mat med pengesummen de mottar, er det begrenset hvilke andre goder de klarer å generere.

4.1.3 En hjelpende hånd

I tilfeller hvor man er utestengt fra arbeidsmarkedet er et alternativ å melde seg til frivillig arbeid. Her mottar ikke informantene nødvendigvis lønn i form av penger, men heller goder som busskort eller lignende for arbeidet de utfører. For irregulære migranter kan busskort sees på som et nøkkelgode for å komme seg rundt i samfunnet og for å opprettholde behov lenger oppe i Maslows behovspyramide (1943). Et eksempel er *Bawar* som engasjerer seg i frivillig

arbeid:

Men jeg jobbet som frivillig. Og nå jobber jeg som frivillig flere steder. Eh.. sommeren 2010 også noen ganger i 2011 jobbet jeg frivillig for å få busskort. Fordi det koster 660 kr og det har jeg ikke råd til. Jeg får bare 3100 kr (Bawar).

For *Bawar* er hans deltakelse i frivillig arbeid med på å sikre at han får sine grunnleggende behov dekket i større grad enn dersom han bare skulle klart seg på den sosiale støtten fra staten. Med busskort som lønn gir det ham muligheter til å handle annerledes enn om han ikke hadde hatt dette godet. Andre måter å tilegne seg ekstra goder på er å tilby egen arbeidskraft på det uformelle arbeidsmarkedet. *Ahmed* er et eksempel på dette og hjelper aktører som tilhører samme kirke som seg selv ved å utføre småjobber som maling og diverse hagearbeid. Betalingen han får varierer fra penger til en tur på kino:

I have been here maybe around 3 years, and maybe two or three times they've asked me to help them cutting the wood, or in the honey bee working, and painting. But just they give me this list and – 2000 kr. (...) Or maybe sometimes I help them and for example they want to take: "Do you want to go to the cinema, for example, because this movie is so good?" And I say "OK, yes." And they give money for the tickets, and transportation to Bergen and then back, and the movie. Not work for money, but for other things. Yeah, but not too much (Ahmed).

For de av informantene som ikke har tilgang til arbeid og har vanskeligheter for å få tilgang til goder utover det som er absolutt nødvendig, er et annet alternativ å søke hjelp hos ulike hjelpeorganisasjoner som tilbyr materielle midler som mat, drikke og klær for besøkende. Et eksempel er Robin Hood Huset i Bergen hvor jeg jobbet som frivillig over en periode på fire måneder for å få et innblikk i en arena mine informanter har tilgang til. Til tross for at jeg synes det var vanskelig å skille ut hvem som tilhørte gruppen *irregulære migranter*, bekrefter flere av mine informanter at de har benyttet dette tilbudet. Eksempler er *Bawar* og *Samuel* som tidligere har besøkt Robin Hood Huset. *Bawar* benytter tilbudet til å bruke internett, mens *Samuel* har bare vært innom fem ganger i løpet av sine tre år i Norge.

Jeg bruker ofte Robin Hood for å skrive ut, bruke internett (Bawar).

Maybe in three years, maybe five times I went to Robin Hood. Yeah, in three years. But there is a problem. No buss card. It is a problem (Samuel).

Igjen ser vi at manglende ressurser, som penger til transport, setter begrensninger for informantenes muligheter for handling, og dermed deres tilgang til å nyte godt av et tilbud som Robin Hood Huset. For *Bawar* som mottar busskort gjennom frivillig arbeid derimot, skaper dette muligheter for ham til å kunne besøke Robin Hood Huset jevnlig.

Zanah, som nå har arbeidstillatelse, benyttet Robin Hood Huset opptil 2 ganger i uken før han fikk jobb og er godt kjent med hvilke tjenester de tilbyr. Før gikk han der for å spise og bruke internett, men nå som han jobber mener han først og fremst at tilbudet er for de som virkelig trenger det og til de som står uten arbeid:

Yeah, I have been to Robin Hood, but before - 2 years. Before work. I went 2 days a week I think. (...) When I got a job I stopped it. Because there is so many people who live in Bergen who get help from "kommunen". They also went there. That's quite a surprise. When I started job I stopped it because they need, and I don't need. Because there are so many people I know, they come... Some of them have job and they eat. It's OK, but they have to give the others... (Zanah).

For Zanah har overgangen fra å være arbeidsledig til å ha en jobb ført til at han nå strukturerer hverdagen på en annerledes måte enn tidligere. Mens han før brukte Robin Hood Huset for å dekke behov som å spise, er han ikke lenger like avhengig av dette tilbudet ettersom han får lønn fra en arbeidsgiver og kan således forsørge seg selv.

Selv om eksemplene over viser at flere av informantene har hørt om Robin Hood Huset er dette tilbudet likevel ukjent for de fleste. Som Ottesen (2008) påpeker i sin rapport fører gjerne manglende juridiske rettigheter til isolasjon for irregulære migranter. Dette kan henge sammen med manglende ressurser til transportmidler, mangel på sosiale kontakter og informasjon om hvilke tilbud som er tilgjengelige i samfunnet. Selv om Robin Hood Huset har sin egen hjemmeside⁶ går mesteparten av informasjonen og kjennskapet til stedet gjennom sosiale nettverk. Nahom er en av informantene som har hørt om Robin Hood Huset gjennom en venn, men har selv aldri benyttet seg av tilbudet. En av grunnene til dette har nok sammenheng med at han er i arbeid og har større tilgang på en del materielle goder enn flere med samme irregulære status. Likevel gir han uttrykk for at han synes det virker som et flott tilbud og anbefaler ofte aktører i samme irregulære situasjon som seg selv å gå dit for å få dekket grunnleggende behov:

Det var han som fortalte meg. Jeg har bodd her i 9 år, 10 år og visste ingenting om det, mens han var her 4 måneder og visste alt om det. Så jeg begynte å si til folk på mottak og folk som trenger. Jeg begynte å si til dem; "Hvorfor går du ikke der?" Hvis jeg hadde vært i den situasjonen som de opplever nå hadde jeg gått rett der (Nahom).

⁶ www.robinhoodhuset.no

4.1.4 Empiriens betydning – *Å ha*

Analysen i dette delkapittelet viser hvordan informantene tilegner seg grunnleggende behov ut ifra individuelle forutsetninger til tross for at de befinner seg i samme irregulære situasjon uten oppholdstillatelse. I hvilken grad den enkelte informant har tilgang til materielle ressurser som mat, klær og bolig varierer mellom informantene etter som de jobber eller ikke. De av informantene som har midlertidig arbeidstillatelse og mulighet til å arbeide kan i større grad generere inntekt og ha et større mangfold av goder. På den annen side avhenger dette av at informanten har en fast jobb å gå til. Dette ser vi for eksempel i tilfellet med *Zanah* som ikke lenger er avhengig av Robin Hood Huset for å få dekket nødvendige behov ettersom han arbeider og mottar lønn. Denne omstruktureringen av *Zanahs* hverdagsrutiner kan videre kobles til Giddens' teori (1984) om rutinebasert handling og hvordan aktører etablerer ulike rutiner ut i fra det sosiale rom de befinner seg i. Informanter som derimot befinner seg i en usikker jobbsituasjon må ty til kreative løsninger for å tilfredsstille sine nødvendige behov som for eksempel, å bevege seg inn på det uformelle arbeidsmarkedet. Et eksempel er hvordan *Aras* i eksempelet over har skapt relasjoner til det uformelle arbeidsmarkedet. Det samme gjelder de som bor på asylmottak og kun mottar et begrenset beløp annenhver uke. Ut ifra disse resultatene kan dette kobles til Giddens (1984:64) og hans handlingsteori som sier at enhver aktør har mulighet til å lage seg en motmakt for handling; en slik motmakt kan være å finne løsninger. Uansett om informantene har vansker med å tilegne seg alle de nødvendige behovene som Allardt (1975) mener må være dekket for at et individ skal fungere, vil de alltid finne en løsning for å få tilfredsstilt sine individuelle behov. Et eksempel på dette er hvordan enkelte av informantene benytter seg av tilbud som Robin Hood Huset eller melder seg til frivillig arbeid, samtidig som de bor og mottar økonomisk stønad fra staten ved å bo på asylmottak. Det vil si at de kan dekke sine ”å ha” behov gjennom egeninnsats i frivillig arbeid og gjennom opplysninger som utveksles i sosiale nettverk som Robin Hood Huset. Med andre ord: informantene er aktive aktører som handler og deltar i skapelsen av sine liv. Alt dette viser hvordan aktørene utvikler strategier for å overleve og for å ha tilgang til materielle ressurser. *Å ha* er grunnleggende for informantenes videre utvikling og eksistens i en ellers vanskelig situasjon.

4.2 Irregulære migranters muligheter for å skape oversikt i det sosiale rom – å være

Aktørers muligheter for selvrealisering og selvaktualisering er ifølge Allardt (1975) basert på å være. Ettersom grunnleggende behov og sosial sikkerhet ligger til grunn, øker mulighetene for å skape oversikt og til å utvikle seg selv i det sosiale rom den enkelte aktør befinner seg i. Man kan derfor ikke forklare å være uten at man også ser på å ha og å elske. I denne sammenheng vil informantenes mulighet til å være analyseres i lys av deres bosituasjon. På bakgrunn av dette vil det derfor være sentralt å identifisere eventuelle forskjeller mellom informantene som bor ved asylmottak og de som velger å finne bolig på egenhånd.

4.2.1 Asylmottak som utgangspunkt for å være

4.2.1.1 Bosituasjonen

Flertallet av informantene i denne undersøkelsen bor på asylmottak og må forholde seg til asylmottakets organisering og regler når de skal strukturere hverdagen. I denne sammenheng er det viktig å forstå den enkelte informants muligheter til å skape rutiner og til å utvikle seg selv i den konteksten de er i. Hvordan informantene opplever sin bosituasjon påvirkes også av bovilkårene på asylmottaket, og hvordan informantene som bor der innkvarteres. Noen har eget rom, andre deler rom med andre, eller bor sammen med sin familie. Informantene som bor på asylmottak har med andre ord ikke en homogen opplevelse av egen bosituasjon, eller like boforhold på mottaket. *Samuel* har eksempelvis bodd på samme mottak i over tre år og er den eneste som har sitt eget soverom av mine informanter som bor på asylmottak. En kan forestille seg at det å ikke behøve å dele rom med andre oppleves som å ha større mulighet til å utfolde seg, og til å være, men som vi ser av *Samuels* uttalelser er dette ikke nødvendigvis tilfelle:

Eh... Yeah. Only one room. And bathroom and kitchen together, sharing. Yeah, maybe twelve persons – sharing bathroom and kitchen. The apartment is like a prison. Because too much voices and music. And different countries and cultures. For example; Arabs, Afghanistan, Kurdistan, Palestine, eh... Iraq, Iran, Somalia, Sudan, Ethiopia... and Sri Lanka. There is many. It is like studio. Hehehe... Yeah, no sleep. Long time, no sleep. For example, yesterday also, no sleep (Samuel).

Selv om *Samuel* har sitt eget rom, viser uttalelsen hvordan han må tilpasse sine hverdagsrutiner til tolv andre mennesker siden de deler både kjøkken og bad. Dette beskriver *Samuel* som en stressende situasjon og han sliter med nattesøvnen ettersom beboerne har ulik døgnrytme og dermed også ulike rutiner. Rommet til *Samuel* ligger vegg-i-vegg med fellesrommet og han blir ofte forstyrret av at andre beboere hører på musikk og snakker

høylytt uten å ta hensyn til at han vil ha ro. *Samuel* må her tilpasse sine rutiner for at han skal kunne få den roen han trenger. I denne sammenheng er *Samuel* lite synlig blant de andre beboerne og sett ut i fra Allardts teori (1975) skaper boforholdene her begrensninger for hvorvidt *Samuel* har mulighet til å aktualisere seg selv.

I motsetning til *Samuel* deler *Ahmed* soverom med en annen person. Han bor i et hus sammen med syv andre asylsøkere og er relativt fornøyd med boforholdene:

Well, my situation is good, because I am thinking good. We have one house with four rooms for eight persons, two bathrooms and toilets also, and big kitchen and one living room with a TV. And also I and my friend started to force the people to clean. If you are not clean, you must go out. That is our rules. (...) It's a good house (Ahmed).

For at huset skal føles som et hjem har *Ahmed*, sammen med en av de andre beboerne, laget vaskeregler som krever at hver enkelt som ønsker å bo i huset vasker og rydder etter seg. Den som ikke vasker får ikke lenger bo der og må da flytte til en annen avdeling på mottaket. Når de bor så mange sammen er det viktig med rutiner for at ting skal fungere og for at alle skal komme overens. *Ahmed* er altså fornøyd med bosituasjonen sin til tross for den irregulære konteksten han befinner seg i. Det er her interessant å se hvordan *Ahmed* føler en større grad av kontroll over sitt rom å være i, enn det *Samuel* gjør. Dette selv om man kanskje skulle anta at det var motsatt. På den annen side er dette ikke tilfelle for alle, og *Zanah* er et eksempel på det motsatte.

I likhet med *Ahmed* deler *Zanah* soverom med en annen asylsøker på mottaket, men bor likevel mesteparten av tiden hos en venn på utsiden. Dette begrunner han med stressende og vanskelige forhold, samt dårlige vaskerutiner blant beboerne på mottaket:

Now, I stay most of the time with my friend because the situation in the "mottak" is very difficult. I visit there, but I don't sleep. When I seek the post, I went there and I take, and they ask me where I have been I will say; "I was staying at home." (...) Yeah, they control sometimes. But the situation is very difficult. That is why I need to go to my friend outside. There is a lot of people who are stressed. Some of them they don't... You know the cleaning is not good. Because when people live together we clean one by one, but most of them they don't want to clean, until it becomes very dirty (Zanah).

Vi ser her en tydelig forskjell mellom hvordan *Ahmed* og *Zanah* oppfatter sin bosituasjon. Mens *Ahmed* er tilfreds med bosituasjonen, er *Zanah* i større grad misfornøyd. På bakgrunn av de vanskelige boforholdene ved mottaket tar *Zanah* avstand fra asylmottakets rutiner og etablerer nye relasjoner til kameraten sin som har en 2-roms leilighet på utsiden av mottaket.

Det er forskjell på hvordan informantenes bosituasjon påvirker deres muligheter for å utvikle seg selv og bli anerkjent av andre – å være . Disse forskjellene blir spesielt tydelige ved å se informanten som bor alene opp mot den enkelte som bor sammen med sin familie. I motsetning til de nevnte eksemplene over, bor *Dawit* sammen med sin kone og deres barn på asylmottak. De deler ett rom som fungerer både som soverom og stue, i tillegg til eget bad. For *Dawit* og hans kone er ett rom lite når de har en baby å ta hensyn til, og har på bakgrunn av dette klagd flere ganger om vanskelige boforhold uten at det har skjedd noen endringer:

Just my wife and baby. We have one room. We have been complaining a lot of times. So in other "mottak" for families it is different. They both have a living room and a bedroom and just different kitchen. But here I'm living, they only give us one room. It is not enough with the baby. Everything is there, bed is there, living room is there. But toilet and the washroom, I mean the bathroom is separate. (...) We have kitchen together. There is around six families, I mean seven families (Dawit).

I tillegg til bare å ha ett soverom deler de kjøkken med syv andre familier. Dette gjør at de må tilpasse sine hverdagsrutiner til de andre familiene når det kommer til for eksempel matlaging. Bosituasjonen *Dawit* opplever er stressende både på grunn av at han har et lite barn å ta hånd om, men også på grunn av at han må forholde seg til de andre familienes hverdagsrutiner. Ut i fra den konteksten *Dawit* befinner seg i, kan han ikke bare gjøre det han selv vil. Han er familiemann og må derfor også inkludere sin kone og barn i sine rutiner:

When the baby is going to "barnehage", it is good for me. When he's at home I can't have peace when I'm at the computer, I can't read because you have to play with him (Dawit).

Giddens (1984:60) snakker om hvordan handlingsflyt styres av rutiner og man kan her koble dette til hvordan *Dawit* tilpasser sine rutiner etter barnet sitt. Hver gang barnet er til stede får ikke *Dawit* ro til å gjøre det han egentlig vil. Dette kan sees som et såkalt brudd i handlingsflyten, og han må dermed legge egne interesser til side til fordel for å underholde barnet.

4.2.1.2 "All days are the same for us" (Ahmed).

Om hverdagsrutiner i en irregulær kontekst ved asylmottak

Flere av informantene som bor ved asylmottak og som ikke er i arbeid gir uttrykk for at det er liten forskjell mellom hverdag og helg. Både *Bawer* og *Ahmed* bor begge på asylmottak der de bor i ulike leiligheter sammen med syv andre asylsøkere. De forteller om hvordan dagene

flyter sammen og er vanskelig å skille fra hverandre. *Bawer* beskriver eksempelvis hvordan han skaper rutine ved å bytte på å sove og være på internett gjennom døgnet timer uavhengig av hvilken dag det er:

*Det var som en rutine. For eksempel så sov jeg litt, mer tid på internett. Fordi på internett som jeg sa til deg – var min egen verden. Der hadde jeg rettigheter til å gjøre hva jeg vil. Der hadde jeg lov til å si hva som er galt og feil. Det skiftet, men forskjell mellom helg og dag, nei – ingen forskjell (*Bawer*).*

For *Bawer* flyter dagene inn i hverandre og han lever i en såkalt ”boble” hvor han tilbringer mesteparten av tiden bak dataskjermen. Selv om *Bawer* mangler oppholdstillatelse og har begrensede muligheter til å engasjere seg i politikk i Norge, skaper *Bawer* sosiale relasjoner på internett der han kan gi uttrykk for sine meninger ved å dra nytte av ytringsfriheten. Dataen er en god støtte for *Bawer*, og han hevder at de gangene han er borte fra den så tenker han: ”*Jeg er borte fra friheten*”. Datamaskinen får her en symbolsk betydning der *Bawer* skaper en verden av rutine hvor han får muligheten til å dele sine politiske ytringer. Selv om *Bawer* ikke kommuniserer direkte ute blant folk, bruker han internett til å uttrykke sine meninger og kommunisere med andre. Slik synliggjør han seg selv og får en stemme i den politiske debatten, noe Allardt (1975:34) regner som en viktig del av det å være.

I likhet med *Bawer* er *Ahmed* enig at det er vanskelig å skille dagene fra hverandre. Dette kommer frem gjennom sitatet: ”*All days are the same for us*” (*Ahmed*). Han strukturerer dagene ved å: ”*just sleeping, eating and watch TV*”. Noen ganger går han også lange turer for å få litt forandring, men han påpeker at han har ingen faste rutiner: ”*We don’t have any good routine or no.*” Også på grunn av lite struktur og få faste rutiner spiser *Ahmed* sine måltider stort sett alene. Dette forklarer han på bakgrunn av at alle han bor med har ulike rutiner for når de står opp om morgenen:

*For example, I prefer to wake up in the morning 11 or 12 o’clock, but my friends; No. They prefer to wake up at 8 o’clock. That is why we eat different breakfast, eating lunch, and eating dinner (*Ahmed*).*

Ahmed gir her uttrykk for at han har lite struktur i livet sitt. Likevel kan gjøremålene som han utfører hver dag (å sove, spise og se på TV), sees på som en tilpasning av rutiner så lenge han bor på asylmottaket.

I motsetning til *Bawer* og *Ahmed*, har *Jamal* tidligere hatt arbeidstillatelse i Norge i ti år og synes overgangen til å være uten arbeid er stor. Tidligere var dagene strukturert rundt et

arbeid, mens nå tilbringer han mesteparten av tiden på asylmottaket der han bor sammen med familien sin; kone og én sønn:

Nå er det ingen forskjell. Det er det samme. Jeg har ingen jobb så jeg sitter bare hjemme (Jamal).

Til tross for dette strukturerer *Jamal* dagene sine; han har en sønn og strukturer dagene sine etter sønnens aktiviteter. Asylbarn i grunnskolealder har rett på skolegang i Norge (NOU 2011:10) og *Jamal* må dermed stå opp hver morgen kl. 07.00 for å sørge for at sønnen kommer seg opp og på skolen. I tillegg kommer ulike fritidsaktiviteter om ettermiddagen. I stedet for å fokusere på seg selv og sine egne ønsker følger han opp sønnen sin: ”*Så jeg følger han. Det er min oppgave.*” Som et resultat av at *Jamal* ikke lenger jobber ser vi her hvordan han har sett seg nødt til å omstrukturere sin definisjon av hva det å være innebærer og har som et resultat av dette etablert nye rutiner i sin situasjon. Når han sier at *det er min oppgave* å følge opp sønnen *min*, virker det som om han legger mye av sin egen verdi i at det skal gå sønnen godt. Dette fremstår som et interessant funn som viser den handlekraften Giddens (1984:64) beskriver når man møter endringer i hverdagens struktur. Mens *Jamal* selv opplever manglende struktur i hverdagen som følge av mangel på arbeid, er det tydelig at han da ikke tenker på rutinene som er knyttet til rollen han nå har som far. Ettersom han nå strukturerer dagene etter sønnens rutiner betyr det at det er et klart skille mellom de dagene sønnen må følges til skolen og de dagene han har fri. Mens *Jamal* gjerne sitter hjemme de dagene sønnen er på skolen, må han i større grad bruke tid på å aktivisere sønnen i helgene:

Ja det blir litt lange dager for han så vi må finne på noen aktiviteter til ham. Enten må vi gå på tur eller... Vi må finne på noe. Han kan ikke bare sitte hjemme hele dagen (Jamal).

Dette viser hvordan *Jamal* i større grad må ta del i sønnens aktiviteter i helgen enn i ukedagene og avkrefter dermed *Jamals* utsagn om at det er ingen forskjell mellom ukedager og helg.

Samuel, som ble nevnt i forrige avsnitt, er den eneste som uttrykker klart at det er forskjell mellom ukedager og helg. Han hevder at ukedagene er ensomme da alle er i arbeid, sammenlignet med helgen da alle har fri og han kan kontakte venner og bekjente:

A big difference because in Monday through Friday all the people are working. Me alone – always. Alone in my room. Sundays in the weekend, I am very happy, because too much people to contact. (...) I think too much Monday through Friday, because I have no work. I am always in the house (Samuel).

Som et resultat av at *Samuel* er uten arbeid, tilbringer han mye tid alene på rommet sitt i

ukedagene, mens andre, både norske statsborgere og andre beboere på asylmottaket med arbeidstillatelse, arbeider. En viktig årsak til at han tilbringer mye tid på mottaket i ukedagene henger også sammen med kombinasjonen av begrensede økonomiske midler (*å ha*) og at asylmottaket er lokalisert et stykke utenfor bykjernen. Dette gjør det vanskelig for ham å delta på ulike aktiviteter og besøke venner da både transport og gjerne selve aktiviteten koster penger:

I cannot go to Bergen, because no bus card (Samuel).

Dette kommer også frem hos andre informanter; I tilfeller hvor de økonomiske midlene ikke strekker til, uttaler *Dawit* hvordan beboerne ved asylmottaket gjerne hjelper hverandre ved å låne hverandre penger til bussen og lignende:

When you come out of the "mottak" it's another world. So sometimes the people, if they don't have enough money they will borrow 5-6 kr. We will give him to go somewhere; Bergen or somewhere. When he comes out, you get fresh air, you will see others, you visit someone. You will forget that, the things you will have in mind. So yeah, it is not only by money, sometimes it is by giving advice for some people (Dawit).

Denne uttalelsen viser hvordan beboerne ved mottakene ikke bare skaper muligheter for seg selv for å kunne ta større del i det livet som skjer utenfor mottaket, men også hvordan de hjelper hverandre for å gi muligheter til selvrealisering. For *Dawit* er det viktig å kunne hjelpe hverandre ettersom de befinner seg i en vanskelig situasjon. Denne hjelpen trenger ikke nødvendigvis bare være basert på å låne penger, men også støtte og gode råd om tilbud som også irregulære migranter har tilgang til. Dette kan forstås som en måte informantene skaper muligheter for å møte og ta del i samfunnet på.

Selv om *Samuel* gir uttrykk for at han tilbringer mye tid alene på rommet sitt, kommer det likevel frem at han noen ganger går turer og oppsøker steder som biblioteket, hvor han kan bruke internett og så videre:

Sometimes I go walking, visiting. (...) I go to find Internet places. For example sometimes library to Facebook, to reading (Samuel).

Biblioteket er en offentlig arena som irregulære migranter har tilgang til. Dette betyr at *Samuel* har muligheten til å bruke biblioteket både til å lese bøker og aviser, samt bruke data gratis. Når jeg spør informantene videre om de deltar på noen bestemte aktiviteter svarer både *Samuel* og *Ahmed* relativt likt. For begge er religion viktig og de forteller at de deltar på bibelstudier én gang i uken, i tillegg til å gå i kirken hver søndag. Deltakelse i slike sosiale fellesskap (*å elske*) gir informantene mulighet til å uttrykke seg og ivareta sine verdier og tro

(å være). I tillegg tilbyr ofte asylmottaket aktiviteter og utflukter for beboerne, noe begge de to informantene synes er et flott tilbud:

Yeah, every Wednesday I go to bible study. And another, Saturday "mottak" sometimes takes us to activities like swimming, bowling and "fjell..." It's fantastic (Samuel).

I have daily praying time. (...) And we have bible class in Bergen at least one day in the week. (...) I think that on Thursdays they have sport time on the "mottak" and starting at 3 o'clock to 5 o'clock in the saloon for the "ungdomsskole". And yes it was good. And now they also started to have a program for swimming (Ahmed).

Dette viser hvordan både *Samuel* og *Ahmed* klarer å skape et liv med rutiner og relasjoner selv om deres manglende status om opphold begrenser deltakelse på andre områder i samfunnet. Et viktig punkt i Allardts (1975:34) beskrivelse av å være er aktørens muligheter for å delta på ulike aktiviteter. Som vi ser bidrar asylmottaket til at de to informantene får muligheten til å komme seg ut og delta på forskjellige aktiviteter selv om dette bergenser seg til utvalgte aktiviteter. På denne måten blir de mer synlige overfor andre aktører og de fremstår i større grad som selvstendige individer – å være (ibid.).

4.2.1.3 Begrensninger for bevegelsesfrihet

No, for example, I cannot go to disco with friends because I have no ID to show (...) I don't go to disco because I am not accepted. Because I don't have a passport or a resident permit (Samuel).

I Norge krever tilgang til en del arenaer gyldig legitimasjon. Dette gjelder eksempelvis dersom informantene ønsker å besøke offentlige arenaer som barer og nattklubber, hvor man må være over en viss alder for å komme inn. Asylsøkerbevis som informantene har ettersom de bor på asylmottak gjelder ikke som gyldig legitimasjon og kan dermed ikke brukes som et "adgangskort" til denne arenaen. I eksempelet over uttrykker *Samuel* hvordan manglende ID-kort begrenser hans bevegelsesfrihet i det offentlige rom. På grunn av manglende oppholdstillatelse er han utestengt fra enkelte sosiale rom, som i dette tilfellet er diskotek. Dette viser hvordan asylmottaket bidrar til å begrense *Samuels* handlingsrom i den irregulære konteksten han befinner seg i.

Zanah har også opplevd det å bli nektet adgang til enkelte nattklubber på grunn av ugyldig ID-kort. Likevel varierer det hvilke steder de spør ham om legitimasjon og i enkelte tilfeller slipper han å vise ID-kort og får dermed komme inn:

...but sometimes you know on Saturdays and weekends when somebody, "vakter", stop me and tell me that I cannot go into that nightclub. So sometimes you don't like to go, but other nightclubs and they let you in, then you like to go (Zanah).

Asylsøkerbeviset stenger mange dører for å entre ulike arenaer i samfunnet og den enkelte aktør må dermed finne andre løsninger eller gå andre veier hvis de skal få tilgang til den enkelte arena. Som Allardt (1975:34) hevder er en aktørs rykte en viktig del av å være. Selv om både *Samuel* og *Zanah* er godt over den fastlagte aldersgrensen (20 år) for å komme inn på utesteder, kan asylsøkerbeviset gi stigmatiserende assosiasjoner til at informantene oppholder seg illegalt i Norge ettersom de ikke har oppholdstillatelse. ID-kortene som asylsøkerne bærer med seg er utstedt av politiet, men er ikke et gyldig bevis som knytter den enkelte til den norske stat. Manglende oppholdstillatelse stenger også mulighetene for at informantene skal få pass og et personnummer, som er nøkkelen til mange dører i samfunnet. For eksempel gjelder dette dersom man ønsker å reise med fly, opprette kredittkort, dra på konserter, registrere seg som medlem i organisasjoner og så videre.

4.2.2 Privat bolig og muligheter for å være

4.2.2.1 Bosituasjonen

Informantene som er gjennomgått i det foregående bor alle sammen på asylmottak. Vi har sett at selv om de opplever det å bo der forskjellig, finnes det egenskaper ved det å bo på asylmottak som fremmer visse aspekter ved informantenes mulighet til å være, uavhengig av om de bor alene, sammen med andre enslige eller sammen med sin familie på mottaket. I det følgende skal intervjumaterialet fra informanter som ikke bor på asylmottak gjennomgås, for å få en forståelse av hvordan det å bo i *privat bolig* påvirker mulighetene for å være som irregulær migrant.

Aras har tidligere bodd på asylmottak, men etter at han fikk midlertidig arbeidstillatelse ønsket han å klare seg på egenhånd og finne en måte å leve et liv uavhengig av asylmottakets regler og organisering. Han frasa seg dermed all form for økonomisk støtte og tilbud om et fast bosted gjennom asylmottaket:

So when I got the permission to work I decided to move from there. And they said to me if you move from this "mottak", we will not give you money, and we will not give you a place to live. You are responsible for yourself. And I agreed (Aras).

Uttalelsen viser hvordan *Aras* bryter ut av asylmottakets organisering for å skape muligheter og relasjoner for seg selv på egenhånd. *Aras* forlot asylmottaket uten en inntekt eller noen

jobb å gå til, noe som gjorde ham helt avhengig av venner og bekjente for å ha et sted å tilbringe natten. I begynnelsen fikk han bo sammen med en gammel bekjent fra hjemlandet på mottaket hans. Men etter en stund ble dette mottaket nedlagt og *Aras* var igjen avhengig av å finne andre alternativ for overnatting. I eksempelet under forteller han hvordan han i ett tilfelle tilbragte natten på *Bystasjonen*, som er sentralstasjonen for offentlig transport i Bergen:

I slept one day maybe in the "Bystasjonen", or two days. (...) Yeah, that was... Actually I spend the whole night not sleeping there, because I was in a way to find a place to live and I didn't want to push myself to somebody. And I prefer to just keep the night awake there until the next morning. Yeah, I did that. But that was a big difference of course, and I said to you; the main thing is that I have some goals in my mind, I don't mind much about the way I live, or what I do... I want to just keep continue. Because I want to find myself something here to do. So it is of course a difficult experience and a difficult feeling when you are used to live in your own room, your own place, and then you go to other places that you don't have a place to live or anything. But luckily maybe I could manage it even when it was very difficult some days (Aras).

Hvordan *Aras* her får seg til å gå våken hele natten i stedet for å spørre bekjente om han kan overnatte der, er et tydelig tegn på det Giddens (1984:64) kaller handlekraft. I en situasjon der *Aras* ikke vet hvor han skal overnatte, gjør han det minst tenkelige; å tilbringe natten på "gaten". For *Aras* er det viktig å ha mål i livet, mens hvordan han bor spiller en mindre rolle. Likevel synes han det er en vanskelig opplevelse å ikke vite hvor han skal tilbringe natten ettersom han tidligere har vært vant til å ha sin egen leilighet i hjemlandet, der han kunne kontrollere sine hverdagsrutiner. Den usikre bosituasjonen setter begrensninger for *Aras'* utvikling og oversikt i det sosiale rom (å være), da han hele tiden må fokusere på å finne et sted hvor han kan overnatte. Dette kan direkte kobles til Giddens' handlingsteori (1984) hvor handlingsflyten stopper opp når *Aras* til stadighet lever i uvisshet om hvor han skal tilbringe natten. For *Aras* har det vært vanskelig å forutse og opprette en rutine for hvor lenge han kan bo på et sted og hvordan han skal tilbringe natten som kommer. Han må dermed ta en dag av gangen for å skape oversikt i situasjonen han befinner seg i. Tilværelsen han må forholde seg til er vanskelig og han har sett seg nødt til å tenke på andre måter enn han tidligere har gjort for å finne løsninger for å overleve og skaffe penger til husleie. Et eksempel er hvordan han har undervist arabisk på det uformelle arbeidsmarkedet:

So you start to think in different ways, to find different ways to survive, to live. What pushed me for example to teach Arabic is one thing... (Aras).

Uttalelsen bekrefter her tidligere forskning som sier at relasjoner til det uformelle arbeidsmarkedet er desto viktigere for aktører som ikke bor på asylmottak (Øien og

Sønsterudbråten 2011). *Aras* viser i eksempelet over hvordan han klarer å være, ved å tilby sin språkkompetanse til andre trengende aktører i samfunnet. Slik sikrer han seg livsviktige inntekter, samtidig som han opprettholder sine språkkunnskaper.

Bosituasjonen har derimot endret seg etter at *Aras* har fått en jobb på det formelle arbeidsmarkedet og en inntekt som dekker husleie. Selv om bosituasjonen har vært noe ustabil og *Aras* sier han har flyttet oppimot femten ganger etter at han kom til Norge for tre år siden, har han nå endelig funnet et sted han har bodd over lengre tid:

No, actually it has been fine for 8 months maybe. Yeah, the same place for 8 months. And this is the longest period of time I have lived at the same place. So before it was like 3 months, and then I moved after 2 months, and then I moved after 3 months. In 1 year and 8 months maybe in Bergen, but in Norway maybe I moved 15 times (Aras).

Dette viser hvordan *Aras* har klart å skape en relasjon til boligmarkedet til tross for det er usikkert hvor lenge han får bo der. I dag leier han en liten leilighet sammen med to venner, der han har sitt eget soverom:

The thing is that I have a place to just rest my head and sleep. That is all I need these days actually, until things get better (Aras).

Vi ser her hvordan *Aras* i større grad kan føle trygghet og forutsigbarhet i sin bosituasjon og kan dermed også fokusere på andre behov som inkluderer å være (Allardt 1975). Det at *Aras* har sitt eget rom åpner blant annet opp for at han kan være seg selv innenfor rommets fire vegger og slippe usikkerheten om å ikke vite hvor han skal tilbringe natten. Han kan dermed skape mer stabile rutiner i forhold til hvordan han legger opp dagene. Samtidig er det å ha et fast bosted med på å styrke informantens rykte. I tilfeller der informanten tilbringer natten på gaten eller ikke har et fast bosted kan denne aktøren bli forbundet med en *hjemløs*, som befinner seg nederst på den sosiale rangstigen. Dersom informanten derimot har fast bosted vil aktøren i større grad bevege seg oppover på den sosiale rangstigen. Dette kan kobles til Allardt (1975:34) og hans teori som hevder at en persons rykte er av stor betydning for hvordan man blir ansett av andre aktører i samfunnet, og er videre viktig for hvorvidt aktøren har muligheten til utvikle seg selv – å være.

Nahom har vært i Norge i snart elleve år og bor sammen med sin familie; kone og to barn. I likhet med *Aras* bor han utenfor asylmottak, men betaler husleie til kommunen for å bo i en av deres boliger. Før *Nahom* og familien flyttet dit leide de privat hos en dame inntil de ble kastet ut uten noe forvarsel:

Jeg hadde hus, men privat. Hun kastet oss ut, uten advarsel, ingenting (Nahom).

For *Nahom* som har en familie å ta vare på er det alvorlig å stå i fare for å bli kastet på gaten, og det er for dem vanskelig å finne et nytt boalternativ på kort varsel. For det første er det ikke alle huseiere som er villige til å ha personer uten oppholdstillatelse boende. Og for det andre begrenser de økonomiske midlene seg til tross for at både *Nahom* og kona er i arbeid. Som en løsning på boligproblemet oppsøker *Nahom* i dette tilfellet kommunen:

Så jeg gikk til kommunen og ble sint, for vi jobber begge to. Jeg jobber, hun jobber, så hvorfor ikke hjelpe oss. Hun hadde oppholdstillatelse og alt, så de begynte å undersøke og de tenkte at jeg hadde oppholdstillatelse og, at jeg var norsk, fordi jeg skrek og snakket om reglene og alt (Nahom).

I tråd med Allardts (1975) begrep å være viser dette hvordan *Nahom* klarer å skape en relasjon til kommunen ved å vise norskkunnskap og kunnskap om lovverket. *Nahom* får her medhold og hjelp fra kommunen som gir han og familien tilbud om å flytte inn i en kommunal bolig. Selv om *Nahom* bor sammen med sin familie er han utelatt fra husleiekontrakten, noe som nok har sammenheng med hans irregulære status:

Men kommunen ga oss hus og der står de tre på kontrakten, jeg er utenfor kontrakten, men jeg bor der. (...) 2-roms, 3-roms, ja 4-roms. Fire rom. Det er fire familier som bor der, men 3-roms leilighet. (Nahom).

De bor nå i en 3-roms leilighet der de betaler 6500 kr i måneden, men *Nahom* er ikke fornøyd med bosituasjonen da de andre beboerne i bygget består av rusmisbrukere, og området er lite barnevennlig:

Men det er ikke noe barnevennlig plass, ingen barn. De som bor der nå er narkomane. Så han som bodde under, han døde (Nahom).

For *Nahom* er det positivt at familien har sin egen leilighet hvor familien kan være trygg, men samtidig må de forholde seg til omgivelsene som er lite egnet for barnefamilier. Bosituasjonen han nå befinner seg i er altså ingen drømmesituasjon, og *Nahom* kunne ønske at boforholdene hadde vært annerledes.

4.2.2.2 "I don't have that organization in my daily life" (Aras).

Om hverdagsrutiner i en irregulær kontekst utenfor asylmottaket

I motsetning til informantene som bor på asylmottak, er ikke *Aras* og *Nahoms* hverdagsrutiner preget av asylmottakets rutiner og organisering. De må i større grad forholde seg til samfunnet som helhet og de forutsetningene de har som irregulære migranter når de strukturerer og skaper sine liv. For *Aras* har det vært vanskelig å opprette noen faste rutiner ettersom jobbene han har hatt har vært lite stabile og det har vært vanskelig for ham å finne et

fast bosted. Han sier det er vanskelig å strukturere dagene fordi han føler det alltid er noe uventet som skjer. Dette er interessant ettersom han samtidig hevder at til tross for denne følelsen er det lite som i realiteten skjer:

I don't have that kind of organization in my daily life because there is always something coming up. (...) And even though there is nothing coming up, but the state of thinking that I hold in my mind, which is not rested at all or stable at all doesn't allow me to be that organized to fix the whole thing... (Aras).

Manglende struktur i hverdagen henger her sammen med hvordan informanten er preget av sin irregulære situasjon. *Aras* er opptatt med indre tanker om hvordan han skal skape muligheter i situasjonen han befinner seg i, og opplever dermed hverdagen som vanskelig å strukturere. Likevel har han hverdagsrutiner. På spørsmål om han har bestemte rutiner hver dag, svarer han:

Yeah, it comes by the day you know... Like I wake up, I have my breakfast, I go to my computer – looking at some news, following some things for example in my country, which is a habit now for me. Every day I have to read the news. And sometimes I follow the news here in Norway, going to the café, meeting friends, going to give Arabic lessons, meeting... So yeah, I don't have very organized things in my daily life here, but that's why I sometimes get so bored with no reason (Aras).

Dette viser at til tross for at han befinner seg i en irregulær kontekst utenfor asylmottakets organisering, skaper *Aras* rutiner og handler ut i fra sine forutsetninger. Eksempelet gir inntrykk av at flere av *Aras*'s hverdagsrutiner ikke er så ulik rutinene til informantene som bor på asylmottak; Han står opp, spiser frokost, bruker data, leser nyheter og så videre. Likevel ser vi en forskjell ved at *Aras* også har rutiner som innebærer at han må tjene penger for å sikre husleie. Som vi så i uttalelser i forrige avsnitt underviser han eksempelvis i arabisk, noe som i tillegg dekker hans behov for å være.

Til tross for at *Aras* beskriver dagene som lite strukturerte, forteller han at han deltar i Røde Kors én gang i uken. Her møter han andre migranter fra ulike nasjoner, hvor de deler erfaringer både fra livet i Norge, men også fra sitt eget hjemland:

People from different nationalities gather every Tuesday and talk about their experience, maybe in life and their countries (Aras).

I denne sammenheng kan *Aras* uttrykke seg selv og sine erfaringer i fellesskap (å elske) med andre. Slik blir også *Aras* i større grad synlig overfor andre aktører.

I motsetning til *Aras* har *Nahom* en familie, noe som også preger hans hverdagsrutiner og måten han strukturerer hverdagen på:

Når man har barn så forandres alt. Arbeidsdager er arbeidsdager, selv om jeg jobber noen ganger i helgene. Arbeidsdager jobber jeg til og med sent. Kanskje jeg kan begynne klokken 08.00 og være ferdig klokken 22.00 eller 20.00... Men i helgene prioriterer jeg å være med familien. Stakkars barna mine så de til og med vet at det er arbeidsdager og; "Pappa må jobbe, pappa må jobbe..." Men den dagen så venter de at jeg skal gå med de å leke og.... (Nahom).

Ut ifra dette er det interessant å se hvordan informanten skaper sine muligheter for å være ut ifra jobben i ukedagene, mens i helgen skaper han rutiner hvor han ivaretar og utvikler farsrollen. Arbeidsdagene er lange for Nahom, slik at han er lite til stede i ukedagene med familien. Likevel sier han at han kommer hjem til middag hver dag: "Jaja, hver dag. Jeg spiser ikke ute" (Nahom). Det kommer også frem i denne sammenheng at det er stort sett kona hans som står for matlagingen i hjemmet, selv om Nahom sier han egentlig er flink til å lage mat: "Så jeg lager mat og er flink, men min kone vil ikke". Rutinene i hverdagen når det gjelder arbeidsoppgaver i hjemmet kan her ha sammenheng med Nahoms lange arbeidsdager, i tillegg til kulturelle normer.

Nahom skiller seg videre fra Aras ved at han bruker mye tid på religion, og forteller at både han og familien går i kirken hver søndag:

Ja vi går i kirken. (...) Ja, hver søndag (Nahom).

Religion skaper her et fast holdepunkt i hverdagen og er en arena hvor Nahom kan uttrykke sin tro. I tillegg har Nahom fått en plass i menighetsstyret der han får ta del i beslutninger som er viktige for menigheten. Deltakelse i gudstjeneste hver søndag, samt hans posisjon i styret er et viktig bidrag til det å være. Kirken fungerer her som et møtested, men samtidig som en arena der Nahom fremstår som en synlig aktør ettersom han har en viktig rolle i menigheten.

Relasjonene Nahom har til arbeidsplassen, kirken, og i hjemmet er til sammen med på å skape rutine og flyt i Nahoms liv. Knyttet dette til Giddens (1984), ser vi hvordan informanten har skapt et sosialt liv der han skaper handlingsflyt i sin irregulære kontekst. Selv om dette ikke er en hverdag han selv hadde sett for seg har han klart å oppnå en viss grad av *sikkerhet*, *kontinuitet* og *oversikt* til tross for den irregulære konteksten han befinner seg i. *Sikkerhet* i form av hans relasjoner til arbeidsmarkedet og kommunen, *kontinuitet* i form av fast bosted, og *oversikt* som følge av de førstnevnte elementene.

Uttalelsene fra Aras og Nahom viser hvordan bosituasjonen til irregulære migranter som bor utenfor asylmottak kan variere, og dermed gi ulike muligheter for å være. Eksempelet om

Aras viser på den ene siden hvordan ustabile boforhold gjenspeiler hans muligheter for å skape rutine og sosiale relasjoner i sin situasjon. Dette kan direkte kobles til Giddens' handlingsteori (1984:64), der aktøren må etablere nye rutiner for å "bo", og som er videre viktig for å skape *sikkerhet, kontinuitet* og *oversikt* i sin situasjon. På den annen side viser det empiriske materialet, med utgangspunkt i *Nahom*, hvordan han i større grad klarer å ivareta hverdagsrutiner som for eksempel det å være aktiv i kirken hver søndag, når bosituasjonen er mer stabil.

4.2.3 Sosiale relasjoner og sivilsamfunnets rolle

Uavhengig om informantene bor på asylmottak eller ikke, er de alle avhengige av sosiale relasjoner og tilhørighet i fellesskap (*å elske*) for at de skal kunne ha oversikt i hverdagen og ha muligheter for *å være*. Dette gjelder ikke bare sosiale relasjoner der de får juridisk støtte og rådgivning, men også relasjoner der informantene mottar hjelp og informasjon på andre livsområder som er nødvendig for å overleve og ha oversikt i sin situasjon.

Etter avslag på asylsøknad har asylsøkere rett på rettshjelp av en advokat (UDI 2008)⁷. Dette betyr at flertallet av mine informanter er sikret en støttespiller som kan bistå i juridiske spørsmål. Et eksempel er *Ahmed* som beskriver hvordan han oppsøker sin advokat i tilfeller der han trenger juridisk rådgivning:

Yeah, at first we can call and send e-mail or such thing to my lawyer, but he is in Oslo. (...) And also friends. For example, if I get a letter from UDI, I try to find one of them to do... He or she can read it and translate it to me, and also I can use the computer, because you know that the official letters are completely different than normal ones (Ahmed).

Advokaten har her en viktig funksjon der oppgaven hans er å forsvare og veilede *Ahmed* i juridiske spørsmål som kan være avgjørende for hvorvidt han får bli i Norge eller ikke. Brevene fra UDI og UNE er ofte skrevet på et faglig korrekt språk og det kan dermed være vanskelig for informantene å tyde all informasjon uten hjelp fra en som har kjennskap til norsk lov og språk. Selv om *Ahmed* er oppført med en advokat, påpeker han at dette tilbudet er begrenset ettersom han bare har tilbud om til sammen fem timers juridisk rådgivning:

⁷ Når asylsøkere får avslag fra UDI om opphold, får den enkelte tilbud om et bestemt antall timer med gratis advokathjelp for å klage. Hvor mange timer den enkelte får varierer avhengig av hvilket land informanten kommer fra og om søknaden om beskyttelse behandles etter Dublin-regelverket (UDI 2008).

But the main thing is that they don't have a chance to answer you, because you know it's free for 5 hours. We prefer not to use the 5 hours because maybe after that something really happen to us and we need help (Ahmed).

Selv om advokaten er godt kjent med *Ahmeds* juridiske sak, viser eksempelet hvordan det også kan være viktig å etablere andre sosiale relasjoner ettersom det juridiske tilbudet er begrenset. *Ahmed* spør derfor norske venner om hjelp til å oversette og forklare brev han mottar angående sin juridiske sak. Dette viser hvordan venner og sosiale relasjoner i sivilsamfunnet er viktig for hans muligheter til å skape oversikt og trygghet i en irregulær situasjon (*å være*).

Betydningen av sosiale relasjoner for informantenes muligheter for *å være* kommer videre til uttrykk gjennom asylmottaket. Felles for informantene som bor på asylmottak er at de har mulighet til å oppsøke personalet ved asylmottaket i tilfeller de har problemer eller trenger råd. Dette trenger ikke nødvendigvis bare være juridiske spørsmål, men kan også være spørsmål knyttet til vaktmestertjenester eller asylmottakets organisering. *Dawit* har et begrenset nettverk av sosiale kontakter utenfor asylmottaket, og anser personalet ved mottaket som de eneste han kan oppsøke når problemer oppstår:

We don't have. Only the office people. The people who are managing the office. I mean in the "mottak". We will call them, and they may help (Dawit).

Asylmottakets personale fremstår her som en sosial sikkerhet og en viktig relasjon for hvorvidt *Dawit* klarer å opprettholde en viss oversikt og se muligheter til å løse problemer som oppstår.

I likhet med *Dawit* bor *Zanah* på asylmottak og har mulighet til å kontakte personalet der hvis han trenger hjelp til problemer som oppstår. Likevel er det interessant å se hvordan *Zanah* ikke er tilfreds med hjelpen han kan vente ved asylmottaket, og sier han heller tar direkte kontakt med dem det gjelder dersom noe kommer i veien:

But I try to contact every person who works there to get something. I contacted directly the police, and I contacted directly the office to find some. I don't wait (Zanah).

Zanah har eksempelvis midlertidig arbeidstillatelse og er avhengig å fornye denne hver 6. måned. Som uttalelsen viser tar *Zanah* selv ansvar for sine egne muligheter for å dekke behovet *å være*, ved å kontakte politiet og eventuelt skattemyndighetene for å opprettholde

sine muligheter om å arbeide. På denne måten opprettholder han sitt rykte og status som ifølge Allardt (1975:34) er en sentral del av *å være*.

Et annet alternativ for å håndtere problemstillinger som kommer opp i en irregulær situasjon er å oppsøke venner og familie. Tilhørighet i fellesskap er ikke bare viktig for å få støtte og råd om juridiske spørsmål, men er også avgjørende for informantenes muligheter til å få informasjon om livet i Norge (*å være*) og tilgang til materielle goder (*å ha*). *Bawer* har slektninger i bergensområdet, og han forteller hvordan han oppsøker disse i tilfeller der han trenger et sted å overnatte eller har behov for økonomisk bistand:

Også har jeg noen slektninger her som jeg også kan spørre om hjelp. Ja for eksempel hvis jeg skulle få en økonomisk krise og trenger penger, spør jeg dem. For eksempel for en uke siden brukte jeg hjelp (Bawer).

Ifølge Allardt (1975) kan *å ha* knapt realiseres uten sosiale relasjoner (*å elske*), som igjen er avgjørende for informantens muligheter for *å være*. Uttalelsen viser hvordan *Bawer* opplever handlingsflyt (Giddens 1984) i form av *sikkerhet*, *kontinuitet* og *oversikt* i sin situasjon som følge av å være inkludert i et slektskap.

For *Bawer* betyr også vennskap via sosiale medier en viktig rolle. Ved å være en del av Facebook har *Bawer* etablert sosiale relasjoner og blitt en del av et virtuelt fellesskap. Han bruker dette sosiale rommet for å få svar og informasjon på spørsmål han trenger svar på:

Hvis det er noe jeg lurer på, om jeg ikke vet hvem jeg skal spørre, spør jeg på Facebook; "Jeg trenger noen som skjønner hvordan jeg gjør dette." Også skriver folk. Fordi det å ha nettverk som jeg fikk – jeg fikk masse venner (Bawer).

Gjennom deltakelse i frivillig arbeid har *Bawer* fått mange venner, som nok også har hatt innvirkning på hans sosiale nettverk på Facebook. I stedet for å gå til én enkelt aktør med et problem "poster" han spørsmålet heller virtuelt. Slik er det tilgjengelig for at alle vennene hans på Facebook har muligheten til å svare.

Eksempelene over viser her hvordan informantene, gjennom sosiale relasjoner, på ulike måter løser problemer de møter i sin irregulære kontekst. Som en del av ulike fellesskap; enten det er juridisk rådgivning fra en advokat, asylmottaket, familie, venner eller sosiale medier, skaper informantene muligheter for *å være*. I tilfeller der informantene møter på barrierer i hverdagen kan dette knyttes til Giddens' handlingsteori (1984). Et problem eller en barriere

kan sees som et brudd i handlingsflyten til den enkelte, og den enkelte er dermed avhengig av sosiale relasjoner for å kunne gjenskape flyt i det sosiale rommet de befinner seg i.

4.2.4 Empiriens betydning – Å være

I dette delkapittelet har informantenes muligheter for å være blitt analysert i sammenheng med bovilkår. Avhengig om informanten bor på asylmottak eller har valgt å finne bolig på egenhånd, vil forutsetningene for å ha muligheten til å realisere og utvikle seg selv være ulik i ulike kontekster. Mens informantene som bor på asylmottak etablerer rutiner ut ifra asylmottakets organisering, er mulighetene for å etablere rutiner mer ustabil for informantene som velger å finne egen bolig. Disse forskjellene kommer til uttrykk når vi ser hvordan informantene på mottak i større grad er sikret en fast bolig, i kontrast til *Aras* som eksempelvis har flyttet til sammen femten ganger etter han kom til Norge. I en slik sammenheng er *Aras* avhengig av å være fleksibel ettersom han i perioder ikke vet hvor han skal tilbringe natten.

Giddens' teori (1984:64) om at enhver aktør har handlekraft til å strukturere livet i vanskelige situasjoner kommer her frem. For at informanten skal oppleve handlingsfrihet og flyt, må *Aras* etablere nye rutiner ut ifra den konteksten han befinner seg i. Dette gjelder også for de av informantene som bor på asylmottak: Hvordan informantene skaper rutine og et sosialt liv varierer også innad i asylmottaket etter hvorvidt informantene har eget soverom, deler med andre, eller bor sammen med sine familier. Selv om man skulle anta at å ha eget rom er med på å øke muligheten for å utfolde seg, er et viktig funn at dette ikke nødvendigvis er tilfelle (eksempel: *Samuel*). Å bo på asylmottak innebærer for samtlige av informantene at de deler kjøkken og bad med andre, og må dermed tilpasse sine rutiner for å skape muligheter for å være.

Også hvordan den enkelte informant takler boforholdene varierer. Først er et funn hvordan *Zanah* etablerer relasjoner til kameraten på utsiden der han tilbringer mesteparten av tiden som følge av dårlige boforhold på mottaket. Et annet interessant funn er hvordan *Jamal* selv opplever manglende struktur i hverdagen som følge av mangel på arbeid, mens det er tydelig da at han ikke tenker på de rutinene som er knyttet til hans rolle som far. På denne måten har han omstrukturert sine hverdagsrutiner for å skape flyt i den konteksten han er i.

Ved å benytte Allardts dimensjoner av *å være* (1975:34) (uerstattelighet, rykte, å gjøre og innflytelse) har jeg identifisert hvordan informantene, enten de bor på asylmottak eller ikke, har ulike forutsetninger for *å være*. For det første er et viktig funn i empirien hvordan informanter som bor sammen med sine familier og barn gjerne oppfattes som *uerstattelig* i rollen som familiefedre. Både *Jamal*, *Dawit* og *Nahom* har familie og det er interessant å se hvordan disse også må inkludere kone og barn i sine rutiner for å kunne *være*.

Videre kan informantenes *rykte* kobles til hvilken status den enkelte har i det sosiale rom. *Asylsøkere* eller *irregulære migranter* har gjerne lett for å bli stigmatisert og blir plassert nederst på den sosiale rangstigen. Dette ser vi blant annet der informantene nektes adgang til arenaer som følge av deres manglende oppholdstillatelse og gyldig ID-kort. For informanter som bor privat er det gjerne lettere å blendes inn i samfunnslivet. For eksempel *Nahom* som har etablert relasjoner til det formelle arbeidsmarkedet. På den måten kommer han lenger opp på den sosiale rangstigen. Det kan i denne sammenheng tenkes at jo høyere status man har, dess større er muligheten for selvrealisering og selvaktualisering. Likevel viser uttalelser, fra blant andre *Aras*, at dette ikke nødvendigvis stemmer da bosituasjonen på utsiden ofte er preget av ustabile faktorer som gjør at man må etablere kreative løsninger for å finne overnatting.

Uavhengig om informantene bor på asylmottak eller privat viser empirien hvordan informantene har mulighet til å delta i ulike aktiviteter. Betydningen av *å gjøre* er det tredje punktet som knyttes til Allardts *å være* (ibid.). *Å gjøre* reflekterer respondentenes muligheter for deltakelse i sosiale og private aktiviteter. Ved å delta på aktiviteter arrangert av asylmottaket, delta i kirken eller bibelstudier, gå turer, arbeide, eller ta del i frivillig arbeid og så videre, vil man som Allardt (ibid.) sier: ”bli en del av et sosialt fellesskap”. Slik blir man mer synlig for andre aktører og vil dermed fremstå som et selvstendig menneske. Et interessant funn er hvordan flere av informantene ved asylmottaket beskriver lite variasjon i hverdagen. Likevel kommer det frem hvordan asylmottaket organiserer ulike aktiviteter som gir denne gruppen muligheter for å delta i sport og dra på utflukter. Asylmottaket skaper altså muligheter for informantene samtidig som dette aktivitetstilbudet begrenser seg. Informanter som *Aras* og *Nahom*, som bor utenfor mottaket, må i større grad ta initiativet selv for å skape sosiale relasjoner som gir dem samme muligheten. Dette har eksempelvis *Nahom* gjort gjennom den sterke tilknytningen han har til kirken.

Den siste dimensjonen i Allardts *å være* (ibid.) handler om hvilke muligheter informantene har til å påvirke beslutninger som gjelder aktørens omgivelser og liv. Ettersom informantene er irregulære migranter og ikke har oppholdstillatelse, må de bruke andre metoder for å ytre sine meninger enn det de kanskje ville gjort dersom de var norske statsborgere. Et eksempel er hvordan *Bawer* bruker ytringsfriheten gjennom internett for å uttrykke sine meninger. Et annet eksempel er *Nahom* som har fått plass i menighetsstyret.

Det er her klart at informantene, uavhengig av bosituasjon, på ulike måter klarer å skape muligheter for *å være*. Ved å skape rutiner og sosiale relasjoner ut ifra sin bosituasjon får den enkelte informant i større grad *sikkerhet, kontinuitet* og *oversikt* – med andre ord handlingsflyt (Giddens 1984). Denne koblingen mellom empiri og teori vil bli nærmere diskutert i den avsluttende diskusjonen for analysen.

4.3 Irregulære migranters muligheter for å skape sosiale relasjoner – å elske

I tillegg til at informantene er avhengige av å dekke grunnleggende behov, er også behovet om å tilhøre et sosialt fellesskap (*å elske*) viktig for å overleve sin irregulære situasjon her i Norge. Gjennom sosiale relasjoner får informantene i større grad tilgang til informasjon som er viktig både for å få en fot innenfor arbeids- og boligmarkedet, bli informert om tjenester som er tilgjengelige i samfunnet, og for å få råd og støtte i vanskelige situasjoner. På grunn av sin irregulære status er mulighetene for å etablere stabile relasjoner ikke alltid like lette ettersom de opplever å være juridisk utestengt fra en del arenaer i samfunnet. Likevel viser empirien hvordan informantene skaper sosiale relasjoner for å dekke behovet om *å elske*. Dette gjør de blant annet ved å delta i religiøse fellesskap, dele erfaringer ved å møte andre migranter i samme situasjon, samt kommunisere med familie og venner via sosiale medier. I dette delkapittelet vil intervju materialet knyttet til informantenes muligheter for å skape sosiale relasjoner analyseres i lys av Allardts (1975) begrep *å elske*.

4.3.1 Sosiale relasjoner i en irregulær situasjon

Det å tilhøre et fellesskap er for ethvert menneske viktig for å overleve og utvikle seg videre som menneske (*å være*). Flere av informantene snakker om hvordan de ikke lenger har det samme nettverket som de hadde i hjemlandet før de migrerte, og har dermed sett seg nødt til å skape nye relasjoner i den konteksten de er i for å dekke *elske*-behovet. Relasjonskartene (Vedlegg 3), som var en del av intervjuene, underbygger dette. Samtlige av informantene gir her uttrykk for at deres sosiale nettverk var i større grad sammensatt av nære relasjoner før, enn i dagens situasjon. Et eksempel er *Zanah* som nevner familie, venner, kollegaer, naboer og lærer som viktige relasjoner før, mens han bare har én nær venn og de han bor med på asylmottaket etter han kom til Norge. For å dekke behovet om *å elske* i en irregulær kontekst må informantene altså starte på nytt og bygge opp et nytt nettverk av relasjoner. Hvordan de gjør dette varierer.

Et gjennomgående funn i intervju materialet er hvordan informantene skaper relasjoner til andre irregulære migranter. *Jonas* og *Jamal* er eksempler på dette:

We have a group. Eh... We will talk about this life. We will discuss many times, but all people have different problems (Jonas).

Jada. Jeg treffer... Jeg har venner som har bodd her i Bergen, eller i Oslo. Vi treffer hverandre og prater litt selv om vi har samme situasjon (Jamal).

Å tilhøre en gruppe med aktører som har forståelse for situasjonen den enkelte informant er i, kan på mange måter virke betryggende. For det første har aktørene lettere for å forstå hverandres situasjoner ettersom flere av erfaringene er de samme. For det andre snakker aktørene ofte samme språk og har dermed lettere for å kommunisere. Likevel viser utsagnet til *Jonas* at til tross for at de diskuterer den irregulære konteksten og de statlige betingelsene som de alle må forholde seg til, så har hver og én ulike problemer. Det kan tenkes ut ifra dette at samtidig som de to informantene føler tilhørighet til et irregulært fellesskap, er de likevel avhengig av å skape andre relasjoner tilpasset *sin* situasjon for å få tilfredsstilt behovet om å *elske*.

En viktig arena hvor informantene skaper sosiale relasjoner er asylmottaket. I forrige delkapittel har vi sett hvordan informantene ved asylmottak må forholde seg til andre beboere. I denne sammenheng skapes det nye relasjoner mellom beboerne og fellesskap etableres. *Dawit* er et eksempel:

Every day the relation is with my wife and my son, and the people who are living in the "mottak" (Dawit).

Uttalelsen til *Dawit* viser hvordan han tilbringer mesteparten av tiden sammen med andre beboere på asylmottaket. I tillegg bor han sammen med sin familie. Dette betyr at han ikke bare er tilknyttet et fellesskap av andre beboere, men også at han er sikret en stabil relasjon gjennom familien. Til tross for at *Dawit* er irregulær migrant i Norge er han sammen med sin kone og sønn, og opplever dermed en større grad av kjærlighet og nærhet enn informanter som befinner seg alene i sin situasjon. Et eksempel er *Ahmed* som er avhengig av relasjonen han har etablert til de andre asylsøkerne han bor med:

Yeah, the eight persons that we are at home. (...) The first place is home, the second place is (asylmottak) office. The office is the best place you can see that many friends are coming (Ahmed).

Dette viser hvordan *Ahmed* føler tilhørighet til de andre beboerne på mottaket. Han møter her aktører som befinner seg i samme situasjon, og det opprettes på den måten en følelse av fellesskap. Som vi tidligere har sett, har *Ahmed* sammen med sine samboere skapt rutine ved å innføre vaskeregler. Dette kan sees på som en norm for fellesskapet. Som han sier: "*If you are not clean, you must go out.*"

I motsetning til *Dawit* og *Ahmed*, som har etablert sosiale relasjoner på asylmottaket, har *Basem* i hovedsak fått dekket sitt behov om å *elske* ved å skape relasjoner til arbeidsmarkedet. *Basem* er en av informantene som har midlertidig arbeidstillatelse og forteller hvordan jobben hans har vært avgjørende for at han har klart å skape et sosialt nettverk i sin irregulære situasjon:

But after I got job... Now maybe in my first job I had 200 persons, friends. And all was friends working with me, and friends of them called me and we enjoyed together. I didn't have any family here, just friends. Here my friends are my family (Basem).

Han beskriver her hvordan venner i Norge fyller funksjonen familien hans i hjemlandet har. Ut i fra dette ser vi hvordan arbeidskollegaer gir ham den omsorgen og kjærligheten han trenger for å føle seg som en del av et fellesskap.

Et annet eksempel er *Bawer* som har klart å skape et sosialt nettverk gjennom å engasjere seg i frivillig arbeid:

Ja, gjennom de jobbene som frivillig fikk jeg masse venner. Derfor er jeg glad i det jeg gjør (Bawer).

Sett opp mot Allardts teori (1975) ser man her hvordan *Bawer* både får dekket behovet om å *være* og å *elske* ved å delta i frivillig arbeid. Selv om *Bawer* ikke har arbeidstillatelse er det viktig for ham å komme seg ut og engasjere seg i samfunnslivet. Dette er først og fremst for å unngå å bli "isolert" på mottaket, men også for å bli kjent med det norske samfunnet:

Jeg prøvde å ikke bli hjemme for jeg så andre asylsøkere som ble veldig deprimerte så jeg prøvde å være ute å bli engasjert i flere organisasjoner. Så derfor var jeg ofte ute istedenfor å bli inne (Bawer).

I likhet med flere av de andre informantene mener *Aras* at hans irregulære status begrenser mulighetene han har for å skape relasjoner og til å få ta del i bestemte fellesskap:

Yeah, I have, but not the one I dream of. But I want to have it better actually, but since you are not a normal citizen it is not so easy to make a social network around you (Aras).

Uttalelsen fra *Aras* viser at selv om han har relasjoner, er ikke dette relasjoner han ønsker eller ser for seg hvis han hadde vært norsk statsborger. I tråd med Giddens' handlingsteori (1984) ser vi her hvordan *Aras* har tilpasset sine rutiner og skapt relasjoner for å dekke behovet om å *elske* ut i fra den konteksten han er i. Som *Aras* sier:

So I believe that people always give me energy to continue life wherever I am... (Aras).

For å bli kjent med Norge og for å øke muligheten til å komme i kontakt med andre personer har *Aras* kontaktet Røde Kors hvor han har søkt om flyktningguide:

So I tried to convince them that my case is very humanitarian. And I believe that the Red Cross had been founded to help and to support the humanitarian cases and make facilities in their lives. (...) But I am a human before I am legal or not legal. And then they started to think about it. And 2 days later they called me and they said that I was welcome to have a "flyktningguide". And I got one, and we became very good friends together (Aras).

Selv om Røde Kors først var negativ til å innvilge *Aras'* søknad om flyktningguide, fikk han til slutt gjennomslag der han argumenterte for sin sak opp mot Røde Kors' hovedprinsipper (Røde Kors 2013). Slik ser vi hvordan han skaper en relasjon til Røde Kors og får en ny venn.

Både *Bawer* og *Aras* viser hvordan man som irregulær migrant også kan skape sosiale relasjoner på utsiden av asylmottaket og det formelle arbeidsmarkedet. Gjennom organisasjoner blir de inkludert i et fellesskap og får dermed oppleve vennskap og støtte av organisasjonsmedlemmer og aktører knyttet til organisasjonen. Vi ser hvordan begge de to informantene klarer å ta grep for å dekke fellesskapsbehovet ved å etablere nye relasjoner for å oppleve såkalt handlingsflyt i sin hverdag.

Til slutt er religiøse fellesskap en viktig arena, hvor informantene får tilhørighet og har muligheten til å være en del av et fellesskap. I forrige delkapittel så vi blant annet hvordan *Samuel*, *Ahmed* og *Nahom* besøker kirken hver søndag og deltar i bibelstudier. På denne måten klarer de å skape en stabil relasjon til menigheten. Selv om informantene juridisk sett er irregulære migranter, inkluderes de i det religiøse fellesskapet som følge av at de er troende og deler religiøse verdier. *Samuel* sier eksempelvis hvordan man møter venner i kirken hver uke:

On Wednesdays and Sundays we are together in church. We drink coffee and tea (Samuel).

Eksemplene i avsnittene over viser hvordan informantene på ulike måter skaper sosiale relasjoner som dekker behovet om å *elske*. Her møter informantene gjensidige relasjoner som gir den enkelte en følelse av nærhet og kjærlighet. Mens informantene gjerne kan føle tilhørighet på én sosial arena (et fellesskap), kan den enkelte samtidig oppleve å være utestengt fra andre. Et eksempel kan være hvordan informantene *med* arbeidstillatelse gjerne får tilhørighet til et arbeidsmiljø, mens de *uten* denne rettigheten ikke har mulighet for å bli inkludert i dette fellesskapet. Kobler vi dette opp mot Giddens' handlingsteori (1984) kan det

sees som et brudd i handlingsflyten, men det gir også inntrykk av hvordan informantene bruker handlekraften til å finne løsninger for å dekke behovet om å *elske*. De utvikler altså en kapasitet for å finne andre måter for å etablere relasjoner når noen veier er stengt for dem.

4.3.2 Vedlikehold av relasjoner i hjemlandet og betydningen av sosiale medier

Samtlige av informantene forteller om hvordan de har mistet nære relasjoner som følge av å migrere, og opplever å stå utenfor fellesskap de var en del av i hjemlandet før de migrerte. På grunn av at informantene ikke lenger har kontakt med sine nærmeste hver dag, prioriterer mange å vedlikeholde transnasjonale relasjoner til familie og venner i hjemlandet for å opprettholde en grad av fellesskapsfølelse. *Jamal* forteller for eksempel hvordan han for det meste bruker telefon når han kontakter moren som er igjen i hjemlandet:

Ja jeg ringer ofte til min mor. Jeg har søstre og bror også, men jeg er ikke så flink å ringe til de. Men til min mor må jeg ringe fordi hun er bekymret hvordan det går. Hun griner alltid når jeg kan komme tilbake å se henne. (Jamal).

Utsagnet viser hvordan relasjonen mellom mor og sønn vedlikeholdes gjennom kontakt i telefonen. Selv om det er vanskelig med en slik avstandsrelasjon, ser vi hvordan *Jamal* klarer å bevare en form for nærhet til familien i hjemlandet. I tillegg til å ringe forteller *Jamal* videre at han bruker sosiale medier som Facebook og Skype. Mens han bruker Facebook jevnlig, har han bare benyttet Skype et par ganger for å kontakte sin mor. Han beskriver forskjellen mellom hvordan han opplever å kommunisere via telefon og gjennom Skype:

Ja, vet du første gang jeg så henne med Skype for å prate... Vi kunne ikke prate for det var så lenge siden jeg så henne. Hun gren og jeg gren, så det var veldig vanskelig. Så vi måtte slutte med det. Fordi det var veldig tøft for henne. Når hun så meg kunne hun ikke snakke. Så jeg prøvde å heller ta telefonen. Det er mye bedre (Jamal).

Dette viser hvordan Skype bidrar til å forsterke fellesskapsfølelsen og opplevelsen av å bli elsket. Gjennom Skype benyttes flere sanser i kommunikasjonen. I tillegg til å høre stemmen, kan aktørene se hverandres handlinger og uttrykk. Uttalelsen viser hvordan samtale gjennom Skype oppleves som vanskelig fordi det blir for *nært*, og *Jamal* tar derfor nå bare kontakt via telefon.

I motsetning til *Jamal* bruker *Dawit* for det meste Facebook til å holde kontakten både med sosiale kontakter i hjemlandet og andre asylsøkere som befinner seg i andre deler av Norge. Dette begrunner han med mangel på økonomiske ressurser:

Yeah, you don't pay. If you use the phone you need to pay (Dawit).

Her kommer sammenhengen mellom *å ha* og *å elske* tydelig frem. Dersom informantene skal ringe hjem er de avhengige av penger til å kjøpe telefonkort, mens via sosiale medier slipper de denne utgiften. Facebook og Skype fremstår som gratis og åpen for alle, og er derfor viktige sosiale arenaer der informantene har mulighet til å ivareta vennskap og nære relasjoner – *å elske*.

Til tross for at sosiale medier gir en mulighet for informantene til å kommunisere med sine nærmeste i hjemlandet uten *å ha*, er ikke disse sosiale mediene lovlig i alle land. *Samuel* har sin kone og sønn i hjemlandet og er avhengig av telefon for å kontakte dem:

Maybe every month, after two months... It is long time between the calling. We don't talk every day. And also it is very expensive (Samuel).

Igjen ser vi at økonomien begrenser informantenes muligheter til å vedlikeholde en stabil familierelasjon i hjemlandet, og på den måten oppleve å være en del av et distansert fellesskap.

4.3.3 Empiriens betydning - *Å elske*

Analysen i dette delkapittelet viser hvordan informantene, til tross for sin irregulære status, klarer å skape et sosialt liv for å dekke behovet om *å elske*. Sosiale relasjoner er viktig for at irregulære migranter skal overleve hverdagen, og som empirien viser gjør informantene dette på forskjellige måter. Mens noen skaper gjensidige relasjoner til asylmottaket, får andre større tilhørighet til organisasjoner og religiøse fellesskap. Det er her viktig å se hvordan *å elske* henger sammen med Allardts (1975) to andre behov; *å ha* og *å være*. Ved å delta i et sosialt fellesskap møter informantene andre aktører med felles interesser og får dermed muligheten til å utvikle seg selv og bli anerkjent av andre aktører. Deltakelse i sosiale fellesskap gir også informantene gjerne tilgang til materielle goder. Et eksempel er *Bawer*, som er engasjert i frivillig arbeid (*å være*).

Det varierer i hvilken grad den enkelte informant er inkludert i fellesskap og opplever sosial tilhørighet. Dersom man bruker Meeteren's et.al. (2009:885) kategorier; *sosial støtte* og *sosial innflytelse*, som ble presentert i introduksjonskapittelet, kan disse kobles til informantenes grad av sosial kapital. Mens relasjonskartene viser at informantene hadde flere nære relasjoner i hjemlandet, viser empirien at disse relasjonene er mer begrenset i dagens situasjon. Fra å ha stor grad av *sosial- støtte* og *innflytelse* i hjemlandet, kan det tenkes at denne kapitalen er redusert i informantenes nåværende situasjon.

Et viktig funn er hvordan informantene ofte søker sammen med andre irregulære migranter ettersom de har en felles forståelse av hva det innebærer å være irregulær migrant i Norge. Dette kan direkte kobles til Allardts (1975) begrep om *å elske*, der han hevder at fellesskapsrelasjoner forutsettes av felles språk, og evnen til å sette seg inn i hverandres situasjon. Likevel er det interessant å se hvordan informantene i tillegg må skape relasjoner til andre fellesskap som er tilpasset den enkeltes situasjon.

Uavhengig av hvilke type sosialt fellesskap informantene er inkludert i, vil tilknytting til fellesskapet påvirke den enkeltes handlingsrom. Vi har sett at dette har støtte i tidligere forskning (Kjærre 2010), som viser hvordan tilgang til et sosialt fellesskap er avgjørende for hvordan aktører skaper rutiner og struktur i hverdagen. For eksempel som medlem i et religiøst fellesskap vil informanten skape rutiner og handle som følge av *sikkerhet, kontinuitet* og *oversikt*. Et eksempel er *Ahmed, Samuel* og *Nahom* som skaper rutiner og struktur ved å gå i kirken hver søndag. I tilfeller der informantene ikke har tilgang til et fellesskap må de finne andre løsninger for å få dekket behovet om *å elske*. Dette gjør de gjennom det Giddens (1984:64) omtaler som aktørens handlingskraft.

Et siste interessant funn er hvordan informantene opprettholder transnasjonale relasjoner til familie og venner i hjemlandet via telefon og sosiale medier. Således klarer de å dekke behovet om *å elske* og vedlikeholde en følelse av å være inkludert i et distansert fellesskap. Ifølge Allardt (1975) henger *å ha* sammen med *å elske*. På grunn av manglende økonomiske ressurser forhindres informantene i å ringe familie og venner i hjemlandet. Likevel finnes det løsninger: *sosiale medier* får her en viktig betydning ettersom disse er avgjørende for informantenes muligheter til å ivareta sosiale relasjoner i hjemlandet.

5. Avsluttende diskusjon og veien videre

Jeg har i denne studien utført kvalitative intervjuer, med ti mannlige irregulære migranter med høyere utdanning, for å forstå deres evne til å skape et sosialt liv av rutiner og struktur til tross for at de mangler oppholdstillatelse. Irregulære migranter er en sårbar gruppe i samfunnet som ikke har mange muligheter for å handle ettersom de er juridisk utestengt fra flere samfunnsarenaer. Likevel har vi sett gjennom den empiriske analysen i denne studien, at selv om informantene må forholde seg til en irregulær kontekst, klarer de å skape rutiner og sosiale relasjoner i sin hverdag. Dette gjør de på ulike måter, avhengig om de har arbeidstillatelse eller ikke, hvor de bor, og om de har stabile relasjoner å forholde seg til. Selv om livet som irregulær migrant ikke samsvarer med den hverdagen de var vant med i hjemlandet, viser analysen at informantene klarer å skaffe et sted å bo, generere inntekt, skape sosiale relasjoner og ta del i ulike aktiviteter. For å fremheve informantenes irregulære kontekst og de barrierene de møter som følge av manglende oppholdstillatelse, har Giddens' handlingsteori basert på rutine (1984) vært et viktig teoretisk verktøy. I denne sammenheng er det interessant å se hvordan Giddens' teori (1984:64) får frem at aktører også i vanskelige situasjoner, har en handlingskraft som gjør det mulig å reetablere nye rutiner og sosiale relasjoner tilpasset den konteksten den enkelte befinner seg i. Hvordan informantene klarer å skape handlingsflyt i sin irregulære kontekst avhenger av hvilke muligheter de har for å skape *sikkerhet, kontinuitet* og *oversikt*. Dette kommer videre til uttrykk gjennom Allardts levekårsteori (1975). I det foregående analysekapittelet har ulike sider ved irregulære migranternes hverdagsliv blitt belyst. Vi har sett hvordan informantene klarer å skape muligheter for *å ha, å elske* og *å være*. Selv om disse fremstilles i hvert sitt delkapittel er det viktig å se hvordan disse behovene også må sees i sammenheng. Ved å benytte Allardts teori (1975) tydeliggjøres informantenes muligheter for å skape en innholdsrik hverdag og et sosialt liv i en irregulær kontekst. For å samle trådene avslutningsvis vil jeg diskutere de mest interessante funnene som har blitt gjort i den empiriske analysen av irregulære migranternes hverdagsliv, og se dette i sammenheng med det teoretiske rammeverket som bygger på Giddens' handlingsteori (1984).

5.1 Begrensninger, muligheter og handlingsflyt

5.1.1 *Å ha* - begrensninger og muligheter

Økonomisk sikkerhet kan kobles til det Allardt (1975) kaller *å ha*. Det å ha tilgang til en inntekt og materielle goder er helt avgjørende for informantenes eksistens og muligheter for å

overleve sin irregulære hverdag. Vi har sett hvordan informanter med midlertidig arbeidstillatelse og som er i arbeid i større grad klarer å sikre seg flere materielle goder enn de som ikke er i arbeid. Samtidig må flere av de som arbeider forholde seg til ustabile arbeidsforhold, noe som gjør at de i enkelte tilfeller må se etter andre løsninger for å generere inntekt og dekke grunnleggende behov. Et eksempel er *Aras* som vi har sett skaper relasjoner til det uformelle arbeidsmarkedet.

Informantene som bor på asylmottak er sikret økonomisk da de mottar økonomisk stønad hver 14. dag fra staten (NOU 2011:10). Likevel er et gjennomgående funn at denne inntekten ikke strekker til og setter begrensninger for informantenes muligheter til å dekke alle sine behov. Gjennom det Giddens (1984) omtaler som handlingskraft, finner den enkelte informant alternative løsninger og skaper sosiale relasjoner for å dekke sine behov for ”å ha”. Mens noen besøker hjelpeorganisasjoner som Robin Hood Huset, melder andre seg til frivillig arbeid, eller søker arbeid på det uformelle arbeidsmarkedet. Tilgang til informasjon om hvor man kan søke hjelp er her en viktig faktor for informantenes muligheter og deres tilgang til å ha. Videre viser analysen hvordan informantene forsøker å være økonomisk rasjonelle ved å kjøpe billig-produkter for å få de økonomiske midlene til å strekke til. Det er her interessant å se hvordan informantene som aktive aktører, klarer å opprette overlevelsesstrategier og dekke sine grunnleggende behov selv i en vanskelig situasjon. Etterhvert som de grunnleggende behovene (å ha) dekkes kan det tenkes at informantene i større grad opplever det Giddens (1984) kaller handlingsfrihet: *Sikkerhet og kontinuitet* i form av å ha en stabil inntekt, og *oversikt* ved at informantene i større grad kan planlegge og forutse sine handlinger.

5.1.2 Å være - begrensninger og muligheter

Felles for mine informanter er at de mangler oppholdstillatelse og er dermed juridisk utestengt fra enkelte samfunnsarenaer som krever gyldig ID-kort. Dette setter begrensninger for informantenes handlingsrom og dermed også deres muligheter for å være i enkelte kontekster. Likevel viser analysen hvordan informantene på ulike måter klarer å benytte det sosiale rommet de befinner seg i til å skape rutiner og sosiale relasjoner som styrker deres sjanser for selvrealisering og selvaktualisering (å være). *Juridisk sikkerhet* kan på mange måter kobles til Allardts (1975) begrep, *å være*. Ettersom informantene i denne undersøkelsen er asylsøkere, har alle fått tilbud fra staten om å bo på asylmottak. I tillegg til å sikre den enkelte tak over hodet, gir dette tilbudet også økonomisk sikkerhet. Vi har sett at de av informantene som velger å frasi seg dette tilbudet mister all stønad og må klare seg på egenhånd. Hvorfor noen

velger å gi avkall på botilbudet ved asylmottak kan ha sammenheng med ønsket om *frihet*. Samtidig risikerer informantene lite sikkerhet og lever ofte i uvisshet om hvor de skal tilbringe natten som kommer. Dette har vi sett blant annet i eksempelet om *Aras*, som forholder seg til en ustabil bosituasjon og har i enkelte tilfeller tilbragt natten ”på gaten”. Informanten må her bruke sin handlingskraft (Giddens 1984) for å etablere nye rutiner og løsninger for å oppleve *sikkerhet*, *kontinuitet* og *oversikt* i sin situasjon. *Sikkerhet* og *kontinuitet* ved å finne et stabilt og trygt sted å bo, og *oversikt* ved at informanten vet hvor han skal tilbringe natten.

Hver og én av informantene etablerer rutiner tilpasset sine omgivelser. Der informantene er sikret tak over hodet ved å bo på asylmottak kan de i større grad strukturere sin hverdag rundt bosituasjonen de har å forholde seg til. Avhengig om informantene har eget rom, deler rom med andre, eller bor sammen med sin familie gjenspeiler dette den enkeltes hverdagsrutiner og muligheter til å utfolde seg selv. Der man skulle anta at det å ha eget rom ville gi større muligheter for selvrealisering, har analysen vist at dette ikke nødvendigvis er tilfelle gjennom eksempelet om *Samuel*. Informantene deler ofte kjøkken og bad med andre beboere, og de må dermed tilpasse sine hverdagsrutiner for å ha muligheter for å *være*.

Det er videre interessant å se at informantene på asylmottak beskriver dagene som lite strukturerte og har vanskelig for å skille hverdag og helg. Likevel viser analysen at informantene gjennom asylmottaket får tilbud om å delta på ulike aktiviteter og utflukter. Selv om dette tilbudet er begrenset, viser dette hvordan asylmottakets organisering ikke bare setter begrensninger, men også skaper muligheter for beboerne. Ved å delta på ulike aktiviteter synliggjøres den enkelte informant for andre aktører, noe som ifølge Allardt (1975) er et viktig aspekt ved det å *være*. Videre er et interessant funn hvordan aktører som har familie og barn må ta hensyn til, og strukturere hverdagen annerledes enn de som bare har seg selv å tenke på. De er avhengige av å skape trygghet og rutine ikke bare for seg selv, men også for andre. Slik skaper nære familierelasjoner både muligheter og nye bekymringer. Man kan tenke seg at informantene som har nær familie i Norge har dekket behovet for å *elske*, men får ”på kjøpet” et større behov for å dekke de andre behovene å *ha* og å *være*. Dette fordi de har en familie å forsørge, samtidig som de ønsker å fremstå som gode forbilder for sine barn. Dette ser vi blant annet tydelig hos *Jamal*, som strukturere hele sitt hverdagsliv rundt sønnens rutiner.

Et siste interessant aspekt ved informantenes begrensninger og muligheter for *å være* er hvordan den enkelte bruker sosiale relasjoner til å skaffe *oversikt* i sin situasjon. Uavhengig av bosituasjon er informantene avhengige av sosiale relasjoner for å kunne utvikle seg selv og gi uttrykk for sine meninger. Slike relasjoner kan være en advokat som representerer den enkeltes juridiske sak, religiøse fellesskap, eller relasjoner etablert via sosiale medier. Gjennom disse relasjonene skaper informantene muligheter til å uttrykke seg selv og påvirke andre aktører (*å være*). Dette ser vi blant annet tydelig hos *Bawer*, som bruker Facebook til å søke svar på spørsmål han lurer på.

5.1.3 *Å elske* - begrensninger og muligheter

Sosial sikkerhet skapes gjennom det Allardt (1975) omtaler som *å elske*. Ved å etablere sosiale relasjoner og ha tilhørighet til sosiale fellesskap, får informantene trygghet og sosial sikkerhet. Vi har sett hvordan informantene står i ulike situasjoner og i ulik grad får dekket sitt behov for *å elske*. Men mer interessant er det å se hvordan informantene på ulike måter møter de begrensningene de har, og benytter seg av mulighetene de identifiserer som mulige måter å dekke dette behovet på.

Dette ser man eksempelvis i måten informantene møter andre irregulære migranter på. Alle mine informanter forteller om hvordan de opplever seg selv som en del av et fellesskap av irregulære migranter. Ifølge Allardt (1975), har dette sammenheng med den felles forståelsen av hverandres situasjon og felles språk. Men til tross for at informantene søker sammen i en fellesskapsrelasjon, har de alle individuelle problemer som krever at de må skape sosiale relasjoner tilpasset *sin* situasjon. Slike sosiale relasjoner er alt i fra religiøse fellesskap, organisasjoner gjennom frivillig arbeid, til fellesskap med andre beboere ved asylmottak, og dette er muligheter informantene i forskjellig grad benytter seg av. Det er viktig å se dette som en mulighet til å få dekket behovet for *å elske*, spesielt for migranter som ikke har nær familie i Norge, og som dermed ikke kan få dekket dette behovet hjemme. Et eksempel er *Basem* som beskriver hvordan arbeidskollegaer og venner i Norge fyller funksjonen familien hans i hjemlandet har. Som Kjellberg og Rugeldal (2012) påpeker, er et sosialt nettverk avgjørende for å overleve som irregulær migrant i det norske samfunn. Det å vite hvor man skal gå når man trenger hjelp eller ha venner og familie å dele tankene med kan være avgjørende for hvordan man klarer seg.

Et siste interessant aspekt ved informantenes muligheter for *å elske* er hvordan de bruker ressurser på å opprettholde transnasjonale relasjoner til venner og familie i hjemlandet via telefon og sosiale medier. Selv om denne transnasjonale fellesskapsfølelsen ikke bidrar til at informantene integreres i det norske samfunn, kan det tenkes at tilhørighet og kontakt med venner og familie i hjemlandet bidrar til å dekke behovet om trygghet og kjærlighet i en vanskelig situasjon.

5.1.4 Handlingsflyt

Sikkerhet, kontinuitet og oversikt, samt aktørenes muligheter for å skape rutine, er for Giddens (1984) helt avgjørende for hvorvidt den enkelte skal oppleve handlingsfrihet. Vi har sett hvordan informantene som befinner seg i en irregulær situasjon opplever at følelsen av dette vil være økende etterhvert som behovene; *å ha, å elske* og *å være* tilfredsstilles (Allardt 1975).

Informantenes muligheter for å skape *sikkerhet* i sin irregulære situasjon kommer til uttrykk gjennom *økonomisk, juridisk* og *sosial sikkerhet* og bidrar på ulike måter til hvorvidt den enkelte opplever forutsigbarhet og rutine i hverdagen. Når informantene har dekket sine grunnleggende behov som penger, mat, klær, bolig osv. (*økonomisk sikkerhet/ juridisk sikkerhet*), i tillegg til å ha tilhørighet i sosiale fellesskap (*sosial sikkerhet*) vil også mulighetene for å delta på ulike arenaer og utfolde seg selv være større.

I tillegg til *sikkerhet*, er *kontinuitet* viktig for informantenes muligheter til handlingsflyt. Kontinuitet må sees i sammenheng med sikkerhet, og forklarer hvor ofte aktørene har mulighet til å utføre en rutinebasert handling. Her kan vi se en kobling til Allardts teori (1975). Kontinuitet gjenspeiler aktørenes muligheter for *å ha* en stabil inntekt, informantenes tilgang til stabile relasjoner (*å elske*), samt muligheter for å skape hverdagsrutiner og delta i aktiviteter (*å være*).

I analysen har vi sett hvordan informantene i flere tilfeller møter barrierer i dagliglivet. Som vi har sett i teorigjennomgangen hevder Giddens (1984:64) at selv i vanskelige situasjoner der aktøren møter motstand, vil det alltid finnes en handlingskraft. Et eksempel er hvordan informantene med midlertidig arbeidstillatelse gjerne opplever ustabile arbeidsforhold og må dermed finne løsninger for å sikre at de dekker sine grunnleggende behov. Denne omstillingen kan oppfattes som et brudd i handlingsflyten og aktøren må dermed etablere nye

rutiner og relasjoner for å generere en inntekt. Alle rutiner er ikke direkte koblet til usikker økonomi, men manglende rutiner på et område, kan lett skape manglende rutiner på et annet. Uten fast arbeid blir det eksempelvis vanskeligere å ha rutiner i forhold til det å legge seg og stå opp til faste tidspunkter. Vi har sett gjennom analysen av datamaterialet, at uten en *grunn* til å stå opp, kan det bli vanskelig å opprettholde en slik rutine. Videre kan manglende rutiner i forhold til døgnrytme føre til manglende rutiner i forhold til måltider. Hvis man ikke har et fast tidspunkt der man legger seg og står opp, vil en heller ikke ha faste tidspunkter for dagens første og siste måltid. Dette kommer blant annet frem i *Ahmeds* uttalelser, som ble beskrevet i analysen. Han forklarer at han ikke har noen som helst fast rutine for når han står opp om morgenen, eller når han spiser sine måltider.

Etterhvert som informantene opplever *sikkerhet* og *kontinuitet* i sin hverdag får de også mer *oversikt* over sine muligheter til å handle og utvikle seg selv. *Oversikt* kan i og for seg relateres til hvilke muligheter informanten selv ser for handling. Dersom en informant eksempelvis har sosial sikkerhet vil dette også bidra til at aktøren får tilgang til informasjon som er viktig for å få oversikt i sin situasjon. Samtidig er kontinuitet avgjørende for hvorvidt man har oversikt over sine daglige rutiner. Når informanten eksempelvis vet at han mottar sosial pengestøtte hver 14. dag, vil dette også skape kontinuitet for hvilke økonomiske muligheter for handling aktøren har. Det å ha *oversikt* over sin egen situasjon er en viktig dimensjon for handlingsfrihet og for å opprettholde en viss form for rutine i hverdagen. Vi kan her knytte konseptet om *oversikt* til rom-aspektet som refererer til hvilke muligheter informantene har til å bevege seg og delta på ulike sosiale arenaer. Informantene har eksempelvis begrenset tilgang til enkelte arenaer som krever gyldig ID-kort, mens de har mulighet til å utfolde seg på andre områder som for eksempel i religiøse fellesskap, frivillig arbeid, på asylmottaket og sosiale medier. Dette viser at ved å ha *oversikt* over hvilke sosiale arenaer som er tilgjengelige for dem og ikke, unngår de å legge inn ”umulige” sosiale arrangementer som konserter eller pubrunder i sitt hverdagsliv. Som medlemmer i sosiale rom skapes sosiale relasjoner der hver aktør innehar en posisjon av symbolske kategorier og bånd. Regler involvert i sosiale posisjoner er normalt relatert til de rettigheter og oppgaver som er relevante for at aktører har en bestemt identitet eller tilhørighet i en sosial kategori (Giddens 1984:89). I analysen har vi for eksempel sett hvordan *Nahom* har blitt medlem i menighetsstyret og dermed fått en bestemt identitet i det religiøse fellesskapet han tilhører. På denne måten deltar han i demokratiet og gjør seg til en aktiv samfunnsborger trass sin irregulære status. Og ved å

være med i styret får han også en bredere oversikt over sine egne muligheter innad i det religiøse fellesskapet.

I hvilken grad informantene opplever handlingsflyt i form av *sikkerhet, kontinuitet og oversikt* varierer. Gjennom samspillet mellom teori og empiri har vi sett hvordan informantene er aktive aktører i skapelsen av sine liv, der de skaper handlingsflyt og rutine til tross for at de befinner seg i en irregulær kontekst. *Nahom* er en av informantene som opplever stor grad av handlingsflyt. Han har midlertidig arbeidstillatelse, har en fast bolig gjennom kommunen, han bor sammen med sin familie og er en aktiv samfunnsborger gjennom sitt verv og deltakelse i kirken. Men vi har også sett eksempler på liten grad av handlingsflyt. *Samuel* fremstår i denne sammenheng som et eksempel. Til tross for at han bor på asylmottak og mottar økonomisk pengestøtte er denne begrenset da han har endelig avslag. Han tilbringer mye tid alene i ukedagene på grunn av manglende arbeidstillatelse og har ellers få nære relasjoner.

5.2 Veien videre

Som nevnt innledningsvis forekommer det relativt lite forskning om irregulære migranternes situasjon i Norge fra tidligere (Gasana 2012, Øien og Sønsterudbråten 2011, Ottesen 2008). Denne studien kan dermed sees på som et bidrag til feltet, og gi et innblikk i hvordan irregulære migranter skaper et sosialt liv og en struktur i sin hverdag til tross for manglende oppholdstillatelse. Med utgangspunkt i en bestemt gruppe; menn med høyere utdanning uten oppholdstillatelse, har vi fått innblikk i hvordan et lite utvalg fra denne gruppen skaper sine hverdagsliv. Vi har identifisert ulike fremgangsmåter for hvordan de skaper rutine og sosiale relasjoner som er nødvendig for å få dekket sine behov. Irregulære migranter er en heterogen gruppe, noe som også vil si at det er forskjeller i hvordan hver enkelt lever sitt liv.

For å kartlegge irregulære migranternes situasjon i Norge vil det kreves mer fremtidig forskning på feltet. I denne studien har jeg fokusert på *muligheter* og *handlingsflyt*, og dette er et fokus jeg ville ønsket å bevare i eventuell videre forskning på samme felt. Det er viktig å se irregulære migranter som handlende aktører med muligheter til å påvirke sin egen situasjon med strategisk bruk av de midlene som er tilgjengelige for dem. Da denne analysen har vist hvordan ulike irregulære posisjoner fører til ulik tilgang til ressurser, anser jeg dette som interessant å gå dypere inn i, i en videre analyse. En mulighet er å gjøre en komparativ analyse, med fokus på enten kontekst eller klasse.

I en kontekstbasert komparativ analyse ville jeg sett på forskjeller og likheter i mulighetene for å påvirke sin egen situasjon, og måten informantene strukturerer hverdagen sin på, når de bor på asylmottak og ikke. Denne analysen har allerede vist at boforholdene i stor grad påvirker hvordan informantene opplever sin egen mulighet til å ha, elske og være, og dette fremstår derfor som interessant å gå dypere inn i.

I en klassebasert komparativ analyse ville jeg fokusert på et bredere spekter av irregulære migranter. Denne analysen har fokusert på menn med høyere utdanning, og en sammenligning av hvordan menn med høyere og lavere grad av utdanning strukturerer sin egen hverdag og opplever sine egne muligheter og begrensninger i forhold til handlingsflyt oppleves derfor som en fruktbar vei videre.

6. Referanser

- Aadland, Camilla, 2011. "15 menn i kirkeasyl i Johanneskirken", *Bergens Tidende nettutgave* 09.10.2011. Hentet 23.03.2013 fra: <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/15-menn-i-kirkeasyl-i-Johanneskirken-2590324.html#.UU2Fthlm4VY>.
- Aas, Katja Franko, 2007. "The securitization of migration: Whose justice and whose security?". Norwegian Research Council KIM programme (Kommunikasjon, IKT og Medier).
- Aftenposten, 2013. "Ute av syne, ute av sinn", *Aftenposten Morgen, Kultur – Del 2* 05.02.2013.
- Allardt, Erik, 1975. *Att ha, att älska, att vara – Om välfärd i Norden*. Lund: Argos Forlag AB.
- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen, 1997. *Forskningsetikk i forskerhverdag – Vurderinger og praksis*. Tano Aschehoug, 1997.
- Amelie, Marie, 2011. *Ulovlig norsk*. Pax forlag, 2011.
- Atkinson, P. og M. Hammersley, 1994. "Ethnography and participant observation", i Denzin N. og Lincoln Y. (eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Blumer, Herbert, 1954. "What is Wrong with Social Theory". *American Sociological Review* (18) (1954):3-10.
- Brekke, Jan-Paul og Susanne Søholt, 2005. "I velferdsstatens grenseland – En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud i mottak for personer med endelig avslag på asylsøknaden", *Institutt for Samfunnsforskning, Rapport 2005:5*.
- Broeders, Dennis og Godfried Engbersen, 2007. "The Fight Against Illegal Migration: Identification Policies and Immigrants' Counterstrategies", *American Behavioral Scientist* 2007 50: 1592. Sage Publications.
- Brunovskis, Anette, 2010. "Irregular migration research in Norway: Reflections on research ethics and methodological challenges based on a methods development project." In Thomsen, T., Jørgensen, M., Meret, S., Hviid, K. og Stenum, H. (eds.) *Irregular Migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Bøe, Aina Heldal, 2011. "La Nathan få bli!", *Bergens Tidendes nettutgave* 18.12.2011. Hentet 23.03.2013 fra: <http://www.bt.no/meninger/La-Nathan-fa-bli-2627472.html#.UU2Gsxl4VY>.

- Christensen, Karen, 1998. I skyggen af Helleвик. Om utfordringer ved at arbejde empirinært, *Prosess og metode – Sosiologisk forskning som ferdighet*. Universitetsforlaget, Oslo: 1998.
- Cvajner, Martina og Giuseppe Sciortino, 2010. "Theorizing Irregular Migration: The Control of Spatial Mobility in Differentiated Societies", *European Journal of Social Theory* 2010 13: 389. Sage Publications.
- De Genova, Nicholas P., 2002. Migrant "Illegality and Deportability in Everyday Life", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 31 (2002) 429-447.
- Düvell, Franck, 2010. "Foreword", In Thomsen, T., Jørgensen, M., Meret, S., Hviid, K. og Stenum, H. (eds.) *Irregular Migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Eriksen, Thomas Hylland, 1999. Kulturforskjeller i praksis – perspektiver på det *flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Forlag.
- Flyvbjerg, Bent, 2004. Five Misunderstandings about Case-Study Research, *i Sosiologisk tidsskrift* 2/04, s.117-143.
- FN, 1948. "FNs verdenserklæring for menneskerettigheter". Hentet 28.03.2013 fra: <http://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklaering-for-menneskerettigheter>.
- Forskningsetiske komiteer, 2012. "Forskningsetikk". Hentet 10.03.2013 fra: <http://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/Forskningsetikk/>.
- Gasana, Faustin, 2012. "Irregular Migrants' Structural Vulnerability and Survival Strategies - A Case Study in Bergen Area", *Master thesis in Migration and Intercultural Relations*, University of Stavanger.
- Grande, Trine Skei, 2011. "Arbeidslinja for alle", *Dagbladet* 05.11.2011.
- Giddens, Anthony, 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gubrium, J.F. and J.A. Holstein, 2003 (Eds.), *Postmodern Interviewing*. Sage Publications: Thousand Oaks, London, New Dehli.
- Haidinger, Bettina, 2007. "Migration and Irregular Work in Europe", *Undocumented Worker Transitions - EU Sixth Framework Programme*.
- Hviid, Kirsten, 2010. "Like winning a prize in a lottery: Social strategies amongst irregular Ukrainian trainees working in the Danish agricultural sector". In Thomsen, T.,

- Jørgensen, M., Meret, S., Hviid, K. og Stenum, H. (eds.) *Irregular Migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Jørgensen, Martin Bak og Susi Meret, 2010. "Irregular migration from a comparative Scandinavian migration policy perspective". In Thomsen, T., Jørgensen, M., Meret, S., Hviid, K. og Stenum, H. (eds.) *Irregular Migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Kirkens Bymisjon, 2013. "Helsesenteret for papirløse migranter". Hentet 09.03.2013 fra: <http://www.bymisjon.no/papirlose>.
- Kjellberg, Janne og Caroline Rugeldal, 2011. *Illegal; papirløs i Norge*. Spartacus Forlag.
- Kjærre, Halvar Andreassen, 2010. "No direction home – the margins of a welfare state and the illegalised body". In Thomsen, T., Jørgensen, M., Meret, S., Hviid, K. og Stenum, H. (eds.) *Irregular Migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Knudsen, Sjur Øverås, 2011. "Derfor kastes Maria Amelie ut", *Norges Riks Kringkasting*. Hentet 23.03.2013 fra: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7461660>.
- Krokfjord, Torgeir P., 2013. "Nathan (7) får bli i Norge Fakta ASYLBARNA", i *Dagbladets papirutgave* 14.03.2013.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann, 2009. *Interviews – Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, Inc.
- Kvalvåg, Siv Helen, 2012. "300.000 kroner i bot for å ha asylsøker i arbeid", i *Aftenbladets nettutgave* 10.01.2012. Hentet 29.03.2013 fra: <http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/stavanger/300000-kroner-i-bot-for-a-ha-asylsoker-i-arbeid-2916592.html#.UVXv-xlm4VY>.
- Lovdata, 2010. "Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker", *Forvaltningsloven*. Hentet 23.02.2013 fra <http://www.lovdata.no/all/tl-19670210-000-006.html#36>.
- Lovdata, 2012. "Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)", *Justis- og beredskapsdepartementet*. Hentet 01.02.2013 fra <http://www.lovdata.no/all/nl-20080515-035.html>.
- Marfleet, Philip og David L. Blustein, 2011. "Needed not wanted: An interdisciplinary examination of the work-related challenges faced by irregular migrants", *Journal of Vocational Behavior* 78 (2011) 381-389.
- Maslow, Abraham, 1943. "A theory of human motivation", *Psychological Review*, Vol 50(4), Jul 1943, 370-396.

- Meeteren, Masja van, Godfried Engbersen og Marion van San, 2009. "Striving for a Better Position: Aspirations and the Role of Cultural, Economic, and Social Capital for Irregular Migrants in Belgium", *International Migration Review* Vol. 43 (4) 881-907.
- Mirosavic, Natasa, 2009. "Unwanted and Unprotected: the Right to Join Trade Unions for Irregular Workers in Sweden", *Master thesis in Human Rights and International Labour Law*. Lund University, Faculty of Law.
- Myhrvold, Trine, 2010. "Illegale ved sin blotte eksistens – Om papirløse migranternes helsestatus og behov for helsetjenester. En systematisk litteraturstudie", *Vård i Norden* 3/2010. Publ. No. 97 Vol. 30 (3) 38-43.
- Norheim, Bjørn, 2013. "Maslows behovspyramide", *Figur – ndla.no*. Hentet 16.02.2013 fra <http://ndla.no/nb/node/85351>.
- Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, 2012. "Personvernombudet for forskning". Hentet 09.03.2013 fra: http://www.nsd.uib.no/personvern/om/om_oss.html.
- NOU 2011:7. "Velferd og migrasjon". *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*. Hentet 24.03.2013 fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-07/2.html?id=646170>.
- NOU 2011:10. "I velferdsstatens venterom". *Justis- og beredskapsdepartementet*. Hentet 25.03.2013 fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2011/nou-2011-10/14/3.html?id=645405>.
- NTB, 2011. "Politiet etterforskes for lovbrudd på Trandum", *Aftenpostens nettavis* 12.12.2011. Hentet 29.03.2013 fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Politiet-etterforskes-for-lovbrudd-pa-Trandum-6719378.html#.UVWZexlm4VY>.
- Ottesen, Solveig Holmedal, 2008. "Papirløse migranter – En undersøkelse av situasjon for mennesker uten lovlig opphold i Norge, og humanitære tiltak for denne gruppen i andre europeiske land", *Rapport fra Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, Mangfold og Oppvekst*.
- Penrod, Janice, Deborah Bray Preston, Richard E. Cain and Michael T. Starks, 2003. "A Discussion of Chain Referral As a Method of Sampling Hard-to-Reach Populations". *Journal of Transcultural Nursing*, 14, 100.
- Politiets Utlendingsenhet, 2012. "Politiets utlendingsinternat". Hentet 29.03.2013 fra: https://www.politi.no/politiets_utlendingsenhet/om_politiets_utlendingsenhet/utlendingsinternat/.
- Robin Hood Huset, 2013. "Om oss". Hentet 22.02.2013 fra: http://www.robinhoodhuset.no/?page_id=36.

- Rutledal, Andrea Louise, 2012. "Den skjulte hverdagen – En studie av hvordan papirløse migranter beskriver og forstår sitt hverdagsliv i det norske samfunn", *Masteroppgave i Sosialt arbeid*. Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag.
- Røde Kors, 2013. "Røde Kors-prinsippene". Hentet 01.06.2013 fra <http://www.rodekors.no/vart-arbeid/folkerett/rode-kors-prinsippet/>.
- Silverman, David, 2006. *Interpreting qualitative data, third edition*. Sage Publications Ltd, London: 2006.
- Skyss, 2013. "Prisar". Hentet 20.05.2013 fra <http://www.skyss.no/nn-NO/skysskortet-og-prisar1/Prisar/>.
- Statistisk sentralbyrå, 2012. "Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, 1.januar 2012". Hentet 19.03.2013 fra <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef/aar/2012-04-26?fane=om>.
- Steinum, Sigrid, Ida Elise Wæraas Strøm og Susanne Lysvold, 2013. "Ali har oppholdt seg i Norge i 12 år: -Jeg kan ikke gjøre noe." *Norges Riks Kringkasting*. Hentet 22.03.2013 fra: <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.10939391>.
- Sundar, Tom, 2011. "Skyggemennesker". Hentet 31.05.2013 fra <http://www.fastlegen.no/hjem/Vil+styrke+helsehjelpen+til+papirl%C3%B8se+innvandrere.12575.cms>.
- Taran, Patrick A., 2000. "Human Rights of Migrants: Challenges of the New Decade", *International Migration* Vol.38 (6). Blackwell Publishers Ltd.
- Thagaard, Tove, 2002. *Systematisk innlevelse – En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget: 2002.
- The World Bank, 2013. "Labour participation rate, male (% of male population ages 15+)", *Data*. Hentet 02.05.2013 fra <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.MA.ZS>.
- Thomsen, Trine Lund, 2010. "Conceptual reflections – transcending the legal aspect of irregular migration". In Thomsen, T., Jørgensen, M., Meret, S., Hviid, K. og Stenum, H. (eds.) *Irregular Migration in a Scandinavian perspective*. Maastricht: Shaker Publishing.
- UDI, 2008. "Advokatordningen for personer som søker om beskyttelse". Hentet 02.06.2013 fra <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Behandlingen-av-asylsaker/Hva-skjer-hvis-du-far-avslag-pa-asylsoknaden/Advokatordning-for-asylsokere/>.
- UDI, 2009. "Saksbehandling av søknader om beskyttelse", *Utlendingsdirektoratet*. Hentet fra 11.04.2013 fra <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Behandlingen-av->

[asylsaker/Hvordan-er-saksgangen-i-asylsaker/#48](#).

- UDI, 2011. ”Tabell 20: Frivillig og tvungen retur etter statsborgerskap, 2011”. *Årsrapport, Utlendingsdirektoratet*. Hentet 19.03.2013 fra <http://www.udi.no/arsrapport2011/Statistikk/Tabell-20-Frivillig-og-tvungen-retur-etter-statsborgerskap-2011/>.
- UDI, 2012. ”Tabell 17: Vedtak om beskyttelse (asyl), 2002-2011”. *Årsrapport, Utlendingsdirektoratet*. Hentet 23.03.2013 fra: <http://www.udi.no/arsrapport2011/Statistikk/Tabell-17/>.
- UN, 2011. ”Human Development Reports 2011”. Hentet 30.01.2013 fra <http://hdr.undp.org/en/statistics/>.
- Vaaland, Tor Øystein, 2011. ”Splittelse om papirløse”, *Morgenbladet* 07.10.2011.
- Vasta, Ellie, 2010. ”Immigrants and the paper market: borrowing, renting and buying identities”, *Ethnic and Racial Studies*, 34:2, 187-206.
- Zhang, Li-Chun, 2008. ”Developing Methods for Determining the Number of Unauthorized Foreigners in Norway”, *Statistisk Sentralbyrå/ Utlendingsdirektoratet, Oslo*.
- Øien, Cecilie og Silje Sønsterudbråten, 2011. ”No way in, no way out? – A study of living conditions of irregular migrants in Norway”, *Fafo-rapport* 2011:03.
- Åkernes, Hanne Louise, 2013. ”Ny avtale ga bare seks tvangsreturer”, i *Bergens Tidendes papirutgave* 24.01.2013.

7. Vedlegg

7.1 Informasjonsbrev om intervju til masteroppgave i sosiologi

Mitt navn er Katrine Løland og kommer fra Sosiologisk ved Universitetet i Bergen. I forbindelse med min masteroppgave i sosiologi ønsker jeg å intervjuere irregulære migranter med høyere utdanning for å se hvordan de strukturerer sin hverdag uten å ha rett til arbeid og vansker i forhold til boforhold i det norske samfunn. Intervjuet vil gå litt inn på hvordan det føles å være irregulær, og hva manglende rettigheter til arbeid og vansker i forhold til bosituasjon har å si for hvordan man strukturerer hverdagen. Jeg vil for eksempel stille spørsmål som; Hvordan opplever du det og ikke ha rettigheter til lovlig arbeid? Hvordan skaffer du penger og mat, klær og bosted? Hvordan og hvem bor du sammen med? Har du noen bestemte rutiner for å strukturere hverdagen? Har du mange venner? Er du sammen med personer som befinner seg i samme situasjon? Hvem spiser du dine måltider med? Hvem tar du kontakt med dersom du har problemer? Hva tror du vil være avgjørende for at din situasjon skal bli bedre?

Jeg har fått informasjon om at du går under kategorien irregulær migrant, og vil i den forbindelse gjerne gjøre et intervju med deg. Intervjuet vil ta ca. 1 time – 1,5 time, og møtested kan være hjemme hos deg, på kafé eller et annet sted som eventuelt kan passe bedre. Hvis det er i orden for deg, vil jeg gjerne ta opp intervjuet på lydbånd. Dette er kun av praktiske årsaker og det er kun jeg som kommer til å høre det. Lydbåndet vil slettes, og alle innsamlede opplysninger vil anonymiseres senest ved prosjektslutt. Prosjektet vil pågå fra august 2012 til juni 2013.

Informasjonen jeg får gjennom intervjuet vil kun brukes av meg i min masteroppgave i sosiologi. Jeg vil sørge for at du er anonym, og ikke kan gjenkjennes av de som leser oppgaven. Deltakelse i prosjektet er frivillig og du kan trekke deg når som helst under intervjuet, eller etter intervjuet er ferdig. Du kan også selv bestemme om noe ikke skal være med i oppgaven. All data vil anonymiseres. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Jeg håper å høre fra deg, ellers vil jeg prøve å ta kontakt i løpet av et par dager for å høre om du er villig til å bli med på intervju. Vi kan også da eventuelt avtale tid og møtested.

Dersom du skulle ha noen spørsmål kan du ta kontakt med meg på telefon 92819988, eller e-mail: klo092@student.uib.no. Du kan også eventuelt kontakte min veileder Lise Isaksen, Professor ved Sosiologisk Institutt, UiB på telefon 55 58 91 57.

Takk for at du eventuelt stiller opp til intervju.

Mvh
Katrine Løland

7.2 Intervjuguide

Formalia:

Jeg må først av alt få lov til å takke for at du stiller opp til dette intervjuet. Alt som blir sagt er konfidensielt, og du vil bli anonymt fremstilt. Det er frivillig å delta og du kan trekke deg når som helst under intervjuet, eller etter intervjuet er ferdig. Du trenger heller ikke å svare på spørsmål om du ikke ønsker.

Går det greit om vi bruker båndopptaker? Da lydbåndet vil bli slettet med engang prosjektet er ferdig, det er også kun jeg som kommer til høre det.

Den ferdige oppgaven vil bli publisert, men vil først og fremst bli lest av medstudenter.

Hovedproblemstilling: *Hvordan skaper mannlige irregulære migranter med høyere utdanning sosiale relasjoner og struktur i hverdagen når de befinner seg i en vanskelig situasjon uten oppholdstillatelse i Norge?*

INNLEDENDE SPØRSMÅL:

1. Hvor gammel er du?
2. Hvordan er din sivile status?
3. Hvor kommer du opprinnelig fra/statsborgerskap?
4. Når kom du til Norge?
5. Du sier du har vært i Norge siden (...). Har du noen gang hatt lovlig oppholds status?
6. Hva var din jobb/skolestatus før du kom til Norge?
7. På hvilken måte har din utdanning vært nyttig i forhold til din situasjon?
8. Hvordan var en vanlig dag for deg før du migrerte?
9. Hvem spiste du dine måltider med?
10. Hvordan og hvem bodde du sammen med før du migrerte til Norge?

HOVEDDEL:

DEL 1 - ARBEID:

1. Hvordan opplever du det å ikke ha rett til lovlig arbeid i Norge
2. Hvordan skaffer du deg penger og mat, klær og bosted?
3. Hvor mye penger bruker du i løpet av en uke?
4. Har du noen gang arbeidet i Norge?
5. Har du noen gang benyttet hjelpeorganisasjoner som Frelsesarmeen, Kirkens bymisjon eller Robin Hood huset for å få midler til mat, klær osv?
6. Hvor har du hørt om disse organisasjonene? Når begynte du å gå der? Hvorfor? Hvor ofte? Andre kjente som benytter seg av disse?

DEL 2 - BOSITUASJON:

7. Hvordan og hvem bor du sammen med i dag?
8. Sover du i stuen eller har du eget soverom?
9. Er det dusj/ bad der du bor?
10. Synes du leiligheten har grei leie? Hvor mye?
11. Har du bodd på samme sted siden du kom til Norge?
12. Kan du hjelpe venner med penger eller overnatting? Eller har du venner som kan hjelpe deg?
13. Lager du mat med venner, familie osv.? Hva lager dere?

DEL 3 - PAPIRLØS I NORGE:

14. Hvordan fikk du høre om Norge?
15. I forhold til hva du gjør i løpet av en dag; er det forskjell på en hverdag og helg? På hvilken måte?
16. Bruker du mye tid i forhold til religion? Besøker du kirke, moské eller lignende?
17. Deltar du på noen bestemte aktiviteter? Hvilke?
18. Kan du fortelle meg hva du gjorde i dag? Har du noen planer for i morgen?
19. Står du opp til bestemte tider? Hva er årsaken til det?
20. Har du mange venner; i Bergen eller andre steder i Norge? Hvem er disse?
 - Kan du tegne et relasjonskart over kontakter før/ nå?
21. Treffer du andre migranter i samme situasjon som deg?
22. Snakker dere da om deres situasjon?
23. Har du og dine venner bestemte møteplasser?
24. Hvem tar du kontakt med når du har problemer?
25. Går du ofte ut for å treffe folk? F.eks på kafé, restaurant osv. Hvilke type sted er dette?
26. Er det enkelte steder du unngår å oppsøke?
27. Bruker du buss/ bybane som transportmiddel?
28. Finner du rutetider på nettet eller spør du noen?
29. Hva synes du om norsk busskultur?
30. Mange bruker biblioteket; Pleier du å bruke biblioteket for å lese aviser osv? Hvor ofte? 1 gang pr uke +, en gang i mnd +, aldri.
31. Leser du norske aviser/ aviser fra ditt eget hjemland?
32. Bruker du Skype eller andre sosiale medier, e-mail, mobil eller ringekort for å holde kontakt med de hjemme? (Hvorfor?) Hvor ofte? Bestemte tidspunkt?
33. Hvordan føler du det etter å ha snakket med de i hjemlandet?
34. Sparer du aktivt penger for å kunne holde kontakten med de hjemme?
35. Kjenner du til Western Union?
36. Har du venner som går der? Har du selv benyttet deg av det?
37. Savner du hjemlandet? På hvilken måte?
38. Har du noen gang angret på at du kom til Norge?

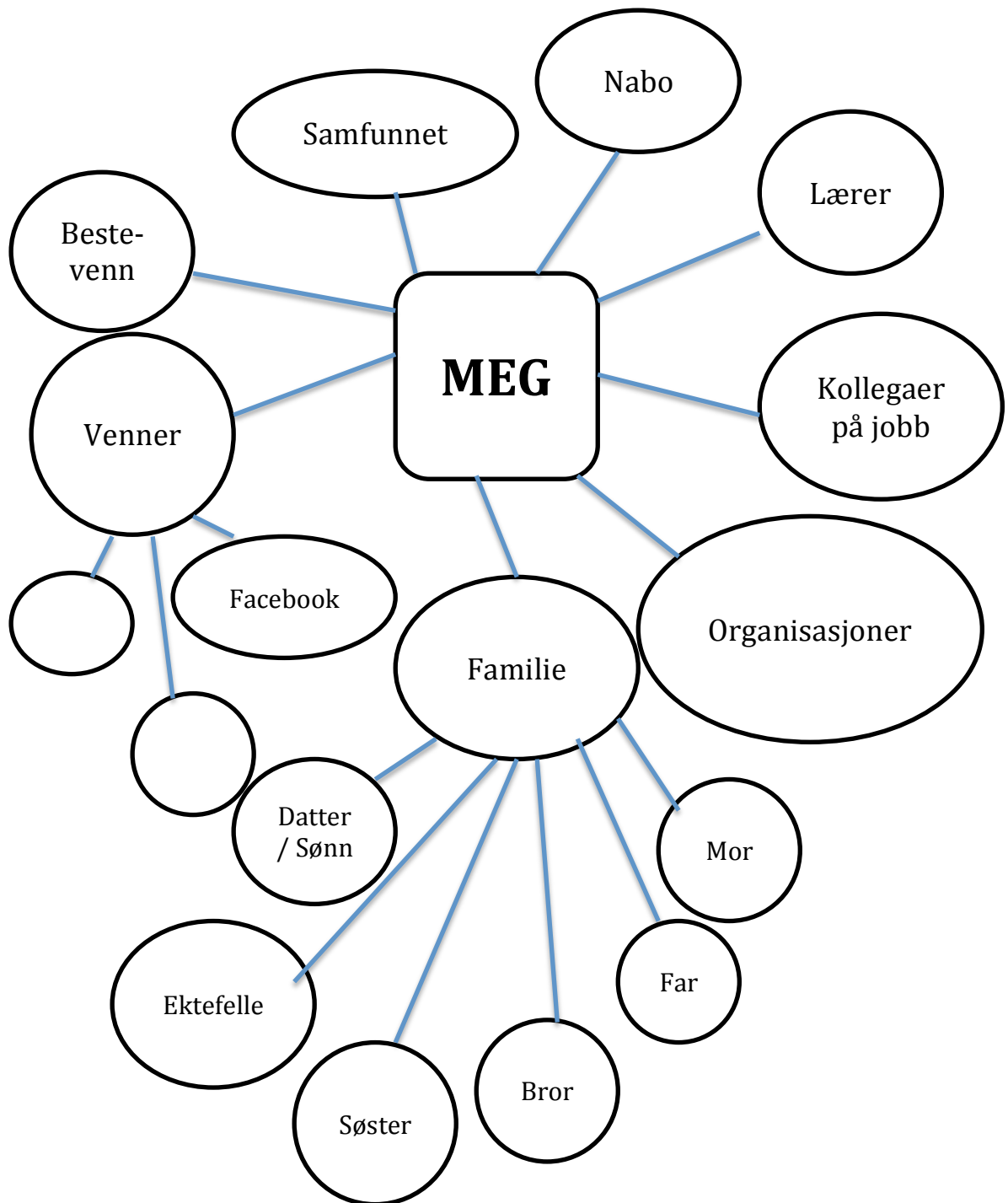
39. Er det noe du ønsker å legge til i forhold til det jeg har nå spurt om?

40. Kanskje du vet om noen andre som kan tenke seg å stille til intervju?

Tusen takk for at du stilte opp til intervju!

- Minne om etiske retningslinjer.

7.3 Relasjonskart

Meg
(før)

Meg
(nå)